

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Şəfiyev Yusif Rəşad oğlu

**“Aqrar sahədə innovasiyalı-intensiv inkişafın informasiya bazasının
formalaşdırılması” mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı

060509 “Kompüter Elmləri”

İxtisaslaşma

“İqtisadi informasiya sistemləri”

Elmi rəhbər:

İ.e.d., Prof. R.Ə.Balayev

Magistr proqramının rəhbəri:

Tex.e.doc., Akad.Ə.M.Abbasov

Kafedra müdiri:

Tex.e.doc., Akad.Ə.M.Abbasov

BAKİ - 2019

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
I FƏSİL. Aqrar sahədə innovasiyalı-intensiv inkişafın informasiya bazasının formalaşmasının nəzəri-metodoloji məsələləri.....	6
1.1. Sahədə innovasiyalı-intensiv inkişafın tənzimlənməsinin konseptual əsasları və metodiki təminatının xarakteristikaları.....	6
1.2. İnformasiya bazasının formalaşması və inkişafının nəzəri və metodoloji aspektləri.....	12
1.3. Aqrar sahədə innovasiyalı inkişafın informasiya bazasının təşəkkülü və istifadəsinin qabaqcıl təcrübəsi.....	26
II FƏSİL. Azərbaycanda aqrar sahənin informasiya təminatı və onun qiymətləndirilməsi.....	39
2.1. Ölkənin kənd təsərrüfatının informasiya bazasının formalaşması və istifadəsinin mövcud vəziyyəti.....	39
2.2. Aqrar sahədə informasiya axınlarının xarakteristikası və onların idarə edilməsinin mövcud sistemi.....	50
III FƏSİL. İnnovasiyalı-intensiv inkişafın informasiya bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri.....	58
3.1 Aqrar regionlarda aqrar sahənin dayanıqlı inkişafa adekvat informasiya bazasının yaradılması.....	58
3.2. Aqrar –sənaye klasterlərinin formalaşması və inkişafının informasiya bazasının yaradılması imkanları.....	66
3.3. Aqrar sahənin innovasiyalı inkişafının tənzimlənməsinin informasiya bazasının formalaşdırılması istiqamətləri.....	74
NƏTİCƏ.....	84
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	87
PE3IOME.....	90
SUMMARY.....	92

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı

Aqrar sənaye istehsalın bütün sahələrinin və sahələrin inkişafının müasir dövrünün xüsusiyyətləri elm, texnologiya və qabaqcıl təcrübənin inkişafına əsaslanaraq istehsalın davamlı şəkildə yenilənməsinə imkan verən innovativ proseslərə əsaslanan elmi və texnoloji inkişafı sürətləndirmənin zəruriliyidir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, innovasiya prosesləri, əsasən, müvafiq siyasətin formalaşdırılması və innovasiya fəaliyyətinin planlaşdırılmasını təşkil etməklə, təkcə dövlət tərəfindən təşviq olunmur, eyni zamanda tənzimlənir.

Milli iqtisadiyyatın bütün sahələrində innovasiyaların intensivləşdirilməsinin zəruriliyi son illərdə qəbul edilmiş müxtəlif hökumət və hökumətlərarası orqanların bu məsələdə qəbul etdiyi qərarlarda nəzərdə tutulmuşdur. "İnnovasiya fəaliyyəti və dövlətin innovasiya siyasəti haqqında" qanun layihəsi, "2001-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının dövlət innovasiya siyasəti konsepsiyası", "Azərbaycan aqrar sənayedə innovasiya proseslərinin inkişaf konsepsiyası" hazırlanmışdır. Onlar innovasiya siyasətinin güclü bir qolu olduğunu vurğulayaraq, iqtisadiyyatdakı tənəzzülün aradan qaldırılması, onun struktur dəyişikliyinə təmin etmək, stabilizasiyadan elmi və texnoloji inkişaf mərhələsinə keçmək və ölkənin müxtəlif rəqabət məhsullarına olan tələbatlarını tam şəkildə qarşılamaq lazımdır. Bu sənədlərdə dövlətin innovasiya siyasətinin formalaşdırılması və prinsipləri ilə bağlı əsas müddəalar ümumi xarakter daşıyır. Praktikada innovasiya proseslərinin inkişafı üçün yuxarıda göstərilən müddəalar və prinsiplər milli iqtisadiyyatın xüsusi sektoru və sahələrində onların təşkilatı, iqtisadi, texniki, texnoloji və digər xüsusiyyətlərini məcburi nəzərə almaqla həyata keçirilir. Yalnız bu şərtlərdə, innovasiya siyasətinin hazırlanması və həyata keçirilməsi istənilən nəticəyə nail olacaq və ölkənin iqtisadiyyatının inkişafına müsbət təsir göstərəcəkdir.

Tədqiqatın məqsədi

Tədqiqatın başlıca məqsədi aqrar sənaye sahəsində İKT-nin rolunun öyrənilməsi, innovasiyaların tətbiqi və bu innovasiyaların tətbiqi ilə əldə olunan səmərəliliyin tədqiqindən ibarətdir.

Tədqiqatın predmeti

Aqrar sənaye sahəsinə innovasiyaların təsiri, tətbiqi, inkişaf istiqamətləri və onların təhlili.

Tədqiqatın nəzəri əsasları

Tədqiqatın nəzəri əsaslarını aqrar sahənin elmi inkişafı, aqrar sahədə innovasiyaların tətbiqinin xarici dövlətlərin və Azərbaycan təcrübəsinin öyrənilməsi, aqrar sənaye sahəsində qərarların qəbulunda İKT-nin tətbiqinin milli siyasət və strategiyalarının öyrənilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın metodoloji bazası

Aqrar elmi klassiklərin, müasir iqtisadçı alimlərin tədqiqatları, həmçinin tədqiqatçının fərdi yanaşması təşkil edir. Dissertasiyanın yazılmasında aqrar sənaye nəzəriyyəsi, iqtisadi nəzəriyyə, informasiya iqtisadiyyatı, innovasiya iqtisadiyyatı, informasiya cəmiyyəti, İKT və digər elmlərin müddəalarından geniş istifadə edilmişdir.

Elmi yenilik

Magistr dissertasiyasının elmi yeniliyi bundan ibarətdir: Aqrar sahənin iqtisadiyyatda rolunun artırılması üçün mövcud olan imkanların genişləndirilməsi, inkişaf etdirilməsi üçün təklif və tövsiyələrin hazırlaması və bununla bağlı olaraq təsirli bir aqrar fəaliyyəti əldə etməyin mümkünlüyünün sübuta yetirilməsidir.

Nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti

Aparılan tədqiqatın əsasını beynəlxalq modellərdən və dünya təcrübəsindən istifadə edərək aqrar sənayenin informasiya bazasının qurulması nəticəsində iqtisadiyyatda qərarların qəbul edilməsində hansı yüksəlişlərin baş verə biləcəyinin öyrənilməsidir.

İnformasiya mənbəyi

İnternet resursları, Kənd Təsərrüfatı nazirliyinin və İqtisadiyyat nazirliyinin məlumatlarından ibarətdir.

İşin strukturu və həcmi

Aparılmış tədqiqat işi girişdən, üç fəsildən, nəticə və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Diplom işinin giriş hissəsində tədqiqat işinin aktuallağı haqqında söz açılır, aktuallığından bəhs olunur.

Magistr dissertasiya işinin birinci fəslində aqrar sahəyə innovasiyaların tətbiqi yolu ilə onun iqtisadi səmərəliyinin qiymətləndirilməsinin nəzəri əsasları haqqında məlumat bəhs olunur. Bu fəsildə aqrar sənayedə hansı texnologiyaların istifadə olunması və istifadə zamanı hansı səmərəliliyin əldə olunması və bu səmərəliliyin qiymətləndirilməsinə metodik yanaşmalardan bəhs olunur.

Magistr dissertasiya işinin ikinci fəslində ölkəmizdə aqrar sənaye sahəsində innovasiyaların tətbiqi ilə onun səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi və informasiya texnologiyalarının tətbiqi haqqında məlumat verilmişdir.

Magistr dissertasiya işinin üçüncü fəslində aqrar sənaye sahəsində innovasiyalı-intensiv inkişafın informasiya bazasının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi barədə məlumat verilir.

I FƏSİL. AQRAR SAHƏDƏ İNNOVASIYALI-İNTENSİV İNKŞAFIN İNFORMASIYA BAZASININ FORMALAŞMASININ NƏZƏRİ- METODOLOJİ MƏSƏLƏLƏRİ

Sahədə innovasiyalı-intensiv inkişafın tənzimlənməsinin konseptual əsasları və metodiki təminatının xarakteristikaları

İnnovasiya prosesinin qiymətləndirilməsi və onun effektivliyini müəyyənləşdirmək həm bütövlükdə, həm də fərdi mərhələdə olmalıdır. Belə bir yanaşmaya olan ehtiyac yenilik prosesinin həyata keçirilməsinin müəyyən xərcləri və onların xərclərinin və ödənişlərinin yalnız son mərhələsində deyil, həm də bütün ara mərhələlərdə daim monitoring edilməsini tələb etməsi ilə bağlıdır. Fasiləsiz qiymətləndirmənin nəticəsi bütün innovasiya prosesinin effektivliyini müəyyən etmək üçün əsas ola bilər - ideyanın başlanmasından, elmi tədqiqat aparmaqdan və kənd təsərrüfatının istehsalçısının inkişafına innovasiyanın yaradılması və istehsalda müəyyən bir əlavə effekt əldə etməkdir. Yenilik prosesinin iqtisadi qiymətləndirməsinin əsas məqsədi məhsulların əldə edilməsi və ya innovasiyadan gəlir əldə etməklə, yəni bu innovasiyanın inkişafı ilə yanaşı, tədqiqat aparmaq və innovasiyalar yaradan ümumi xərcləri müqayisə etməkdir. Eyni zamanda yenilik prosesinin fərdi mərhələlərdə qiymətləndirilməsi məqsədləri və üsulları fərqli olacaq. Onlar hər mərhələsinin təbiəti və əsas məqsədi funksiyasına tam uyğun olmalıdırlar ki, bu da öz növbəsində qiymətləndirmə meyarlarının seçilməsini və müəyyən göstəricilər sisteminin yaradılmasını zəruri edir. Müəyyən bir innovasiyanın qiymətləndirilməsi prosesində, yalnız faydalı nəticəni, yəni ümumi gəlir kütləni, eyni zamanda innovasiyanı qabartmadan əvvəl analoji ilə müqayisədə onun artımını nəzərə almaq vacibdir. İstehsalatdakı yeniliklərin faydalı həyatını müəyyənləşdirmək çox vacibdir. Onların müxtəlif növlərinə tətbiq edildikdə, onlar fərqlənəcəklər. Yenilik prosesinin tədricən qiymətləndirilməsi üçün, mərhələlərini aydın ayırmaq lazımdır. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, aqrar sənaye kompleksində innovasiya prosesi

genişlənir, innovasiyaların yaradılması, onların paylanması və istehsalçıların inkişafı üç əsas mərhələyə çatır. Hər mərhələdə, prosesin həyata keçirilməsinin effektivliyi, əlbəttə ki, ən başlıcası, bunun üçün müəyyən intellektual maddi və maliyyə resurslarının təmin olunmasına bağlıdır.

Araşdırmalar göstərir ki, innovasiya prosesinin strukturunda yeniliklərin yaradılması ən çox vaxt sərf edən və bahalı mərhələdir. Bu mərhələdə, xərcləri azaltmaq üçün əsas amillərdən biri kimi yeniliklər yaratmaq üçün lazım olan vaxtın maksimuma çatdırılması vacibdir. Yeniliklərin yenilik səviyyəsindəki artım və istehsalatda istifadə edilən ənənəvi analoqa əsas göstəricilərin maksimal dərəcədə artması vacibdir. Bunun üçün hesablanmış perspektiv göstəriciləri faktiki olanlarla müqayisə etmək mümkündür. Elmi tədqiqatların effektivliyinin sistemli şəkildə aparılmasının təşkili mütəmadi olaraq elmi-texniki məhsulların iqtisadi baxımdan mütəmadi olaraq qiymətləndirilməsini tələb edir və ilk növbədə əsas kollektivlərdir. Bu qiymətləndirmənin məqsədi inkişaf etdirilən yeni texnologiyaların üstünlükləri və mənfi cəhətləri, onların variantları, müxtəlif dizayn həlləri və elmi və texniki məhsulların digər növlərinin iqtisadi səmərəliliyini müəyyən etməkdir. Sektor planında elmi və texniki fəaliyyətin effektivliyini müəyyənləşdirmək üçün metodoloji əsasları əvvəllər hazırlanmışdır. Lakin, aqrar sənaye kompleksində bazar iqtisadiyyatının formalaşmasının xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, bu üsulların müasir şəraitdə tətbiqi ilə bağlı bir çox müddəalar yenidən baxılmasını, radikal təkmilləşdirilməsini və həssaslığını tələb edir.

Sektor elminə və xüsusilə tətbiq olunan tədqiqat və inkişafa aid olan vəzifələrə uyğun olaraq, tədqiqat və inkişaf işlərinin iqtisadi təsirini müəyyənləşdirmək, elmi layihələrin iqtisadi qiymətləndirilməsini ölçmək üçün metodları təkmilləşdirmək vacibdir. Bu yanaşmanın vacibliyi, hətta böyük miqyaslı işlərin yerləşdirilməsinin başlanğıc mərhələsində və onların həyata keçirilməsi üçün vəsaitlərin verilməsi mərhələsində olsa da, tədqiqat işlərinin və elmi və texniki inkişafın mümkünliyünü müəyyənləşdirmək üçün obyektiv bir fürsətdir. İqtisadi əlaqələrdəki əkinçilik islahatının səbəb olduğu dramatik dəyişikliklər, inzibati-kommunik sistemin

pozulması, tədqiqat və inkişaf işlərinin iqtisadi təsirinin qiymətləndirilməsi üçün yeni üsulların nəzəri yoxlanılması və praktik sınaqdan keçirilməsinin zəruriliyini müəyyən edir. Yeni yanaşmaların inkişafı elmi və texniki məhsulların inkişaf etdiriciləri və istehlakçıları arasında iqtisadi əlaqələrin sistemindəki dəyişikliyin nəticəsidir, bu da iştirakçıların radikal birləşməsinə gətirib çıxarır. İslahatlardan əvvəlki dövrdə elmi bir təşkilatın və ya müəssisənin şəxsiyyətindəki dövlət yalnız elmi və texniki fəaliyyətdə iştirak edirdi, hal-hazırda tədricən müxtəlif maliyyə vasitəçiləri - maliyyə şirkətləri, fondlar, banklar və digər kommersiya və qeyri-kommersiya təşkilatları ilə birləşirlər.

Təcrübə göstərir ki, dövlət orqanları, akademik institutlar və kommersiya qurumları elmi tədqiqatların iqtisadi təsirinin obyektiv hesablamalarını, elmi layihələrin iqtisadi əsaslandırılmasını, daha çox hədəflənmiş tədqiqat mövzusunun seçilməsini seçmək üçün yeni yanaşmalara ehtiyac duyduğunu göstərir. Elmi məhsulların yaradılması üzrə işlərin hazırlanmasının və maliyyələşdirilməsinin iqtisadi əsaslandırılması barədə məlumatların əldə edilməsi üçün bir sıra hesablamalar aparılmalıdır. Hesablamalar üçün işin təxmini müddəti, mərhələlərin sayı, cari hesabat ili, əvvəlki illərdə işin maliyyələşdirilən hissəsinin, işin davam etdirilməsi və tamamlanması üçün lazımi xərclər, vəsait mənbələri və s. daxil olmaqla, əsas məlumatların olması zəruridir.

Daha sonra müxtəlif maliyyə mənbələrindən olan ümumi xərcləri müəyyənləşdiririk və sənaye metodologiyasına uyğun olaraq elmi və texniki məhsulların inkişafının gözlənilən illik iqtisadi təsirini hesablayırıq. Növbəti addım istehsalçıdan əlavə mənfəətin müəyyənləşdirilməsi şəklində elmi-texniki məhsulların satışına görə mənfəətin hesablanmasıdır. Eyni zamanda, hesablamalar üçün mənbə məlumatları istehsal həcmələri, bank faizləri, təklif-tələb nisbəti, istehsal dövrü və s. tələb olunur.

Yenilik prosesinin mərhələlərinin mürəkkəbliyini nəzərə alaraq, qiymətləndirmə meyarlarını seçərkən, bir meyar üçün səy göstərməməlidir, prosesin

müəyyən bir mərhələsinin effektivliyini müəyyənləşdirmək üçün çoxmərtəbəli bir yanaşma üzərində işləməlidir.

Innovasiyalar yaratmaq mərhələsində onların qiymətləndirilməsinin əsas meyarları aşağıdakılardır: innovasiyanın inkişafı innovasiya kimi, yenilik dərəcəsi və müasir dünya səviyyəsinə uyğunluğu; ümumi məhsulun hesablanan artımı və keyfiyyət göstəricilərinin yaxşılaşdırılması; maksimum resurs qənaəti və istehsal vahidinə görə xərclərin azaldılması.

Yeniliklərin yayılması mərhələsində, innovasiya prosesinin qiymətləndirilməsi üçün əsas meyar əmtəə istehsalçılarının yeni biliklər, elm və texnologiya haqqında ən müxtəlif kanallarla məlumatlandırmanın səmərəliliyini artırmaqdır: kadrların hazırlanması və yenidən işlənməsi, bütün səviyyələrdə idarəetmə funksiyalarını həyata keçirən, məlumat və məsləhət xidmətlərinin sistemi, elmi qurumlar və media vasitəsilə yeniliklərin təşviqi. İnkişafa hazır olan yeniliklər barədə daha sürətli məlumat istehsalçıya gətiriləcəkdir. yenilik prosesinin bu mərhələsi daha effektivdir.

Yeniliklərin (innovasiyaların) mənimsənilməsi mərhələsində səmərəlilik meyarları aşağıdakılardır:

- texnoloji yenilənməsi, onun texnoloji və iqtisadi səmərəliliyinin artırılmasına yardım etmək;
- əmək məhsuldarlığının və istehsalın sosial səmərəliliyinin artması;
- istehsal vahidi vahidinə çıxış artımı;
- istehsalın maliyyə göstəricilərinin təkmilləşdirilməsi və faktiki mənfəət kütləsinin artması;
- normal ekoloji və ekoloji vəziyyətin qorunması.

Göstərilən meyarlara uyğun olaraq, texnoloji, iqtisadi, sosial və ekoloji performansın müəyyənləşdirilməsinə imkan verəcək bir performans göstəriciləri sistemi hazırlanır. Yenilik prosesinin ilk mərhələsində, ilk növbədə, yaradılmış innovasiyanı əvvəlcədən istehsalatda inkişaf etməzdən qabaq əvvəlcədən

qiymətləndirməlidir. Burada əsas olan yeniliklərin dəyərini və yenilik səviyyəsini, dünya səviyyəsinə uyğunluğunu müəyyən edir. Yaradılan innovasiyanın intellektual iş nəticəsində yaranması onların müvafiq səviyyələrə, onların yayılmasının perspektivlərinə və sənayenin inkişafına müəyyən bir töhfə verməyə və istehsalın səmərəliliyinin artırılmasına görə müvafiq biliklərin artması ilə müəyyən edilir.

Elmi və texniki məhsulların qiymətləndirilməsi üçün aşağıdakı göstəricilər sistemindən istifadə edilməlidir:

- yenilik səviyyəsi (yüksək, orta, qeyri-kafi);
- elm üçün dəyər səviyyəsi (yüksək, orta, kafi);
- istehsal üçün dəyər səviyyəsi (yüksək, orta, kafi);
- ən son yerli nailiyyətlərə uyğunluq səviyyəsi (yuxarı, orta, aşağı);
- ən son xarici nailiyyətlərə uyğunluq dərəcəsi (yuxarı, aşağı səviyyədə);
- elmi və texniki məhsullara tələbatın səviyyəsi (yüksək, orta, kafi).

İnnovasiya prosesinin innovasiya prosesində qiymətləndirilməsi və yeniliklərin kütləvi istifadəsi dörd əsas məhsulun səmərəliliyi ilə həyata keçirilir: texnoloji, iqtisadi, sosial və ekoloji.

Elmi və texniki məhsulların istifadəsinin texnoloji effektivliyini müəyyən etmək üçün istehsal prosesində torpaq, əmək və maddi ehtiyatların istifadəsinin dərəcəsini əks etdirən göstəricilər istifadə olunur.

Yeni məhsulların iqtisadi səmərəliliyini müəyyənləşdirmək üçün resursların qənaət səviyyəsini, əmək məhsuldarlığını, enerji intensivliyini, məhsulların sərmayə intensivliyini, həmçinin rəqabət qabiliyyətini xarakterizə edən göstəricilərdən istifadə olunur.

Yeni məhsulların sosial səmərəliliyini müəyyən etmək üçün göstərilən göstəricilər xəsarətlərin azalması, iş şəraitinin yaxşılaşdırılması, işçilərin həyat səviyyəsinin yüksəlməsi, ərzaq istehlakı səviyyəsi, istehlak malları, mənzil və s. Sosial effektiv göstəricilər əhalinin həyat səviyyəsinə nail olmaq dərəcəsini

xarakterizə edir və aşağıdakı qrupları əhatə edir: fərdi gəlir (ümumi və pul gəlirləri, əsas gəlir mənbələri); əhalinin yaşayış şəraiti (yaşayış şəraiti, səhiyyə, təhsil, mədəniyyət və incəsənət, sosial xidmətlər, nəqliyyat və kommunikasiya, ekoloji və cinayət şəraiti); əmək bazarı (əmək resursları, iş şəraiti, məşğulluq); demoqrafik proseslər (məhsuldarlıq, ölüm); əhalinin sosial təbəqələşməsi (əhalinin gəlir daralması, yaşayış minimumu, yoxsul əhali, həddindən artıq yoxsulluq).

Yeni məhsulların istifadəsində ekoloji səmərəliliyin göstəricilərini müəyyən etmək üçün dəyişiklik nəzərə alınır:

- ətraf mühitə çıxan emissiyalar və tullantılar (su, hava, torpaq, meşə təsərrüfatı, çöl həyatı). Qiymətləndirmə ətraf mühitə təsirlərin maksimum icazə verilən konsentrasiyasına və maksimum icazə verilən səviyyəyə nisbətən müqayisədə, eləcə də heç bir məhdudiyyət qadağan olunmayan göstəricilər və xüsusiyyətlərdən istifadə edilir;
- emal ehtiyatlarının qapalı texnoloji dövrü və ya istehsal edilən atıqların emalı sayəsində tullantıların sərbəst alınması. Estimatlar, tam və ya qismən tullantı texnologiyasını, həmçinin sənaye tullantılarının istifadəsinin dərəcəsini, təkrar su təchizatı, azaldılmış və drenajsız istehsalın təşkili;

Bu əsasda ətraf mühitin səmərəliliyi göstəriciləri sistemi əks olunur: ətraf mühitin çirklənməsinin azaldılması, onun vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasının səmərəliliyinin əsas (təbii) göstəriciləri; son sosial-ekoloji səmərəliliyi (əhalinin ekoloji standartının artırılması, təbii ekoloji təsiri və ekoloji-iqtisadi təsiri). İnnovasiya proseslərinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi metodları innovasiya prosesinə iştirakçıların hər birinin qatqısının müəyyənləşdirilməsinə imkan verən innovasiyaların yaradılması, istehsal edilməsi və istismarından ümumi bütöv təsirini əks etdirən göstəricilərdən ibarətdir. Yenilik prosesinin bütövlükdə qiymətləndirilməsi üçün ən sadə integral göstəricisi 1 AZN üzrə alınan xalis gəlir

məbləği ilə ifadə edilən yeniliklərin yaradılması və inkişafı ilə bağlı əlavə xərclərin ödənilməsi ola bilər.

1.2. İnformasiya bazasının formalaşması və inkişafının nəzəri və metodoloji aspektləri

Yeni fəaliyyətə əsasən, tədqiqat və inkişafa əsaslanan innovasiyalar yaratmaq və onların istehsalını birbaşa istehsal etmək üçün bir sıra tədbirlər görülür. Dünya iqtisadiyyatı ədəbiyyatında "yenilik" termini potensial elmi və texnoloji inkişafın yeni məhsullar və texnologiyalarda təcəssüm etdirilən gerçəkliyə çevrilməsi kimi şərh olunur. Azərbaycan Respublikasında bu dövrdən istifadə elmi və texnoloji inkişafın iqtisadi tədqiqatının bir hissəsi kimi uzun illər istifadə edilmişdir. "İnnovasiya" anlayışı, həm müstəqil olaraq Azərbaycan keçid iqtisadiyyatında tətbiq olunan və bir sıra əlaqəli anlayışlardan ibarətdir: "innovasiya fəaliyyəti", "yenilik prosesi" və s.

Bazar iqtisadiyyatında yeniliklərin sistemli təsvirinə dair metodologiya beynəlxalq standartlara əsaslanır. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı çərçivəsində elmi və innovasiya mövzusunda məlumatların toplanması, işlənməsi və təhlili koordinasiya edilmək üçün Frascati Manual ("Araşdırma araşdırmaları və təcrübə"). Frascati Manualın son nəşri 1993-cü ildə qəbul olunub. Yeniliklərin əsas anlayışlarını ehtiva edir. Beləliklə, beynəlxalq standartlara uyğun olaraq innovasiya yeniliklərin son nəticəsi olaraq müəyyən edilir, yeni və ya təkmilləşdirilmiş bir məhsul şəklində, bazarda tətbiq edilən, praktikada istifadə edilən yeni və ya təkmilləşdirilmiş bir texnoloji prosesdir.

Bəzi tədqiqatçılar "yenilik" konsepsiyasını müxtəlif yollarla şərh edirlər. Məsələn, bəziləri yeniliklərin ideyaların və ixtiraların praktiki istifadəsi sayəsində mənfəətin və əlavə gəlirin faydaları ilə daha yaxşı məhsul və texnologiyaların yaranmasına gətirib çıxaran sosial-iqtisadi proses kimi.

İnnovasiya bir tərəfdən mövcud vəziyyətin qorunmasına yönəlmiş mühafizəkarla ziddiyyətdədir, digər tərəfdən, müəssisələrin texniki və iqtisadi fəaliyyətinin əhəmiyyətli dərəcədə artması ilə dəyişiklik strategiyasına yönəldilir.

Yenilik prosesi innovasiyanın yaradılması, inkişafı və yayılması ilə əlaqələndirilir. Bu bir mənfəət qazanmaq üçün yenilik istehsalçılarının öz istehlakçılarına yenilikləri yaratmaq və təşviq edən bir prosesdir. Bu fikir görünüşü ilə başlayır və onun kommersiya tətbiqi ilə başa çatır.

Zehni əmək məhsulunu bir yenilik mərhələsindən digərinə keçmək üçün ilk növbədə müxtəlif səviyyəli biliklərlə əlaqəli müqavimətin aradan qaldırılması və ikincisi, inkişaf və yeni texnologiyalar arasında texnoloji çatışmazlıqla, yəni əlavə səylər (motivasiya,) bilik və peşə bacarıqlarının səviyyəsini artırmaq lazımdır.

Yeniliklərin yaradılması və təkrarlanması elmin inkişafı səviyyəsinə deyil, istehsalın əldə etdiyi nailiyyətləri qəbul etmək qabiliyyəti ilə də bağlıdır. Bu, insanları yeniliklər, maliyyə resursları, əlverişli sosial şərait və s. yaratmaq və inkişaf etdirməyə təşviq edən müəyyən təşviqlər tələb edir - artıq cəmiyyətə, onun inkişaf səviyyəsinə və elmi və texniki inkişafa yönəldilmiş bir şeydir. Orientasiya müsbət olarsa, cəmiyyət yeni bir sistem təşkil edir. Sonuncu yenilik prosesinin strukturunun bütün komponentlərini, onların infrastrukturunu daxil olmaqla, qarşılıqlı əlaqələrini təmin edir.

Dünyada bir innovasiya sisteminin formalaşdırılması üçün əsas komponentlərin olması vacibdir: tədqiqat və inkişafın inkişafında əhəmiyyətli vəsait sərmayə edə bilən böyük şirkətlər, onların nəticələrini kütləvi istehsalat aparmaq, avadanlıqların modernləşdirilməsi və s. Kimi yenilik prosesinin strukturunun ətraflı şəkildə hazırlanması; maliyyələşdirilməsinin xüsusi formaları (risk kapitalı) ilə kiçik innovativ biznes, xidmətlərin təşkili; dövlətin qanunvericilik bazası, hüquqi, iqtisadi, təşkilati vasitələrdən istifadə edərək innovasiya prosesinin tənzimlənməsinə və stimullaşdırılmasına yönəlmiş elmi və texniki siyasəti; İnnovasiya sistemini yeni məhsullara olan tələbat və tələbatla təmin edən yeni texnologiyalar bazarı. İnnovasiya

proseslərinin inkişafı bir sıra amillərlə müəyyən edilir: siyasi vəziyyət; iqtisadi vəziyyət və ölkədə innovativ iqlim; inkişaf etmiş bazar infrastrukturu; milli elm, innovasiya və struktur texnologiyası siyasətləri.

Son vaxtlar Azərbaycandada xarici texnologiyaların axını milli innovasiya siyasətinin və tətbiqi elmlərin inkişafına mane olur və xarici inkişafı texnoloji asılılığın yaranmasının real təhlükəsi yaradır. Praktiki olaraq, ölkə dərin bir innovasiya böhranı yaşayır. Bu böhranı yaradan əsas ziddiyyət, bir tərəfdən, azad sahibkarlığa keçid, rəqabət mühitinin yaradılması, istehlakçı tələblərinə yönəldilməsi təşəbbüskarlıq fəaliyyəti, texnoloji yeniliklər, elmi, texniki və digər yeniliklərin həyata keçirilməsini stimullaşdırmalıdır. Digər tərəfdən, iqtisadi qeyri-sabitlik, investisiya fəaliyyətində kəskin azalma və cəmiyyətdə sosial gərginlik yenilik prosesini pozur və innovasiya üçün təbii stimulları aradan qaldırır. İslahatlar başlamazdan əvvəl dövlət planlaşdırma və paylama sistemi yeniliklərin tənzimləyici və maliyyə tənzimləyici rolunu oynadı. Dövlət tərəfindən böyük miqyaslı yeniliklər həyata keçirilmiş, innovasiyaların tətbiqi mərkəzləşdirmə, prioritetlərə görə müxtəlif növ resursların konsentrasiyası, elm və texnologiyanın inkişafının ən vacib istiqamətləri olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda ölkədə əhəmiyyətli fundamental və texnoloji əsaslar, nadir bir elmi və istehsalat bazası və yüksək ixtisaslı kadr mövcuddur, lakin istehsalda və digər fəaliyyət sahələrində elmi inkişafın həyata keçirilməsində innovasiya potensialının çox zəif yönü var. İnnovasiya böhranı yeniliklərin yaradılması və həyata keçirilməsi prosesinin nəzarət altına alınması səviyyəsində kəskin azalma, bəzi maliyyə mənbələrində olmaması, tədqiqat qruplarının fəaliyyətinin kəsilməsinin kəskinləşməsi ilə ortaya çıxır. İnnovasiya fəaliyyəti əhəmiyyətli dərəcədə azalıb, bu da innovasiyaların inkişafı və istifadəsi ilə məşğul olan təşkilatların payı ilə cəmiyyət olaraq ifadə olunur; əgər 1990-cı illərin əvvəllərində 20%, daha sonra isə 1999-2000-ci illərə çatmışdı. və sonrakı illərdə - 4%-dən azdır. Təəssüf ki, yaxın gələcəkdə innovasiya fəaliyyətində əhəmiyyətli artım

gözlənilmir. Bütün bunlar, ilk növbədə, AR-GE üzrə dövlət xərclərinin həcmnin əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması nəticəsində innovasiya potensialının və əlaqəli fəaliyyətin azalmasına səbəb olur; İkincisi, elmi qurumların bağlanması gətirib çıxaran əsas tədqiqatların maliyyələşdirilməsi məbləğinin azaldılması, sənaye fondlarının elmi dəstəklənməsinə gətirib çıxarmasıdır.

Innovasiya prosesinin üç məntiqi formaları var: sadə bir təşkilati (təbii), sadə çox təşkilati (əmtəə) və inkişaf etmiş. Sadə bir təşkilati yenilik prosesi eyni təşkilatda yeniliklərin yaradılması və istifadəsini nəzərdə tutur, bu halda yenilik birbaşa satışa təqdim edilmir. Sadə çox təşkilati yenilik prosesi ilə innovasiya satış predmeti kimi ortaya çıxır. İnkişaf etmiş yenilik prosesi məhsulların istehlakçı xüsusiyyətlərinin yaxşılaşdırılmasına (qarşılıqlı rəqabət vasitəsi ilə) kömək edən istehsalçı pionerin inhisarını pozaraq, yeni istehsalçıları yaratmaqda özünü göstərir. Məhsulun yenilik prosesi şəraitində ən azı iki təsərrüfat subyekti fəaliyyət göstərir: istehsalçı (yaradan) və yeni istehlakçı (istifadəçi). Yenilik bir texnoloji prosesdirsə, onun istehsalçısı və istehlakçı bir təsərrüfat subyektində birləşdirilə bilər.

Yenilik və yenilik prosesinin yuxarıdakı konsepsiyaları təbiətdəki ümumi xüsusiyyətlərdir və ümumiyyətlə ölkənin milli iqtisadiyyatında innovasiya fəaliyyətinin təşkilinin əsas məqsədləri, məqsədləri və prinsiplərini ortaya qoyur. Onların mənfi cəhətləri, müəyyən bir sənayenin və ya ətraf mühitin formalaşmasına və innovativ fəaliyyətin stimullaşdırılmasına və inkişafına şərait yaradan innovativ prioritetlərin sahəsinin özünəməxsus spesifikliyini müəyyən etməyə imkan verməyən müxtəlif sahələrin və milli iqtisadiyyatın sahələrini əks etdirmir. Bu vəziyyət yeni proseslərin inkişafı və innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı yığılmış konseptual aparatın yerli aqrar sənaye istehsalının xüsusiyyətlərinə xüsusi bir məcburi tələb edir.

Kənd təsərrüfatı istehsalına gəldikdə, innovasiya tədqiqat və inkişafdan və ya qabaqcıl istehsal təcrübəsindən istifadə etməklə yeni və ya təkmilləşdirilmiş kənd təsərrüfatı məhsulları, yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsullar istehsal etmək, yaxud

təkmilləşdirilmiş texnologiya və onların istehsalını təşkil etmək üçün mütəmadi olaraq həyata keçirilən tədbirlər kimi başa düşülməlidir.

Aqrar sənaye sektorunda innovasiya fəaliyyətinin davamlı və davamlı həyata keçirilməsi, tədqiqat və inkişafı həyata keçirmək, birbaşa aqrar sənaye istehsalında inkişaf etdirmək üçün mütəmadi və ardıcıl dəyişkən bir sistem kimi fəaliyyət göstərən innovasiya prosesinin formalaşmasını müəyyənləşdirir.

Yenilik, yenilik prosesi əsas anlayışlardır. Onlara əlavə olaraq, innovasiya prosesinin inkişafı, innovasiya fəaliyyətinin təbiəti aqrar sənaye istehsalının xüsusiyyətləri ilə bağlı bir çox digər şərtlərin ortaya çıxmasına gətirib çıxardır.

Meşəçilik kompleksində innovasiya siyasəti dövlətin aqrar-sənaye istehsalında innovativ fəaliyyətin inkişafına yönəlmiş aqrar siyasətinin tərkib hissəsidir və innovasiyalı inkişafı təmin etmək məqsədilə sənayedə qurulur və həyata keçirilir.

Meşə kompleksinin (dövlət, region, təşkilat) innovativ potensialı aqrar sənaye istehsalında innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan maddi, maliyyə, intellektual, elmi, texniki və ya digər resurslar daxil olmaqla müxtəlif növ resursların birləşməsidir.

Yeni fəaliyyət - müəssisələrin və ya regionların kənd təsərrüfatı istehsalının və onun emalı məhsullarının innovativ modelinə keçidinin hazırlığı, istək və sürətinin dərəcəsidir.

Yeni layihə - resurs və müddətlər baxımından razılaşdırılmış aqrar sənaye istehsalında innovasiyaların inkişafına və inkişafına (və ya yalnız inkişafına) müəyyən bir keçid müəyyən edən iqtisadi sənəddir.

İnnovasiya proqramı - yeni məhsulların, texnologiyaların, texnika və s. İnkişafı və yayılmasında problemlərin həllinin effektivliyini təmin edən resurs və müddətlər baxımından razılaşdırılmış innovativ layihələr və onların həyata keçirilməsi üçün aqrar sənaye istehsalında tədbirlər qrupudur.

Yeni həssaslıq - sahibkarlıq subyektlərinin və ya fiziki şəxslərin kənd təsərrüfatı məhsulları və ya emal məhsullarını istehsal prosesində yenilikləri tez bir zamanda bacara bilməsi bacarığıdır.

Dövlətin yenilik siyasətinə münasibətini və onun həyata keçirilməsini elan etmək innovasiya doktrinasında qeyd edilə bilər. Innovasiyaların inkişaf səviyyəsini müəyyənləşdirərkən aşağıdakı terminlər istifadə olunur: innovasiya iqtisadiyyatı, innovasiya sahələri, innovasiya infrastruktur, maliyyələşdirmə üsulları - innovasiya fondları, innovasiya-investisiya prosesi, innovasiya-investisiya infrastruktur və s. Beləliklə, aqrar sənaye kompleksi ilə bağlı innovasiya proseslərinin təşkilatı və iqtisadi mahiyyəti aqrar sənaye istehsalının elmi, texnoloji və beynəlxalq təcrübənin nailiyyətləri baxımından yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş mütəmadi təşkilatı, iqtisadi, texniki və texnoloji yenilənmədə olan inkişafın məqsəd və vəzifələri ilə bağlıdır. Sənayenin innovasiya inkişafının əsas məqsədi innovasiya növünün aqrar iqtisadiyyatının formalaşmasıdır.

Müxtəlif sektorlara və milli iqtisadiyyat sahələrinə gəldikdə, yenilik fəaliyyətinin mahiyyəti fundamental fərqliliklərə malik deyil, lakin onların içində olan innovasiya prosesinin təbiəti və istiqamətləri əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilər. Xüsusilə, aqrar sənaye kompleksinin innovasiya prosesi, əsasən, aqrar sənaye istehsalının xüsusiyyətlərinə və xüsusilə onun kənd təsərrüfatının xüsusiyyətlərinə görə öz xüsusiyyətlərinə malikdir. Bu xüsusiyyətlər aşağıdakılardır:

- kənd təsərrüfatı məhsullarının növləri və onların məhsullarının çoxluğu, becərilməsi və istehsalının texnologiyasında əhəmiyyətli fərq;
- istehsal texnologiyalarının kənd təsərrüfatında mövcud təbii və hava şəraitində əhəmiyyətli asılılığı;
- fərdi növ kənd təsərrüfatı məhsullarının və onun emalı məhsulları üçün istehsal dövründə böyük fərq;
- kənd təsərrüfatı istehsalının yüksək dərəcədə ərazi ayrılması və fərdi rayonların istehsal şərtlərinə görə əhəmiyyətli dərəcədə fərqləndirilməsi;

- tədrisə və onların bacarıqlarının artırılmasına, aspiranturanın təşkili üçün daha çox diqqət tələb edən fərqli sosial səviyyədə kənd təsərrüfatı işçiləri.

Kənd təsərrüfatı sektorunda innovativ proseslərin inkişafının ən xarakterik xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- kənd təsərrüfatı istehsalçılarının yeni forma və əlaqələrinin çoxluğu;
- bütün səviyyələrdə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının əksəriyyətinin təcrid olunması: elmi-texniki məhsul istehsal edən təşkilatların həyata keçirilməsində məşğul olan müəssisələrə;
- elmin nailiyyətlərini kənd təsərrüfatı istehsalçılarına köçürmək üçün aydın və elmi əsaslı təşkilati və iqtisadi mexanizm olmaması və nəticədə sənayedə aqrar sənaye istehsalında innovasiyaların inkişafı üçün əhəmiyyətli bir gecikmə.

Aqrar sənaye kompleksinin innovasiya prosesi müxtəlif formalarda baş verə bilər. Xüsusilə, o, yavaş bir sürətlə və ya çox yavaş, yəni geniş şəkildə intensiv inkişaf edə bilər. Azərbaycanda kənd təsərrüfatının inkişafının müəyyən mərhələlərində innovasiya prosesinin inkişaf tempini sürətləndirmək üçün cəhdlər edilmişdir. Belə cəhdin tipik nümunəsi 1980-ci illərin ilk yarısında kənd təsərrüfatında intensiv texnologiyaların kütləvi tətbiqidir. Zəngin məhsul becərilməsi texnologiyaları kənd təsərrüfatı istehsal texnologiyası sahəsində elmi tədqiqatların son nəticəsidir.

Güclü texnologiyaların kütləvi tətbiqi ilə əlaqədar görülən əhəmiyyətli işlərə baxmayaraq, ölkə ümummilli nəticələr əldə etməyib, baxmayaraq ki, bu illər ərzində əsas məhsul və məhsuldarlıq məhsuldarlığı bir qədər artmışdır.

Hal-hazırda, bu mərhələdən bir çox illər keçdikdən sonra, bu kənd təsərrüfatının inkişafı üçün yeganə doğru istiqamətdir. O illərdə aqrar sənaye kompleksinin yeni sektoru əhəmiyyətli dərəcədə artmış və belə bir istiqamət

istehsalın artmasına və nəticədə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehlakına gətirib çıxara bilərdi.

Buna baxmayaraq, Azərbaycanın aqrar sənaye kompleksindəki yenilik prosesinin irəliləməsi əvvəlcədən islahat dövründə torpaqdan istifadə səmərəliliyinin artmasına və kənd təsərrüfatı istehsalında artımın müəyyən bir tendensiyası olmasına baxmayaraq, ləngimən kimi xarakterizə edilə bilər.

Yenilik prosesinin yaxşı göstəricisi məhsuldarlıq göstəriciləridir (kənd təsərrüfatı istehsalının texnoloji səmərəliliyi) - məhsulun məhsuldarlığı və heyvan məhsuldarlığıdır.

Bu məlumatların təhlili göstərir ki, texnoloji effektivliyin ümumi göstəricisi kimi müqayisəli qiymətlərlə ümumi kənd təsərrüfatı məhsulu dinamikadan əvvəlki islahat dövründə təbii olaraq artıb. Bu, elmi və texnoloji inkişaf əsasında istehsalın intensivləşməsinin nəticəsidir. Elmi tədqiqatlar, elmi qurumların və müxtəlif şöbələrin çoxsaylı proqnozları göstərir ki, belə artım tempi və innovasiya fəaliyyətinin daha da artması ilə 2000-ci ilə, hətta bundan daha da uzaq bir dövrdə adambaşına istehsal və istehlak baxımından çox mümkündür. Tədqiqat proseslərinin yüksək texnologiyalı məhsulların istehsalı ilə bir araya gətirən tədqiqat müəssisələri və qabaqcıl kənd təsərrüfatı müəssisələri, tədqiqat-istehsalat birlikləri əsasında yaradılan tədqiqat-istehsal və istehsal sistemləri ortaya çıxdı. Regionlarda aqrar sənaye kompleksinin elmi dəstəyi üçün mərkəzlər formalaşdı və fəal inkişaf etdirildi. Bütün bu nisbətən yeni elmi və sənaye inteqrasiya formaları texnoparkların formalaşmasının prototipi idi (aqrar texnopark, aqrar texnopolis).

Təəssüf ki, ölkədə iqtisadi islahatlara keçid və dövlətin ümumi siyasətində aqrar sənaye kompleksi ilə bağlı radikal bir dəyişiklik ilə əlaqədar olaraq vəziyyət kəskin şəkildə dəyişdi. Zəruri iqtisadi vəziyyətdə kənd təsərrüfatı istehsalçılarını qoyan aqrar islahat yalnız innovasiya prosesini yavaşlatmaqla yanaşı aqrar sənaye kompleksinin bütün innovasiya sektorunun da fəlakətli vəziyyətinə gətirib çıxardı. 1991-1996-cı illərdə məhsul və heyvandarlıq məhsuldarlığında məhsuldarlığın

azalması ilə əlaqəli istehsal azalması, 1970-1980-ci illərdə müşahidə edilən artımın dərəcəsini əhəmiyyətli dərəcədə aşdı. Üstəlik, bu azalma bütün regionlar üçün və sahibkarlıq və idarəetmə formasından asılı olmayaraq, kənd təsərrüfatı istehsalçılarının mütləq əksəriyyəti üçün xarakterikdir. Davam edən islahatlar, elm və innovasiya sahəsinə mənfi təsir göstərmişdir ki, bu da aqrar-sənaye kompleksinin bütün səviyyələrində innovasiyalı fəaliyyətin fəlakətin federal səviyyədən ayrı bir kənd təsərrüfatı müəssisəsinə qədər təsirinə məruz qalmasına təsir göstərmişdir. Bu, təbii ki, sosial-psixoloji, iqtisadi və təşkilati xarakterli səbəblər kompleksi ilə bağlıdır.

Aqrar sənaye sektorunda innovasiya fəaliyyətində azalmanın sosial və psixoloji səbəbləri kompleksi birbaşa kənd təsərrüfatı istehsalçılarından regional, regional və regional səviyyəli mütəxəssislərə qədər innovasiya prosesinə aid olan bütün birbaşa həyata keçirənlərin "psixoloji şoka" aiddir. Maliyyə-iqtisadi sahədə şok müalicəsi, əmlakın hazırlıqsız və sürətlə yenidən bölüşdürülməsi, siyasi qeyri-sabitlik, müəssisələrin tam parçalanma təhlükəsi gələcəklə bağlı qeyri-müəyyənliklər və təbii olaraq planlaşdırılan yeni fəaliyyətə ciddi maneə yaratan müəyyən bir qarışıqlıq səviyyəsində işçilərə səbəb olmuşdur.

Yenilik fəaliyyətinin azalması üçün makroiqtisadi səbəblər daha az əhəmiyyət daşıyırdı. Əvvəllər yüksək innovativ fəaliyyətlərinə görə fərqlənməyən kənd təsərrüfatı istehsalçıları satılan kənd təsərrüfatı və satın alınan sənaye məhsullarının qiymətlərinin bərabərliyi səbəbindən belə bir iqtisadi vəziyyətdə olduqlarını ortaya qoymuşdular ki, onlar hətta bərpa olunan məhsulların hətta bərpasını təmin edə bilmədi. Bu şəraitdə istehsalın xilas edilməsi və xilas edilməsi problemi elmi və texnoloji inkişaf problemini kölgə saldı. İstehsalda elmin hansı tətbiqindən danışmaq olar, əgər əsas maddi ehtiyatların tədarükü 1990-cı ildən 1996-cıadək azalmışdırsa: mineral gübrələr 8 dəfə, kənd təsərrüfatı texnikası 7 dəfə, neft məhsulları 3 dəfə.

İdarəetmənin bütün səviyyələrində islahatlar zamanı yaranmış təşkilati problemlər əsas funksional aydınlığın itirilməsinə gətirib çıxardı. Bütün hökumət orqanlarının (müəyyən müəssisədən Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə) açıq şəkildə

müəyyən edilmiş və xüsusi funksiyaları yenilik siyasətinin praktiki həyata keçirilməsi və innovasiya prosesinin gedişi üçün məsuliyyətsizliyə səbəb olan islahat prosesində ləkə və narahatlıq doğurdu. Aqrar sənaye sektorunda vəziyyətin sabitləşməsi, sənayenin böhran vəziyyətindən çıxması yenilik prosesinin bütün mərhələlərində və federaldan xüsusi kənd təsərrüfatı istehsalçılarına qədər hökumət səviyyəsində yenilik fəaliyyətinin əhəmiyyətli dərəcədə artması olmadan mümkün deyildir. Yuxarıda qeyd olunan bütün məsələlərdən aydın olur ki, Azərbaycanın aqrar sənaye kompleksinin, onun sənayesinin və müəssisələrinin inkişafı üçün optimal yolun müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı bütün sualları cavablandırmaq və problemlərin həlli yalnız predictiv tədqiqat əsasında mümkündür. Yalnız müvafiq qərarlar qəbul etmək və mümkün olan mənfi nəticələrə imkan verən zəruri məlumatları təmin edə bilirlər. Aqrar sənaye sektorundakı bütün işçilər (hökumətdən və iqtisadi idarəetmədən hər müəssisəyə) elmi və texniki tərəqqi yolu ilə aydın bir innovasiya siyasətinin fəal şəkildə həyata keçirilməsi yolu ilə uzanan aqrar böhranı aradan qaldıra və vəziyyət sabitləşə bilər. Bu müddəa aqrar texnika kompleksində innovativ fəaliyyətin artmasına kömək edəcək bir təşkilati, iqtisadi və sosial şərait kompleksi tərəfindən dəstəklənməlidir. Bütün sivil ölkələrdə olduğu kimi, bu sosial şəraitin yaradılmasına və xüsusilə də işçilərin bütün səviyyələrdə innovasiyanın artırılmasında birbaşa maraqlarının stimullaşdırılmasını stimullaşdırmaq üçün büdcədən və hər şeydən əvvəl büdcədən ayırmaq lazım olan istehsal təşkilatının təkmilləşdirilməsi müşayiət edilməlidir.

Bu kompleksin təşkilati, iqtisadi və sosial şəraitin yaradılması APC-də yeni fəaliyyətin müvafiq faktorlar təsirini müəyyənləşdirir. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

- kənd təsərrüfatı istehsalçılarının elmi tədqiqatların tətbiqindən əlavə təsir əldə etməkdə maraqlı olduqları;
- kənd təsərrüfatı istehsalının tələblərinə cavab verən yeniliklərin inkişafını sürətləndirmək;

- əmtəə istehsalçılarının aqrar sənaye kompleksinin bütün sahələrində istehsalda istifadə üçün tövsiyə edilmiş elmi inkişafların məlumatlandırılması;
- innovasiya prosesinin bütün səviyyələrində kadrların elmi və təşkilati hazırlığı;
- kənd təsərrüfatı sənayesində elmi nailiyyətlərin inkişafında prioritet sahələrin seçilməsi;
- innovasiya sahəsinin əməkdaşları üçün fəaliyyətinin effektivliyi üçün iqtisadi stimullar.

Normal iqtisadi şəraitdə, hiyerarşik prinsipə əsasən, yuxarıdan və aşağıdan agro-sənaye kompleksində yeni fəaliyyətin inkişaf etdirilməsi məsləhətdir. Buna baxmayaraq, Azərbaycan kontekstində təşəbbüs həm federal səviyyə, həm də regional AİB orqanlarına aid olmalıdır. Innovasiya axınının (federal və regional səviyyədə) üst hissəsində istehsal istəkləri yaxşı fəaliyyət göstərməlidir ki, daim fəaliyyətlərinin planlaşdırılmasına əsaslanmalıdır. Bunun üçün bütün səviyyələrdə istehsal idarəetməsinin təkmilləşdirilməsi və innovasiya fəaliyyətinin artırılması üçün stimulların inkişafı yönəldilməlidir. Yuxarıda göstərilən şərtlərdən və bu prosesin inkişafına təsir edən amillərdən məntiqi olaraq artan innovasiya fəaliyyətinin əsas istiqamətləri formalaşdırılmadan əvvəl, Azərbaycan aqrar sənaye kompleksində innovasiya prosesi üçün məsuliyyətin kənd təsərrüfatı istehsalçılarına birbaşa ötürülməsinə diqqət yetirilməlidir.

Eyni zamanda inkişaf etmiş əkinçilik məhsulu olan ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, öz məhsullarını istehlak edən bütün cəmiyyət bu spesifik sənayedəki elmi və texniki inkişaflardan məsuldur. Onun xüsusi xüsusiyyətləri və məhdud təşkilati, iqtisadi və texniki imkanları sayəsində kənd təsərrüfatı yalnız özünün innovasiya siyasətinə deyil, həmçinin yenilik prosesini birbaşa tənzimləməməli dövlət yardımı olmadan effektiv fəaliyyət göstərə bilməz. Bu baxımdan, aqrar texnika kompleksində innovasiya fəaliyyətinin artmasının əsas istiqamətləri innovasiya prosesinin birbaşa

həyata keçiricilərinin fəaliyyətini artırmaqdan ibarət deyil, həm də prosesin özünü artırmaq üçün müəyyən dövlət tədbirləri sistemi lazımdır. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

- innovasiya sektorunun dövlət dəstəyi; dövlət orqanlarının inzibati və idarəetmə funksiyalarından yeni fəaliyyətlərə tədricən yenidən istiqamətləndirilməsi;
- elmi qurumların fəaliyyətlərinin istehsal tələblərinə birbaşa uyğunlaşması;
- innovasiya prosesinin bütün təşkilati formalarının işlənməsini aqrar texnologiyaların elm və texnologiya nailiyyətlərini tətbiq etməkdə dəstəkləmək üçün aktivləşdirməsi;
- elmi nailiyyətlərə dair çox kanallı məlumatların təşkili üçün aqrar sənaye kompleksinin ixtisaslaşdırılmış informasiya xidmətinin inkişafı, bütün medianın (çap, radio, televiziya və s.) iştirakı ilə istehsalın mənimsənilməsinə dair tövsiyələr;
- yenilik prosesinin bütün səviyyələrində kütləvi yenidənqurma təşkilatı; aqrar texnika sektorunda innovasiya prosesinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün iqtisadi stimullaşdırma sisteminin hazırlanması və həyata keçirilməsi;
- hədəf dövlət, sektoral və regional elmi-texniki proqramların həyata keçirilməsi;
- innovasiya prosesinin inkişafının təşkilati formalarını və texnoparklar, texnoparklar, tədqiqat və istehsal sistemləri, innovasiya mərkəzləri, innovasiya və konsaltinq mərkəzləri və s.

Texnoloji səviyyədə kənd təsərrüfatı istehsalının inkişaf mərhələləri aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir:

Səhnənin adı və məqsədi	İqtisadi inkişaf etmiş ölkələrdə müasir vəziyyət	Çatışmazlıqlar
Mexanizasiya Məhsuldarlığın artırılması, ağır fiziki əməyin aradan qaldırılması	Əsas kənd təsərrüfatı bitkilərinin istehsalı, saxlanması və emalının demək olar ki, tam mexanizasiyası. Birləşmiş Ştatlarda, 1970-1995 dövründə əmək məhsuldarlığı 98- 280 ton taxıl ədəd / adam artdı. Yüksək məhsuldarlığı və məhsuldarlığı az olan yeni maşınların istifadəsi. Məhsulun şirəli məhsulların gündə 100 ton / gün olmasını birləşdirir, bu da əlverişli hava şəraitində hasilata imkan verir. Kök yumruları və kök bitkilərinin zədələnməsi elastik poliuretanlı aşağı bağlama örtükləri və məhsulların bioritmlərindən fərqli bir frekans sahəsindəki ayırıcı orqanların istifadəsi ilə hava axınındakı nəqliyyata	Hasilat zamanı ətli məhsullara mexanik ziyan, əkilmiş bitkilərin emalı zamanı torpağın sıxılması.

	görə minimuma endirilir. Həssas texnologiyanın istifadəsinin artırılması	
Kimyalaşdırma Məhsul məhsuldarlığını və heyvan məhsuldarlığını artırılması	Bitkiçilik və heyvandarlıqda xəstəliklərdən, zərərvericilərdən, təsirli mineral gübrələrin istifadəsi və bitki qidalanmasının 20-25% -ə qədər azaldılması nəticəsində minimum itkilər. Birləşmiş Ştatlarda, 1970-1995 dövründə məhsul istehsalı 1.02 dən 1,75 tonya / ha qədər artmışdır. Aşağı konsentrasiyalarda selektiv təsir göstərən pestisidlərin yeni növlərinin istifadəsi.	Pestisid qalıqlarının məhsullarda insan sağlamlığı və torpaq üzərində ətraf mühitə mənfi təsiri. Herbisidlər insanlarda xərçəng və genetik xəstəliklərə səbəb olur.
Biotexnologiya Transgenik bitkilər və heyvan cinslərinin istənilən faydalı xüsusiyyətləri ilə yaradılması, onların məhsuldarlığını artıran vasitələr yaratmaq	Xəstəliklərə, zərərvericilərə qarşı davamlı və verilmiş bir məhsuldarlığa malik olan transgen bitkilərin istifadəsi nəticəsində vahid əraziyə görə son məhsulun (şəkər, neft, nişasta və s.) məhsuldarlığının artırılması	İnsan sağlamlığına və ətraf mühitə mənfi uzunmüddətli təsirlər mümkündür.

Bütün səviyyələrdə bütün bu tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə ölkənin aqrar sənaye kompleksində innovasiya fəaliyyəti artırıla bilər, bu da aqrar sənaye istehsalının sabitləşməsinə və sənayenin normal inkişafı üçün şəraitin yaradılmasını təmin edə bilər.

1.3. Aqrar sahədə innovasiyalı inkişafın informasiya bazasının təşəkkülü və istifadəsinin qabaqcıl təcrübəsi

Yeniliklər sahəsində müəssisələrin fəaliyyəti çoxtərəfli və böyük maddi, maliyyə, əmək xərcləri ilə bağlıdır və təşkilatın və idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlıdır, beləliklə onlar müxtəlif innovasiya dövründə yenilik prosesinə daxil edilə bilərlər. Bəziləri - bazardakı tədqiqatlardan bazarda satışlara, digərləri isə - innovasiyanın sənaye inkişafı və ya satılması mərhələsində. Bütün müəssisələr "innovator" olmadığı üçün onlar texniki və texnoloji irəliləyələrə gətirib çıxaran radikal yenilikləri təmin edən pioner müəssisələrə bölünür; lideri təqibçi şirkətləri və ya imitatorları; innovasiya işinə daxil olmayan müəssisələr.

Təcrübə göstərir ki, ölkəni real maddi iqtisadi artımla təmin edən yeniliklərin böyük hissəsi genişmiqyaslı tədqiqatlar və inkişaflarla məşğul olan bir sıra iri müəssisələr tərəfindən yeni texnologiyalar və məhsulların yayılması ilə yaradılıb. Xarici ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, innovasiyalı proseslərdə iri müəssisələrin dominant mövqeyi orta və kiçik müəssisələrin itməsi ilə nəticələnmiş və hətta onların əhəmiyyətini azaldır. Bu, elmi və texnoloji inkişafın inkişafında başlıca istiqamətlərdən ibarətdir: birinci, böyük, orta və kiçik istehsalın texniki səviyyəsinin birləşdirilməsində ixtisaslaşmanın dərinləşməsi; İkincisi, nisbətən kiçik istehsal tərzilərində səmərəli olan nisbətən aşağı səmərəli intensiv texnoloji metodların, istehsal xətlərinin və maşın sistemlərinin inkişafı və həyata keçirilməsi. 1980-ci illərdən etibarən xaricdəki meyllərdən yaranan faydaları maksimum dərəcədə

artırmaq üçün müxtəlif ölçülü müəssisələrlə daha sıx əməkdaşlıq etmək üçün bir tendensiya olmuşdur.

20-ci əsrdə dünyanın bütün ölkələri, zəngin texnologiyaların tətbiqi yolu ilə qida təhlükəsizliyini təmin etmək üçün, mümkün qədər az xərcləməyi və qabiliyyətlərini ən yaxşı şəkildə istehsal etmək üçün əkinçilik inkişafı sahəsində praktiki olaraq eyni konsepsiyaya sadıqdirlər. Eyni zamanda, ölkənin müxtəlif qrupları arasında kənd təsərrüfatında texnologiyanın istifadəsi ilə bağlı ziddiyyətlər yaranmış və 1990-cı illərdə böyüməyə başlanmışdır: iqtisadi inkişaf etmiş ölkələr demək olar ki, kənd təsərrüfatı istehsalının yuxarı həddinə çatmışdır və intensiv texnologiyalardan insan sağlamlığı və ətraf mühitə ziddir. . Bəzi inkişaf etmiş ölkələr, davamlı inkişaf konsepsiyasını həyata keçirərkən, məhsuldar məhsuldarlığın azaldılması ilə daha ekoloji cəhətdən "inteqrasiya" texnologiyalara keçməyi planlaşdırırlar; az inkişaf etmiş ölkələr artan əhalini qida ilə təmin edə bilmir və onların əsas vəzifəsini hər hansı bir texnologiyadan istifadə etməklə mümkün qədər çox məhsul istehsal etmək məqsədi ilə nəzərə almağa davam edir, onların təsirlərinin ictimai səhiyyə və təbiətə təsirini nəzərə almadan; Ölkələrin üçüncü qrupu hələ kənd təsərrüfatının gələcək inkişafı konsepsiyası ilə bağlı mövqeyini müəyyən etməyib. Bir tərəfdən, bu dövlətlərin hökumətləri "davamlı inkişaf" yolunu başa düşür və paylaşırlar, digər tərəfdən, daxili ərzaqların olmaması və ərzaq təhlükəsizliyini itirmək təhlükəsi kənd təsərrüfatının inkişaf yollarını axtarmağa məcbur edirlər.

Hal-hazırda, bütün ölkələr üçün, kənd təsərrüfatı inkişafının optimal konsepsiyasının müəyyən edilməsi problemi ən vacib məsələlərdən biridir. 20-ci əsrdə dünya əkinçiliyinin texnoloji səviyyəsinin inkişafını üç mərhələyə ayırmaq olar: mexanizasiya - 1930-1950; kimyəviləşdirmə - 1960-1970; Biotexnologiya - 1970-1980.

Bu dövrdə kənd təsərrüfatı məhsuldarlığında artım müşahidə olunmuşdur. Bununla yanaşı, müsbət yanaşı məhsulun keyfiyyətinə, ətraf mühitə və insan sağlamlığına mənfi təsir göstərmişdir. Hal-hazırda, bir çox xarici ölkələr yeni inkişaf

yolunu seçmişlər və bu baxımdan onların dövlət siyasətində əsas məqam innovasiya mühitinin yaradılması və saxlanmasına yönəlmiş bir sıra qanunvericilik və təşkilati tədbirlərin həyata keçirilməsidir - iqtisadi, maliyyə, texniki, təşkilati, hüquqi və mənəvi.

Bunun üçün, dörd əsas institusional sektor təmsil edən kənd təsərrüfatı daxil olmaqla, tədqiqat və inkişafın inkişafına böyük diqqət yetirilir: dövlət, özəl, "qeyri-kommersiya" (faktiki olaraq heç bir mənfəət əldə etmir və bu səbəbdən vergilərin ödənilməsindən azaddır) və universitetlərdir. Birləşmiş Ştatlarda kənd təsərrüfatı məhsullarının inkişafı daxil olmaqla, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalını tənzimləyən ən yüksək qanunverici orqan qitədir və kənd təsərrüfatı ilə bağlı ən mühüm qaydalar onu keçib. Kanadada tədqiqat və inkişaf da daxil olmaqla, kənd təsərrüfatı sektorunun idarəetmə orqanları federal səviyyədə cəmlənmişdir. Bunlardan birisi, kənd təsərrüfatı tədqiqatının Kanada Şurası yaradıldığı, proqramlaşdırma funksiyalarını birləşdirən, məqsəd qoyan, bütün kənd təsərrüfatı tədqiqatlarını koordinasiya edən və maliyyələşdirən, Kanadanın Elmi Şurasıdır.

Tədqiqat və inkişaf sisteminin təşkilati strukturuna gəldikdə iki aşırma var: birincisi, yalnız bir araşdırma və texnologiya nazirliyi və bir büdcə olan Fransız modeli; İkincisi, bu, tədqiqat siyasətini müəyyən edən bir sıra şöbələrin olduğu Amerika modelidir. Digər ölkələrdə, xüsusilə Böyük Britaniyada, Təhsil və Elm Nazirliyi icra orqanları arasında liderdir. Bu nazirlik sisteminə kənd təsərrüfatı və ərzaq istehsalı sahəsində tədqiqat və inkişaf işlərinin inkişafı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən Məsləhətləşmə İdarəetmə Araşdırma Şurasıdır.

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin elmi bölmələrində kənd təsərrüfatı tədqiqatının idarə edilməsində ABŞ təcrübəsi maraqlıdır. Ən qabaqcıl yer Kənd Araşdırma Xidmətinə verilir. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin ikinci struktur bölməsi Dövlət Araşdırma Xidmətidir. Onun əsas funksiyası yerli tədqiqatların koordinasiyası və kənd təsərrüfatı eksperiment stansiyaları tərəfindən bu sahədə aparılmış uyğunluğun

qiymətləndirilməsidir. Məqsəd, onun yerləşdiyi dövlətin kənd təsərrüfatı məsələləri üzrə araşdırmaları idarə etməkdir.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, 1990-cı illərdə ABŞ-ın federal elm və texnologiya siyasətində vacib bir nöqtə, təxminən 700 federal tədqiqat mərkəzini və laboratoriyalarını əhatə edən federal hökumətin sərəncamında tədqiqat və inkişaf bazasına yönəldilən diqqətin artması olmuşdur. 1986-cı ildə Texnologiya Aktarlığı Aktını qəbul etmiş, ABŞ-ın xüsusi şirkətləri, hökumət müqavilələrinin həyata keçirilməsi yolu ilə yaradılan yenilikləri tətbiq etməklə yanaşı, hökumət sektoru tərəfindən hazırlanmış və patentləşdirilmiş yenilikləri də istifadə edə bilmişlər.

Birləşmiş Ştatların elmi və texniki siyasətinin həyata keçirilməsi yaxşı inkişaf etmiş institusional quruluşa əsaslanır. Elmi və texnoloji tərəqqinin Amerika idarəetmə strukturunun xüsusiyyətləri dövlət və özəl biznesin sıx əlaqəsidir. İctimai və şəxsi mənbələr tərəfindən maliyyələşdirilən qarışıq təşkilatların əhəmiyyətli hissələri arasında Milli Araşdırma Mərkəzi, Milli Elmlər Akademiyası, Milli Texniki Akademiya və Elm İnkişafı üzrə Amerika Dərnəyi də var. Tədqiqat və inkişaf işi sahəsində dövlət və özəl qurumların əlaqəsi yenilik mexanizminin vacib xüsusiyyətlərindən biridir. Ən böyük istehsalçıların maraqları üçün bir sözcüsü olaraq, özəl təşkilatlar dövlət orqanlarına biznes üçün götürdükləri tədbirlərin və dövlətin iqtisadi siyasətinin effektivliyi haqqında məlumat verərək, rəy verirlər. Bu təşkilatlar ölkənin elmi və texnoloji inkişafının müasir dövlət idarəetmə modelinin formalaşmasında da mühüm rol oynadılar.

Son on il ərzində ABŞ-ın iqtisadi "kəşfi" müəssisənin biznesidir. Yeni ideyalar, onların inkişafı, həyata keçirilməsi və "başlanğıc" istehsalını axtarır olan kiçik və orta şirkətlərin sayının sürətlə artması Amerika innovasiya prosesinin xarakterik xüsusiyyətinə çevrilmişdir. ABŞ dövlət orqanları müəssisənin kapital firmaların fəaliyyəti və vahid milli müəssisənin kapital bazarının formalaşması üçün əlverişli vergi və kredit şərtlərinin yaradılmasına xidmət etmişdir.

Yaponiyanın elmi və texnoloji inkişafının müasir konsepsiyasının əsasları əvvəlki illərdən sonra Yapon hökuməti tərəfindən qoyulmuşdur. Bu dövrdə milli iqtisadiyyatın inkişafı üçün uzunmüddətli proqnozlar verilmiş, prioritet sahələr və sahələr müəyyən edilmiş, elmi-tədqiqat işləri aparılmışdır. Yaponiyanın elmi və texnoloji inkişafı dövlət idarəçiliyinin hierarxik sisteminin başında baş nazirin rəhbərlik etdiyi Elm Şurasıdır. Bir sıra nazirliklərin rəhbərləri, habelə ən böyük özəl sənaye korporasiyalarının nümayəndələri daxildir. Fen İşləri Şurası ölkənin elmi və texnoloji inkişafının strateji xəttini tərtib edir və tədqiqat və inkişaf işlərinə xərclərin dövlət büdcəsindən müəyyənləşdirir.

Dövlət tənzimləməsinin Yapon modeli 1970-ci illərin sonu - 1980-ci illərin əvvəllərində elmi və texniki tərəqqi aşağıdakı əsas prinsiplərə əsaslanırdı:

- ölkənin elmi və texniki inkişafının uzunmüddətli proqramının olması;
- elm və texnologiya siyasətinin tətbiqində böyük korporasiyalara güvənmə;
- tətbiqi tədqiqat və inkişafın təşviqi;
- xaricdə lisenziyaların aktiv alışı təşviqi.

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində innovasiya prosesinin müddəti 5-6 il, orta inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə 15-25 ildir. Aşağıdakı parametrlər innovasiya fəaliyyətinə təsir göstərir: tədqiqat və inkişaf işlərinin xərclərinin həcmi; yüksək texnologiyalı məhsullar yaratmağa qadir olan tədqiqatçıların sayı; yüksək texnologiyalı məhsullardan istifadə etməyə hazır olan ali təhsilli məzunların miqdarı və keyfiyyəti; iqtisadiyyatın əkinçilik sektorunun infrastrukturunun dövləti və yeniliklər əsasında resursların (əmək, maliyyə) səmərəli istifadəsinin təmin edilməsini təmin edən idarəetmə sistemi. Dünya təcrübəsi göstərir ki, ümumilikdə elm, daha da çox aqrar, maliyyələşmənin davamlı artırılmadan normal və səmərəli fəaliyyət göstərə bilməz. Hər hansı dövlətin, hər hansı bir millətin inkişafının inkişafı yalnız elm sahələrindəki investisiyaların sistemə artımı ilə təmin edilə bilər. 1980-ci illərin əvvəllərində elmə sərf edilən sərmayələrin artım templəri aşağıdakı kimidir: ABŞ-da - 4,6%, Almaniya - 2,3%, Böyük Britaniya - 2,7%, Fransada 5,5%. 1983-cü

ildə ümumi milli məhsula (BHII) nisbətən tədqiqat və inkişaf işlərinə xərclərin səviyyəsi müvafiq olaraq bu ölkələrdə 1,22; 1.18; 1.26 və 1.24%-dir.

ABŞ-da əkinçilik biliklərinə xərclərin strukturunu götürsək, 24% -i bitki istehsalı sahəsindəki araşdırma, 12-i heyvandarlıq, 4,5-i ərzaqla bağlı araşdırma, 12,5% -i gübrə istifadəsinin effektivliyini artırmaq üçün araşdırma aparır. Tədqiqat və inkişaf işlərinin prioritet sahələrindən biri biyoteknologidir, kənd təsərrüfatı elminə ayrılan dövlət fondlarının 0,9% -ni istehlak edir, dövlət vəsaitlərinin 16% -i ölkə daxilində kənd təsərrüfatı məhsullarının marketinqində tədqiqata ayrılır. kənarda. Yenilik prosesinin səmərəliliyinin artırılmasına yardım edən mühüm bir istiqamət məlumatlandırmaadır. Bütün inkişaf etmiş ölkələrdə kommersiya baxımından və dövlət maliyyələşməsi hesabına fəaliyyət göstərən konsaltinq və mühəndislik firmalarının şəbəkəsi mövcuddur. Dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən məsləhət xidmətinin yaradılması kənd təsərrüfatı istehsalçılarına dövlət dəstəyinin formalarından biridir.

ABŞ Məsləhət Xidməti Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin struktur bölməsidir, regional səviyyədə tədqiqat və təhsil (təhsil) fəaliyyətlərinin cəmləşdiyi universitetlərdə mövcuddur. Tədqiqat və məsləhət proqramları iki kanaldan maliyyələşdirilir: federal büdcədən və dövlət qurumlarından. İngiltərədə danışma xidməti ictimai və xüsusi olaraq bölünür. Dövlət (Hökumət) Kənd Təsərrüfatı Məsləhət və Araşdırma Xidməti İngiltərənin Kənd Təsərrüfatı Məsləhətçiləri İnstitutu, Kütləvi İmtahan Ekspertlər İnstitutu və digər akademik institutları bir araya gətirir. Xüsusi məsləhət xidmətləri böyük çox funksiyalı kiçik ixtisaslaşmış olanlardan müxtəlif konsaltinq şirkətlərindən ibarətdir. Kanadada məsləhət xidmətlərinin təşkili ənənəvi olaraq dövlət orqanları tərəfindən həyata keçirilmişdir, son illərdə fermerlərin təşkilata və məsləhət xidmətlərinin maliyyələşdirilməsinə iştirakı genişlənir. Danimarka Danışma Xidməti iki səviyyədə fəaliyyət göstərir: milli və yerli. Milli səviyyədə müstəqil təcrübələr və elmi tədqiqatlar aparan kənd təsərrüfatı məsləhətçi mərkəzi təmsil olunur, yeni mərkəzlər barədə məlumat verir.

Yerli səviyyə kiçik miqyaslı kəndli kəndli birlikləri ilə təmasda çalışan fermer mərkəzlərinin bir şəbəkəsidir. Almaniyada dövlət məsləhət xidmətinin təşkilatçıları Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi və onun tabeliyində olan strukturları və ya digər təşkilatlar vasitəsilə fəaliyyət göstərən kənd təsərrüfatı qurumlarıdır. Dövlət xidməti ilə yanaşı xüsusi konsaltinq xidməti də var və dövlət özəl məsləhətçilər xidmətlərinin 50% -ə qədər subsidiyalaşdırır. Bütün məsləhət xidmətlərinin ümumi xüsusiyyəti onlardan ibarətdir ki, onların yaradıldığı andan bütün dövlətlər tərəfindən dəstəklənmiş və pulsuz xidmət göstərilmişdir (orta hesabla dövlət dəstəyinin payı 40%).

Polşada kənd təsərrüfatı məsləhətləşməsinin təşkilində maraqlı təcrübə. Beləliklə, Polşa hökuməti ilə Avropa Komissiyası arasında imzalanmış bir saziş nəticəsində, Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri üçün yardım proqramları çərçivəsində Kənd Təsərrüfatı Yardımı Proqramları Fondu yaradılmışdır. Bu proqram əsasən məsləhətləşmə, təlim, tədqiqat və təşkilati işlərdən ibarət idi. İnformasiya və məsləhət xidmətlərinin əğırlıq mərkəzi texnoloji, təşkilati, iqtisadi və sosial məsləhətləşmələrə keçir. Son bir neçə il ərzində bir çox ölkələr fəal şəkildə tədqiqat və innovasiya sahəsində ixtisaslaşan xüsusi biznes növünü inkişaf etdirirlər. Eyni zamanda, kiçik innovativ biznesin aşağıdakı ən əhəmiyyətli qrupları fərqlənir: ixtiraçıların elmi və texnoloji yeniliklərin istehsalını inkişaf etdirmək və ticariləşdirmək üçün investisiya kapitalı (risk ilə əlaqəli) adlı kreditlər üçün yaradılmış kiçik innovativ şirkətlər; elmi və texnoloji nailiyyətlərin həyata keçirilməsi üçün təşkil edilən kiçik şirkətlər, proqram təminatı hədəflənmiş tədqiqat və inkişaf işlərinin universitetlər, sənaye müəssisələri, qeyri-kommersiya tədqiqat institutları ilə dövlət müqavilələri üzrə həyata keçirilməsinin yan təsirləri; kiçik xidmət şirkətlərinə proqram hədəflənmiş tədqiqat və inkişaf işləri; fərdi fikirlə (ixtira) çıxan kiçik yaradıcı qruplar və ya layihə qrupları. Bu sahədə dövlət siyasəti elmi və texnoloji yeniliklərin yaradılması, inkişafı və ticarəti ilə məşğul olan yeni firmaların yaranması və inkişafını stimullaşdıran bir növ "innovasiya iqliminin" yaradılmasına yönəlib. Eyni zamanda, dövlətin əsas səyləri kiçik innovativ müəssisələrin formalaşmasının ilkin və "əvvəlcədən" dövrlərinə yönəldilmişdir. Bir çox inkişaf etmiş ölkədə yeni sahibkarlığın

aktivləşdirilməsini stimullaşdıran bütün bir proqram var. ABŞ-da Kənd Təsərrüfatı Departamenti belə bir proqramın həyata keçirilməsi çərçivəsində nazirliyin tələblərinə cavab verən və elmi və texniki nəticələrin ticariləşdirilməsinə şərait yaradan kiçik firmalara kənd təsərrüfatı biotexnologiyası sahəsində tədqiqat və inkişaf layihələrini maliyyələşdirir.

Almaniyada tədqiqat qrantlarının həyata keçirilməsi üçün şərait və tədqiqat işçilərinin hazırlanması qanunvericiliklə müəyyən edilmişdir. Kiçik firmaların dövlət və özəl tədqiqat qurumları ilə əməkdaşlığını dəstəkləyən əməkdaşlıq innovasiya layihələrini stimullaşdırmaq üçün bir proqram qəbul edilmişdir. Yeni inkişafı stimullaşdırmaq üçün ən mühüm mexanizm güzəştli kreditləşmə sistemidir. İtaliyada, məsələn, Texnoloji İnnovasiyalar Fondu proqramının icrası zamanı verilən məbləğin 80% -i və son mərhələdə 20% -i ilə 15 il müddətinə imtiyazlı kreditlər vermək hüququna malikdir. İnnovasiya inkişafı üçün maliyyə tənzimləmə sisteminin elementlərindən biri dövlət krediti sığortasıdır. ABŞ-da, məsələn, Kiçik Biznes İdarəsi kommersiya banklarının kiçik biznesə təqdim etdiyi kreditin 90% -ə qədərini təmin edir. Almaniyada və Böyük Britaniyada 15 ildən 23 ilə qədər bir müddətdə xüsusi banklara sifariş dəyərinin 80% -ni geri qaytarmağı təmin edən kredit sığortası sistemi mövcuddur.

Son illərdə innovasiya dövrünün bütün mərhələlərində imtiyazlı vergi qanma və sürətləndirilmiş amortizasiya kimi kiçik innovativ müəssisələrin dəstəklənməsi üsulları xarici ölkələrdə geniş yayılmışdır ki, bu da mənfəətin bir hissəsi kimi xərclərə gedən vergi ödəmələrinin məbləğini azaltmağa imkan verir. Yaponiyada, məsələn, təcili amortizasiya orijinal avadanlıqların qiymətinin 14% -ni təşkil edir. Bir çox ölkələrdə, 1980-ci illərdə yerli özünüidarə orqanlarının kiçik innovativ müəssisələri dəstəkləməsi işi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Kiçik müəssisələrin elmi və texniki təşəbbüslərini stimullaşdırmaqda onların fəaliyyətinin effektivliyi, ümumiyyətlə, milli səviyyədə deyil. ABŞ-da dövlət səviyyəsində fondlar formalaşdırılır, komitələr, universitetlərdə "inkubator" proqramlarının təşkilatçılığına

dəstək verən və regional problemləri həll edənləri dəstəkləyən komitələr yaradılır. Belə regional proqramlarla dövlətlərin büdcələrindən, həmçinin federal hökumətdən, qismən yerli rəhbərliklərdən, böyük korporasiyalardan, universitetlərdən maliyyələşdirilir. Onların əsas hissəsi regional venture fondlarıdır.

Çox xarici ölkədə aqrar texnika kompleksinin innovativ inkişafı müəyyən regional tərkibə malikdir. Artıq qeyd olunduğu kimi, ABŞ-da hər bir dövlət regionun innovasiya sahəsinin inkişafına yardım edən elmi qurumların saxlanması üçün vəsait ayırılır. Xüsusilə maraq, əhəmiyyətli ərazi iqlim və sosial-iqtisadi fərqlilikləri olan Kanadada regional inkişaf şuralarının yaradılması təcrübəsi. Kanadanın innovasiya sahəsində dövlət digər inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə nisbətən böyük bir rol oynayır. Kanada Regional İnkişaf Konsepsiyaları (il tədqiqat şuraları) onların əsas vəzifəsi kimi sənaye yardımı ilə vilayətin inkişafını nəzərdən keçirir. Onların fəaliyyəti əsasən öz tədqiqat vahidləri olmayan kiçik və orta ölçülü xüsusi şirkətlərə yönəldilmişdir (innovasiyanın yayılmasına, effektiv texnologiyaların ictimaiyyətdən özəl sektora köçürülməsinə, konsaltinq yardımı göstərilməsinə). İllərin tədqiqat şuraları onların inkişafı üçün proqramlar hazırlamaqda və elm və texnologiya sahəsində siyasətin formalaşdırılmasında kömək edirlər.

Yaponiyada, hökumətin elmi və texnoloji inkişafı təmin etmək, yüksək texnologiyalı "yüksək" texnologiyaların stimullaşdırılması üçün tədbirlər arasında regional inkişaf proqramları görkəmli bir yer tutur. Onlardan biri Technopolis proqramıdır. Yaponiyanın periferik bölgələrinin iqtisadi inkişafını sürətləndirmək üçün bir plan olaraq, eyni zamanda, elmi və texniki potensialını artırmaqla yanaşı, ölkə daxilində elmi və texniki tərəqqinin sürətləndirilməsinə də kömək edir. Elmi və texniki potensialı iqtisadiyyatın yenidən qurulmasında və intensivləşdirilməsində ən mühüm amillərdən biri hesab etməklə, Yaponiya hökuməti və şirkətləri onu ümumi iqtisadi və regional strategiyalarda əsas amil kimi qiymətləndirmişlər. Bu fikirlərin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, regional inkişafı təşviq etmək üçün, elmi-texnoloji inkişafın daha da sürətləndirilməsi və bilik yoğun sənaye sahələrinin prioritet inkişafı,

elmi-tədqiqat və istehsalat düşərgələri yaradılır - yüksək texnologiyalı istehsalla tədqiqat və inkişafın üzvi birləşməsi üçün əlverişli şərait yaradan texnoparklar yaradılır. İnnovasiya proseslərinin təşkilində xarici təcrübənin ümumiləşdirilməsi inkişaf etmiş ölkələrin dövlət elmi və texniki siyasətinin iki əsas məqsədi var: regional elmin xüsusi bölgələrin maraqlarına uyğun olaraq saxlanması və transformasiyası və tətbiqi tədqiqatların prioritet maliyyələşdirilməsi. Bu ölkələrin dövlət siyasətində başlıca məqam ölkədə "innovasiya mühitinin" yaradılmasına və saxlanmasına yönəlmiş qanunvericilik və təşkilati tədbirlərin kompleksinin həyata keçirilməsidir. Regional səviyyədə yeni inkişafı dəstəkləyən bir infrastrukturun yaradılması xüsusiyyətləri regionun əsas sektorlarına, onun inkişaf prioritetlərinə və bir-birinə firmaların əlavə edilməsinə, bölgənin müəyyən üstünlüklərini maksimum dərəcədə öyrənməyə yönəldilməsindən ibarətdir. İnkişaf etmiş ölkələrin mütləq əksəriyyətində innovasiya fəaliyyətinin uğurlu inkişafı aqrar sənaye kompleksinin elmi və innovasiya sektoruna dövlət dəstəyi sistemi ilə bağlı olduğundan, innovasiya prosesinin yüksək effektivliyini təmin edən xüsusi regional inkişaf proqramları hazırlanır və həyata keçirilir. Eyni zamanda, innovasiya inkişafının stimullaşdırılması üçün ən vacib mexanizmlər - innovasiya dövrünün bütün mərhələlərində imtiyazlı kreditləşdirmə, kreditlərin dövlət sığortası, təcili amortizasiya, güzəştli vergitutma sistemləridir.

Bir sıra Avropa ölkələrində (Almaniya, Böyük Britaniya, Fransa) hökumət orqanları öz məhsullarının və milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini artırma imkanı olan korporasiyalara dəstək verməklə, milli elmi və texnoloji potensialın formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayırlar. İdarə strukturlarının müxtəlifliyinə, makroiqtisadi siyasət prinsiplərindəki fərqlərə, taktiki məqsədlərə və s. Baxmayaraq ki, Qərbi Avropa ölkələri arasında bir çox şey var. Bu ölkələrin dövlət elmi və texnologiyası konsepsiyası "milli çempionlar" nın təşviqinə əsaslanır - ABŞ və Yaponiyada aparıcı firmalarla rəqabət edə biləcək kiçik bir sıra böyük şirkətlərdir. Onlar sənaye araşdırmaları və inkişafı üçün dövlət fondlarının əksəriyyətini alırlar.

1980-ci illərdə, milli iqtisadiyyatların yenidən qurulması və rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün zəruri olan texnoloji yeniliklər prosesini sürətləndirmək üçün aparılan işarələrin axtarışında, aparıcı Avropa ölkələrinin hökumətləri sənaye nəticələrinin sənaye sektoruna daxil edilməsinin gücləndirilməsi üçün tədbirlər görmüşdür. 1980-ci illərdə Qərbi Avropanın elm və texnologiya siyasətinin əsas xüsusiyyətlərindən biri beynəlxalq miqyasda geniş miqyaslı proqramların dövlət tənzimlənməsidir. Avropa Komissiyası (CES) Avropa Birliyinin üzv ölkələrinin elmi və texnoloji inkişafını, xüsusilə də yeni sektorlarda koordinasiya edilməsində müəyyən rol oynayır. Avropa İttifaqı 2010-cu ilədək öz iqtisadiyyatını innovasiya yolu ilə ən qabaqcıl səviyyəyə gətirmək üçün bir vəzifə qoymuşdur. Bu, sahibkarlığı təşviq etmək, innovasiyanı təşviq etmək, qabaqcıl texnologiyaların tətbiqindən nəticələr əldə etmək və sənaye proqramlarını inkişaf etdirməklə əldə edilməlidir. CES, şimal və cənub bölgələri arasında sosial və iqtisadi inkişaf səviyyəsində boşluğun azaldılması, innovasiyanı təşviq etmək, yeni şirkətlərin təşviq edilməsi, onların yaradılması prosedurlarını sadələşdirmək sahəsində müsbət tənzimləyici birliyi birləşdirmək, müsbət fiskal təmin etmək üçün AB ölkələrində innovasiya siyasətinin qarşılıqlı təsirini artırmağa çalışır. yeni şirkətlər və müəssisə kapitalı üçün siyasət. AB innovasiya proqramının büdcəsi 4 il üçün 363 milyon avrodur. Bu vəsaitlər hesabına təcrübə araşdırılır və Cordis innovasiya sisteminin məlumat proqramı yaradılır, Avropa səviyyəsində texnologiya köçürmələri ilə məşğul olan 86 innovativ Relay Mərkəzləri yaradılır (Almaniyanın Federal Respublikasında 7-8 mərkəz). Fərqli ölkələrdən ən azı iki tərəfdaşını əhatə edən Avropanın yeni layihələri mərkəzləşdirilmiş AB fondundan 50% təşkil edir. Məbləğlər hədəflənmiş şəkildə ayrılır: başlanğıcda 30% -ə qədər, nəticə üçün sonrakı ödənişlər.

Almaniyada olan innovasiya sistemi bir çox cəhətdən digər ölkələrə bənzəyir. Yenilik prosesinin təşkili üçün dövlət tərəfindən də əhəmiyyətli vəsait ayrılır. Almaniyaya xüsusi bir forma texnologiya köçürmələri üçün bir qrup universitet və institutları idarə etmək üçün yaradılmış bir KEIM prosesidir. Professor və tələbələrə texnologiyayı, yəni nəticədə sahibkarlıq fəaliyyəti üçün tədqiqatçıların təhsili

verilməsi üçün xüsusi bir proqram var. Yeni qanunvericilik universitet professorlarına texnologiya köçürmə şirkətləri yaratmağa imkan verir. Texnologiya köçürməsinin ən vacib təşəbbüsü dövlət büdcəsi hesabına innovativ şirkətlər yaratmaqda özəl kapital ilə birgə iştirak edən universitetlərin imkanıdır. Almaniyada, digər ölkələrdə olduğu kimi, texnologiya parklarının yaradılması, texnologiya inkubatorları və onların analogları geniş yayılmışdır. Bu analoglardan biri 20 min kvadrat metr ərazidə yerləşən texnologiya zavodudur. Bu, 3000-dən çox yüksək ixtisaslı mütəxəssisləri olan 160 şirkətdən ibarətdir. Karlsruhe şəhərindəki Technopark 300 mindən çox məbləğində işləyir, xarici kapital öz fəaliyyətində geniş yayılmışdır. Şübhəsiz ki, ictimai və özəl kapital texnologiyalarının ötürülməsi üçün mütərəqqi bir əlaqə forması 600-dən çox təşkilat və universitetləri birləşdirən Cyberforum kimi birləşmələrdir. Almaniyanın görkəmli elmi və texnoloji mərkəzlərindən biri Stuttgartdır. Texnologiya köçürmə sistemində xüsusi bir yer burada Steinbeis Vəqf və Universitet tərəfindən oynanılır. Əsas ideologiya: transfer mərkəzləri universitetlərə qoşulur. Binder, adətən mərkəzin direktoru olan bir universitet professorudur. Bəzi mərkəzlər sənayenin direktorları tərəfindən idarə olunur. Steinbeis Universitetinin şəbəkəsində elmi kadr və menecerlərin hazırlanması üçün bir sistem var.

Xarici təcrübənin təhlili göstərir ki, ayrı-ayrı mərhələdə innovasiya mexanizminin təkmilləşdirilməsi mütləq bütün prosesin səmərəliliyini artırmır. Yeni texnoloji prosesləri inkişaf etdirmək üçün dəyərli əsas fikirlərdən istifadə edilmirsə və yeni texnologiyalar geniş ictimai tələbatın məhsullarına çevrilmirsə və ya yerli ərazilərdə çox dar tətbiq tapmasa, NTP-nin bu istiqamətinin potensialı istehlak tələbi üçün praktiki olaraq həyata keçirilmir. "Pioneer" nəticələrinin müəyyən mərhələlərində başqalarına dəyərini itirir və sosial istehsalın inkişafına çox az təsir göstərir. Buna görə yenilik prosesinin səmərəliliyinin təmin edilməsi üçün təşkilatın bu cür formaları birincil əhəmiyyətə malikdir və hər mərhələsinin nəticəsi gələcəkdə irəliləyən hərəkət üçün əsas ola bilər. Bütün prosesin davamlılığı, rahatlığı və dinamizmini təmin edən mərhələlərin birləşdirilməsidir. Son 10-15 il ərzində

dünyanın qabaqcıl ölkələri innovasiya prosesinin təşkili sahəsində böyük təcrübəyə malikdirlər. Birincisi, prosesin mərhələlərinin inteqrasiyası, ixtiraların yayılması, onların ticarəti və sair yolların və formaların çoxluğu qeyd olunmalıdır. Eyni zamanda yeniliklərin yaranmasında və təsərrüfat subyektləri tərəfindən praktiki istifadəsində innovasiyaların inkişafı üçün iqtisadi bazar mexanizmi mühüm rol oynayır. Dünya iqtisadiyyatında elmi irəliləyişin ümumi daxili məhsulun (ÜDM) artımına qoyuluşunun 50% -dən çox ola biləcəyi sübut edilmişdir.

II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA AQRAR SAHƏNİN İNFORMASIYA TƏMİNATI VƏ ONUN QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

2.1. Ölkənin kənd təsərrüfatının informasiya bazasının formalaşması və istifadəsinin mövcud vəziyyəti

İctimai həyatda yüksək tərəqqi və intibaha imza atan, sürətlə inkişaf edərək qarşıya qoyduğu hədəflərə yetişən Azərbaycan, son illərdə həm də milli inkişaf modeli ilə də müasir dünyanın iqtisadi fenomeni olmaq uğrunda mübarizə aparır. Bir sıra qabaqcıl Qərb ölkələrinin 10 illiklər boyu keçirdiyi inkişaf mərhələlərini ən qısa zamanda qət etməyə müvəffəq olmuş ölkəmizin dünyanı sarsıdan qlobal böhrandan minimum itki ilə çıxması və ÜDM istehsalında öncəki yüksək tempi qoruyub saxlaması dünyanın nüfuzlu iqtisadi-maliyyə dairələrində də maraqla qarşılır. İqtisadi sahədə keçid dövrünü geridə qoyan Azərbaycanın bazar iqtisadiyyatı sisteminə sürətli dəyişimin spesifik cəhətləri, “İnkişafın Azərbaycan modeli” ilə bağlı diskussiyalara hazırda dünyanın nüfuzlu elmi mərkəzlərində də ciddiqliklə yanaşılır.

Uğurla həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatların - davamlı və daimi inkişafı stimullaşdıran dövlət proqramlarının, sosial həyatın bütün sahələrini ələ alan fərman və sərəncamların nəticəsi kimi ölkəmiz son illərdə dünyanın sürətli inkişaf yolunda olan, qlobal maliyyə-iqtisadi böhrana qətiyyətlə sinə gərən dövlətləri sırasına qalxmışdır. Cənab İlham Əliyevin elmi təmələ əsaslanan iqtisadi strategiyası respublikanın hərtərəfli inkişafı prosesində dəyişkənliyi və məqsədyönlülüüyü təmin etmiş, hər bir etap üçün qarşıda duran vəzifələrin həllinə real imkanlar açmış, cəmiyyətin ümumi bacarığının milli məqsədlər naminə səfərbər olunmasına etibarlı şəraiti formalaşdırmışdır.

İnsan kapitalının formalaşdırılmasını başlıca məqsəd kimi önə çəkən, dövlətin yeni inkişafında müasir biliklərin, nanotexnologiyaların roluna mühüm yer ayıran bu

effektiv iqtisadi strategiyanın elmi cəhətdən təhlili və əsaslandırılması mövcud uğurların davamlılığının təmini baxımından son dərəcə vacibdir. Məsələn gündəmləşdirən həm də odur ki, Azərbaycan iqtisadi sahədə keçid vaxtı kimi xarakterizə edilən son dərəcə ağır və üzücü prosesi başa vuraraq sosial-iqtisadi müasirləşmənin keyfiyyətə yeni etapına qədəm qoymuşdur. Post keçid dövrünün paradıqmalarının elmi cəhətdən əsaslandırılması və proqnozlaşdırılması üçün ilk növbədə respublikanın son on beş ildə inamla gerçəkləşdirdiyi iqtisadi islahatları elmi-fəlsəfi təhlil üçbucağından dəyərləndirmək, əldə olunan nəzəri və təcrübi qənaətləri ümumiləşdirmək lazımdır. Azərbaycanın milli inkişaf modelinin elmi prinsiplər əsasında tədqiqi zərurəti ölkənin iqtisadçı alimləri qarşısında ciddi vəzifələr qoyur.

İqtisadi sahədə keçid dövrünün sonlanması elmlə iqtisadiyyatın birgə təsir mexanizmləri əsasında ayrılmaz vəhdətinin təmin edilməsini, yeni biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşdırılmasını, müxtəlif elm sahələrinin yeni dövrün tələblərinə uyğun müasirləşdirilməsini, habelə siyasi idarəetmə elmi proqnozlardan məqsədyönlü istifadəni obyektiv zərurətə çevirir. Elmin əyalət abu havasından, ətalətdən qurtularaq zamanla uyğunlaşmasını, iqtisadi inkişaf prosesində əsas itələyici amilə çevrilməsini ilk növbədə Azərbaycan dövlətçilik maraqları tələb edir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyevin “İctimai və humanitar elmlər: zaman kontekstində baxış” mövzusunda bu zərurət konseptual elmi təhlil üçbucağından əsaslandırılmış, mövcud problemlər və onlardan qurtuluş yolları dəqiqliklə göstərilmişdir. Mövcud problemlərə yanaşmada akademik R.Mehdiyev dəqiqliklə müşahidə etdiyi mənzərəni post keçid dövrünün reallıqları mövzusunda canlandırıb, vəziyyətdən qurtuluş yolu ilə bağlı dəyərli təkliflərini vermişdir. Məqalədə yalnız humanitar və ictimai elmlərin deyil, ümumən texniki və təbiət elmlərinin qarşısında duran vəzifələr yeni dövrün reallıqlarına nəzərən diqqətə alınmış, eyni zamanda post keçid mərhələsində cəmiyyət üçün gündəmləşən yeni paradıqmalar üzərində tədqiqatların vacibliyi vurğulanmışdır: “Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ötən il noyabrın 2-də BDU-

nun 90 illik yubileyi mərasimindəki çıxışında respublikamızın iqtisadiyyatında keçid dövrünün artıq bitdiyini bəyan etdi. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı və bütünlükdə respublikamız üçün tarixi əhəmiyyət kəsb edən bu bəyanat elmi və məntiqi elita qarşısında xeyli mürəkkəb və strateji əhəmiyyətli məsələlər qoyur. Yaranmış şəraitlə əlaqədar biz, müəyyən mənada, artıq başa çatmış bir prosesdən nəticə çıxarmalı, cəmiyyətimiz üçün gündəmləşən yeni paradigmlər haqqında düşünməliyik” .

Müstəqil Azərbaycan sosial-iqtisadi inkişafının elə həlledici etapidədir ki, hazırda milli mənafe baxımından bütün elm sahələri eyni yerdə dayanır: hər birinin müstəsnalığı, vacibliyi birmənalı qəbul olunur. Hesab edirik ki, ölkənin milli iqtisadi inkişaf modelinin nəzəri praktik əsaslandırılmasına, əsasən, aqrar sektorda həyata keçirilmiş islahatlara, mövcud problemlərə də nəzər salmaq, aqrar sektorun qarşısında duran vəzifələri müəyyənləşdirmək lazımdır. Bu zərurəti şərtləndirən həm də odur ki, Azərbaycan qeyri neft sektorunun başçılığına əsaslanan inkişaf yolu seçməklə birgə, tarixən aqrar-sənaye ölkəsi kimi tanınmış və ixtisaslaşmışdır.

Respublikada bazar sisteminə dəyişim prosesi də məhz aqrar sahədən başlamışdır. Ulu öndər Heydər Əliyevin xalqın istəyi ilə 1993-cü ilin iyununda hakimiyyətə gəlişindən sonra bir çox sahələr kimi aqrar sektorda da 90-cı illərin əvvəllərindən özünü büruzə verən tənəzzül meyilləri aradan qalxmış, səmərəli islahatların əsası qoyulmuşdur. Hər bir vətəndaşın gəliri əsas tutulmaqla gerçəkləşdirilən aqrar dəyişikliklər ölkə iqtisadiyyatında bazar münasibətlərinin qurulmasına, torpaq və əmlakın lazımi istifadəsinə, aqrar bölmənin sahə strukturunun yenilənməsinə, sahibkarlığın formalaşması və inkişafı bütünlükdə bazar mexanizminin uyğunluqları və prinsiplərinə tabe etdirilmiş, bu sahədə çoxsaylı normativ hüquqi aktlar qəbul edilmiş, məhsulun alışı-satışı, gəlirlərin bölünməsi və digər texnoloji proseslərdə mülkiyyət mənsubluğundan asılı olmayaraq, kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının təsərrüfat-iqtisadi müstəqilliyini təmin etmişdir.

Aqrar sahə SSRİ dövründə olduğu kimi, bu gün də respublika iqtisadiyyatının birinci inkişaf istiqamətlərindən biridir. İqtisadiyyatın sahələri üzrə ümumi daxili məhsul, faktiki qiymətlərlə və faizlə aşağıdakı cədvəldəki kimi verilmişdir:

İllər	Cəmi	o cümlədən					
		sənaye	kənd təsər- rüfatı, meşə təsərrüfatı və baliqçılıq	tikinti	nəqliyyat və rabitə	xalis vergilər	digər sahələr
milyon manata							
2000	4718.1	1699.0	758.9	308.0	567.1	291.2	1093.9
2005	12522.5	6190.1	1145.5	1171.6	932.1	946.5	2136.7
2006	18746.2	10731.7	1329.3	1445.5	1242.9	1024.4	2972.4
2007	28360.5	16871.4	1854.8	1892.0	2082.5	1870.2	3789.6
2008	40137.2	23497.0	2236.0	2800.3	2693.8	2688.6	6221.5
2009	35601.5	17475.8	2179.5	2554.3	3117.2	2810.0	7464.7
2010	42465.0	22021.6	2344.6	3439.7	3160.3	2876.5	8622.3
2011	52082.0	28010.7	2643.5	4141.0	3487.7	3056.0	10743.1
2012	54743.7	27073.1	2813.7	5507.9	3638.7	3392.0	12318.3
2013	57708.2	26701.5	3057.8	6828.9	3790.1	3690.3	13639.6
faizlə							
2000	100	36.1	16.1	6.5	12.0	6.2	23.1
2005	100	49.4	9.2	9.4	7.4	7.6	17.0
2006	100	57.3	7.1	7.7	6.6	5.5	15.8
2007	100	59.5	6.5	6.7	7.3	6.6	13.4
2008	100	58.5	5.6	7.0	6.7	6.7	15.5
2009	100	49.1	6.1	7.2	8.7	7.9	21.0
2010	100	51.8	5.5	8.1	7.5	6.8	20.3
2011	100	53.8	5.1	8.0	6.7	5.9	20.5
2012	100	49.5	5.1	10.1	6.6	6.2	22.5
2013	100	46.3	5.3	11.8	6.6	6.4	23.6

Respublikanın ÜDM-nin təxminən 8,3 faizi kənd təsərrüfatının payına düşür. İqtisadi fəal 3,8 milyon əhalinin 1,5 milyonundan çoxu, yaxud 39 faizi aqrar sahədə çalışır. Əhalinin demək olarki yarısının gəlirləri məhz aqrar sahədə toplandığından, qeyri neft sektorunda bu sahə xüsusi yer tutur. Azərbaycanın zəngin və əlverişli torpaq, iqlim şəraiti, nisbətən ucuz işçi qüvvəsi və ekoloji cəhətdən təmiz məhsul istehsal etmək imkanları dünyada yüksək mübarizə qabiliyyətinə malik olub keyfiyyətli ərzaq məhsulları istehsalı üçün əlverişli şərait yaradır. Kənd təsərrüfatının hərəkətli inkişaf etdirilməsi yolu ilə əhalinin ərzaq məhsulları ilə təminatının həyata keçirilməsi təkcə iqtisadi deyil, həm də milli təhlükəsizliklə bağlı məsələdir. Bunlar isə aqrar elmin müasir dövrün tələblərinə uyğun yeniləşdirilməsini, aqrar-sənaye sahəsində elmi tədqiqat işlərinin keyfiyyətinin artırılmasını, elmi təcrübi

innovasiyaların istehsalata tətbiqini, bir sözlə, innovasiya yönümlü inkişafın təmin edilməsi vacibliyini önə çıxarır.

Hazırda ölkədə aqrar sahə üzrə 24 elmi tədqiqat institutu, o cümlədən Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Aqrar Elm Mərkəzinin strukturuna daxil olan 14 elmi tədqiqat institutu, “Araz” Elm İstehsalat Birliyi (Naxçıvan Muxtar Respublikası), on regional aqrar elm mərkəzi və elmi tədqiqat institutlarının qırxa yaxın təcrübə istehsalat bazası fəaliyyət göstərir. Aqrar elm sahəsinin əsas məqsədi tədqiqatların regionlar üzrə təsərrüfat fəaliyyətinin birincilik istiqamətlərinə uyğunluğunu təmin etmək, mövzu planlarını investorların tələbləri əsasında formalaşdırmaq, tədqiqatın nəticələrinin tətbiqi və yayılması sistemini müasirləşdirmək, elmin maddi texniki bazasını və kadr potensialını gücləndirməkdən ibarətdir.

Aqrar sahənin özünə məxsusluğu onunla şərtlənir ki, burada bəzən səmərəsi özünü uzun illər göstərən təcrübəli tədqiqatları da maliyyələndirmək zərurəti yaranır. Yəni, elmi tədqiqatlara ayrılan investisiyalar bəzən uzun müddət sonrakı iqtisadi inkişaf üçün zəruri olan elmi innovativ yenilikləri gücləndirir. Azərbaycana gəldikdə, aqrar sahədə elmi tədqiqat işlərinin maliyyələndirilməsi mexanizmlərinin zamanın tələblərinə cavab verməməsi hazırda hökumət səviyyəsində də etiraf olunur. Lakin hal hazırda bu sahədə mövcud olan problemləri “maliyyə çatışmamazlığı” kimi ümumi sözlərlə örtmək də doğru yanaşma deyildir. Əslində, mövcud imkanlar daxilində də çox iş görmək olar, sadəcə ətalətdən, əyalət ab havasından çıxıb yeni tədqiqatçılıq metodlarını əxz etmək mümkündür.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, əhalinin ərzaq məhsulları ilə təminatı sahəsində müasir tələblərə cavab verən işçi potensialının olması həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Ali və orta ixtisaslı kənd təsərrüfatı mütəxəssislərinin müasir tələblər baxımından təcrübəli hazırlıq səviyyəsi isə hələ də aşağıdır. Bu ixtisasların kənd yerlərində cəzbedici olması üçün uyğun tədbirlərin keçirilməsinə, mütəxəssislərin sosial məişət problemlərinin həllinə ehtiyac duyulur. Hazırda Azərbaycan Respublikasının ali məktəblərində otuz, orta ixtisas məktəblərində altı, texniki peşə

məktəblərində iyirmi üç ixtisas üzrə aqrar təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının istehsalı, emalı, saxlanması və iqtisadiyyatı sahəsində kadr hazırlanır.

Ölkədə kənd təsərrüfatı üzrə baza ali təhsil müəssisəsi olan ADAU-da kənd təsərrüfatı və onun məhsullarının emalı, iqtisadiyyatı və satışı sahəsində “bitkiçilik məhsullarının saxlanması və emalı texnologiyası”, “aqrar istehsalatın iqtisadiyyatı və idarə edilməsi” ixtisasları üzrə kadr hazırlığı aparılır. Lakin etiraf etmək lazımdır ki, bu sahələrdə yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması üçün maddi texniki baza lazımi tələblərə cavab vermir. Kənd təsərrüfatı sahəsində təsirli təcrübi tədqiqatlar aparmaq üçün müasir laboratoriyaların və qurğuların olmaması da müəyyən problemlər doğurur. Yüksək ixtisaslı pedaqoji mütəxəssislərin çatışmazlığı da özünü qabarıq göstərən problemlərdir.

Ümumiyyətlə, hazırda aqrar sahənin üzləşdiyi əsas problemləri aşağıdakı kimi göstərmək olar:

- maddi texniki təminatın qənaətbəxş səviyyədə olmaması nəticəsində elmi tədqiqat və təcrübə konstruktor işlərinin mövzuları azalmış, elmi-texniki araşdırmaların həcmi və keyfiyyəti aşağı düşmüşdür. Elmi təşkilatların çoxunda müasir səviyyədə təcrübələrin aparılması praktik olaraq qeyri mümkündür;
- aqrar sahə üzrə elmi işçilərin köhnəlməsi müşahidə olunur, gənc nəslin kənd təsərrüfatı sahəsində elmi-tədqiqatlara marağı lazımi səviyyədə deyildir;
- aqrar elmin istehsalata tətbiqi mexanizmləri dövrün tələblərinə cavab vermir. Elmi tədqiqat təşkilatları tədqiqat planlarını müəyyənləşdirərkən dövlətin imkanlarını, ictimai əhəmiyyətli prioritetləri deyil, öz imkanlarını əsas götürürlər.
- aqrar elmin dünyadakı müasir inkişaf istiqamətlərinin öyrənilməsi və tətbiqində lənglik müşahidə olunur;

- ərzaq təhlükəsizliyi probleminə dair sanballı elmi tədqiqat işlərinə rast gəlinmir. Kənd təsərrüfatının inkişaf perspektivləri ilə bağlı proqnozların siyasi idarəetmə üçün səmərəliliyi lazımi səviyyədə deyildir;
- fəvqəladə halların, eləcə də ziyan vericilərin kənd təsərrüfatına vura biləcəyi zərərin minimum səviyyəyə endirilməsi məqsədilə preventiv xarakterli elmi tədqiqat işləri azlıq təşkil edir.

Hər bir ölkənin yeni inkişafının səmərəliliyi aqrar sektorda həyata keçirilən yeni siyasəti – elmi texniki istiqamətlərin düzgün seçilməsi, lazımi iqtisadi şəraitin, o cümlədən aqrar təsərrüfatı maliyyə dəstəyinin mövcud olması ilə şərtlənir. Dünya iqtisadiyyatının dünyaviləşməsi şəraitində Azərbaycanda aqrar bölmənin sabitliyi və dünya kənd təsərrüfatı bazarına girişi, ərzaq təhlükəsizliyinin təmini, əhəlinin həyat səviyyəsinin artırılması, ilk növbədə, səmərəli elmi nailiyyətlərdən istifadə yolu ilə gerçəkləşə bilər.

Kənd təsərrüfatı sektorunda innovasiya sistemi maddi texniki resursların mövcudluğu və elmi texniki potensialla müəyyənləşir. Yeni siyasətinin məqsədi məhsulun istehsalı, makrosəviyyədə isə yeni fəallığın artırılması üçün şəraitin yaradılması, elmi mexanizmlərin hazırlanmasından ibarətdir. Məhz onların köməyi ilə istehsalın təşkilati, iqtisadi, texniki və texnoloji yeniləşdirilməsi prosesi həyata keçirilir. Innovasiya siyasətinin hazırlanmasında bir sıra mühüm amillərin nəzərə alınması vacibdir:

- yeniliklər bazarında, iqtisadiyyatda, məhsulların və texnologiyaların çeşidində strateji dəyişikliklərin proqnozlaşdırılması;
- yenilik qərarlarına müvafiq münasibət bildirilməsi və onların dəstəklənməsi üçün zəruri tədbirlərin hazırlanması;
- innovasiya hərəkətliliyinin ilkin şəraitinin aşkar edilməsi.

Innovasiya fəaliyyətinin səviyyəsi mütəxəssislərin təhsilindən, texniki texnoloji hazırlıq səviyyəsindən, ixtisasının mövcud olub-olmamasından asılıdır. Bu amil innovasiyanın başa düşülməsi və istehsalatda onun istifadəsindən gözlənilən səmərənin əvvəlcədən qiymətləndirilməsini təmin edir. Bazar iqtisadiyyatı

vəziyyətində çoxukladlı kənd təsərrüfatının səmərəliliyi kadrların hazırlıq səviyyəsindən və işgüzar keyfiyyətlərindən asılıdır. İstehsalın müasirləşdirilməsi, sahibkarlıq, menecment, marketinq və qiymət yaratma, vergi tutma və maliyyə kredit təminatı, xarici fəaliyyətin əsasları, habelə hüquq məsələlərinə dair biliklərin qavranılması praktik kadr və rəhbər işçi üçün zəruri keyfiyyətlərdir. Mütəxəssis ehtiyatlarının zəruri keyfiyyət dəyişiklikləri kənd təsərrüfatı sahəsi mütəxəssislərinin hazırlanmasını, əmək bazarında vəziyyətin dəyişməsi ilə əlaqədar təkrar hazırlıq və ixtisas səviyyəsinin artırılması sisteminin yenilənməsini nəzərdə tutur. Bu sistem işçinin bazar konyunkturunun dəyişməsi vəziyyətində peşəkarlıq baxımından səriştəli və mobil, lazım gəldikdə qısa müddətdə başqa peşə öyrənməyə hazır, informasiya axınını başa düşə bilən, yenilikləri qavramağı, daim öz ixtisas səviyyəsini yüksəltməyi bacaran vəziyyətdə olmasına imkan verən biliklər həcmində ilk baza təhsili almaq konsepsiyasını əsas götürməlidir.

Azərbaycanın kənd təsərrüfatı elmi fəal innovasiya siyasətinin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün hazırda zəruri gücə malikdir. Ölkəmizdə sanballı elmi araşdırmalar aparmağa, səmərəli innovasiya məhsulları yaratmağa qadir, məntiqli, səviyyəli elmi mütəxəssis potensialı mövcuddur. Azərbaycanın təbiət elmləri xüsusən, biologiya və aqrar sahələri daim inkişafda olmaqla, dünya elminə davamlı inteqrasiya edir. Bu sahə üzrə gənc alimlərin son zamanlar xarici ölkələrdə əldə etdiyi böyük uğurlar buna nümunə ola bilər.

Şübhəsiz, alimlərimizin xarici ölkələrdə apardıqları elmi araşdırmalar Azərbaycanda da elmin irəliləməsinə şərait yaradır. Xarici ölkələrdə işləmələri get-gedə daha çox gənc kadrın dünyanın nüfuzlu elmi müəssisələrində nəzəri və praktiki təcrübə keçməsinə, tədqiqat aparmasına imkan verir. Gənc alimlərin çoxu yeni bilik və ideyalarla zənginləşmiş halda ölkəyə qayıdır, dünya elminin nailiyyətlərini ölkəmizdə, elmin müxtəlif sahələrində nəzəri fundamental araşdırmalara tətbiq edirlər.

Etibarlı ərzaq təminatı hər bir ölkənin iqtisadi birliyinin və sosial dayanıqlılığının əsas şərtidir. Son illərdə enerji daşıyıcılarının qiymətinin artması,

öndə gedən ölkələrin maliyyə bazarında baş verən mənfi meyillər, habelə əhalinin sayının artması nəticəsində ərzaq məhsullarına olan tələbatın artması, iqlim dəyişkənliyi, su ehtiyatlarının azlığı və digər səbəblər üzündən əsas ərzaq məhsullarının dünya bazarlarında qiymətləri yüksəlməyə başlamış, bəzi ölkələrdə ərzaq qıtlığı real təhlükəyə çevrilmişdir.

BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) məlumatına görə, əgər 1950-1985-ci illərdə ərzaq istehsalının illik yüksəlişi 30 milyon ton, 1985-1995-ci illərdə 12 milyon ton təşkil edirdisə, 2030-cu ilədək bu göstərici cəmi 9 milyon ton səviyyəsində olacaqdır.

Ərzaq təhlükəsizliyi probleminə beynəlxalq ölçüdə ciddi diqqət verilməsinin nəticəsidir ki, BMT-nin təşəbbüsü ilə 1996-cı ildə “Ümumdünya ərzaq təhlükəsizliyi haqqında Roma Deklarasiyası” qəbul edilmişdir. Roma Deklarasiyasının qəbul etməsinin səbəbi dünyada aclıq çəkən və doyunca qidalanmayanların sayının sürətlə yüksəlməsi olmuşdur. Dünya miqyasında müşahidə olunan bu meyillər siyasi və iqtisadi gerilik yaşayan Asiya və Afrika ölkələrində də özünü biruzə verməkdədir. Roma Deklarasiyasında 2015-ci ilə qədər olan dövrdə istənilən qədər qidalanmayanların sayının 2 dəfəyə qədər azaldılması və cəmiyyət üzvlərinin ərzaq təminatının yüksəldilməsi vəzifəsi qarşıya qoyulmuşdur.

Hazırda aqrar sahədə yararlı torpaqların bir hissəsi il-ildən başqa məqsədlər üçün istifadəyə verilir. Mütəxəssislərin hesablamalarına görə, bu tendensiya hər sentner kənd təsərrüfatına yararlı torpağın 1/112 hissəsinin bu məqsədlər üçün istifadəsinə əsaslanır. Beləliklə, 2020-ci ilə kimi dünya üzrə dörd yüz on milyon hektar kənd təsərrüfatına yararlı sahə qeyri kənd təsərrüfatı təyinatı üzrə istifadə olunacaqdır.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin bu olanları nəzərə almaqla ilk gündən gündəmdə saxladığı əsas məsələlərdən biri də respublikanın ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsidir. Ölkə səviyyəsində həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində son illər ölkəmizdə əhalinin ərzaq məhsulları ilə təminatında yerli istehsalın rolu xeyli artmışdır. Artıq kartof, bostan, meyvə-tərəvəz məhsullarına görə hər adambaşına

istehlak norması daxili istehsal hesabına ödənilir və ölkəmiz bu sahədə idxalçı ölkədən ixracçı ölkəyə çevrilir. İxracın coğrafiyası, həcmi və çeşidində dəyişkən olaraq genişlənir: respublikamızdan 85 ölkəyə 25-30 adda bitki mənşəli ərzaq və qida məhsulları ixrac edilir.

Araşdırmalar və təhlillər göstərir ki, aqrar sahələrdə azad sahibkarlığı inkişaf etdirmək, istehsal vasitələri və torpaq üzərində sahibkarlıq hissini formalaşdırmaq, sərbəst müstəqqi kənd təsərrüfatı üsullarına keçmək, yeni mülkiyyət münasibətləri yaratmaq, torpaqdan, texnikadan, sudan və s. maddi ehtiyatlarından lazımi istifadə etmək yolu ilə məhsul istehsalını yüksəltmək mümkündür. Bütün bu qarşıya qoyulan işlərin uğurla gerçəkləşdirilməsində isə, ilk növbədə aqrar elm öz sözünü deməlidir. Bununla yanaşı, bu sahənin mütəxəssisləri Azərbaycan vətəndaşlarının gələcəkdə ərzaq məhsullarına tələbatının elmi proqnozlarını bildirməli, istehsal prosesinin təsirini artırmağa xidmət edən, təcrübədə özünü göstərən yeni üsullar üzərində işləməlidirlər. Bir sözlə, aqrar sahədə effektiv və bünövrəsi qoyulmuş elmi proqnozların irəli sürülməsi Azərbaycanın ərzaq təhlükəsizliyinin etibarlı təminatı baxımından son dərəcə vacib və gündəmdə olan məsələdir.

Təcrübə göstərir ki, elm və informasiya arasında daim dərin və dəyişməz inteqrasiya əlaqələri mövcud olduqda əldə olunan nəticələr də təsir gücü ilə seçilir. Elmi nailiyyətlər lazımi qədər əsaslandırılmadıqda onların cəmiyyət üçün dəyəri və təcrübi fəaliyyətdə tətbiq imkanları da zəif olur. Müasir cəmiyyətin inkişafı informasiya resurslarının olmasını tələb edir.

Bu baxımdan Azərbaycanda elmi biliklərin nəticələrinin tədqiqatçılardan istifadə edənlərə verilməsi ən vacib və gündəmdə olan məsələlərdən biridir. Elmi texniki məhsulları yaradanlarla aqrar müəssisələr arasında birləşdirici vasitə rolunu oynayan elmi biliklərin inkişafı vacib əhəmiyyət kəsb edir. Yəni kənd təsərrüfatı bölməsində keçirilən elmi tədqiqatların kənd təsərrüfatında təcrübi tətbiq imkanlarının genişləndirilməsi bu sahə üzrə kənd təsərrüfatı elmi adamlarının qarşısında duran başlıca vəzifədir.

Aqrar istehsalın uğurla inkişaf etdiyi ölkələrin bir çoxunda elmi tədqiqatlar və elmi texniki araşdırmalar üçün sifarişlərin yaradılması ilə məşğul olan kənd təsərrüfatı məsləhət xidmətinin hissələri, fermerlərin, aqrar şirkətlərinin və digər qurumların məsləhətçiləri konkret elmi məhsullarının formalaşdırılmasına tələbatı ümumiləşdirərək elmi sifarişlər verirlər. Elmi tədqiqat və təcrübi konstruktor işlərinin planlaşdırılması sahəsində Qərbin təcrübəsindən istifadə edilməsi kənd təsərrüfatı sektorunun elmi təminat sistemində müsbət dəyişikliklərin baş tutmasını təmin edə bilər. Elmi tədqiqat işlərinin planlarının aşağıdan yaradılması yeniliklərin qəbul olunması problemini həll etməyə əhəmiyyətli dərəcədə kömək edən əsas göstəricilərdəndir. Elmi araşdırmalara tələb müəyyən edilməsinə, bu işlərin planının qurulmasına və istehsala tətbiqinə rayon və regional səviyyəli aqrar sahə üçün məsləhət xidmətləri, baş və regional sahəvi mərkəzlər cəzb edilə bilər.

Hesab edilir ki, ADAU-da informasiya məsləhət təminatı üzrə kadrların hazırlanması mühüm məsələlərdən biridir. Buna görə müvafiq kafedralar yaradılmalı, kənd təsərrüfatı sektorunun informasiya məsləhət xidməti üzrə yeni fənlər tədris edilməlidir. Bundan başqa, mütəxəssis təminatının artırılması məqsədilə ölkədə fəaliyyət göstərən aqrar yönümlü ali məktəblərin nəzdində kənd təsərrüfatına dair məsləhətlər verən tədris metodik mərkəzləri yaradılmalıdır. Bu mərkəzlər ən azı rübdə bir dəfə regional və rayon informasiya məsləhət və tədris məsləhət mərkəzlərinin ekspertləri, ali məktəblərin, kolleclərin, peşə təhsili müəssisələrinin müəllimləri üçün ixtisas artırma seminarları keçməlidirlər.

Hesablamalara görə, hazırda bir kq elm tutumlu məhsulun qiyməti yetmiş ton neftin qiymətinə bərabərdir. Yeni dünya nizamında elmi informativ biliklər inkişafın mühüm sürətləndiricisinə, innovasiya yönümlü yeniliklərin başlıca təminatına çevrilmişdir. Elm tutumlu informasiyanın yaradılması, əldə olunması, tətbiqi sosial-iqtisadi inkişafın, qlobal rəqabətin mühüm amilləridir. Buna görə də son illərdə milli gəlir yüksəldikcə, ölkəmizdə aqrar elmə, bu sahədə yenilik siyasətinin həyata keçirilməsinə ayrılan vəsaitlər də artır. İnsan kapitalının yaradılmasına xidmət edən bu təsirli siyasət nəticəsində aqrar elm də rastlaşdığı mövcud problemləri əzmlə

öhdəsindən gələcək, inkişafının keyfiyyətə yeni etapına yüksələrək respublikanın etibarlı ərzaq təhlükəsizliyinin qarantiyasına çevriləcəkdir.

2.2. Aqrar sahədə informasiya axınlarının xarakteristikası və onların idarə edilməsinin mövcud sistemi

İnformasiya və telekommunikasiya texnologiyaları inkişaf dövründə öz işində məlumat və kompüter istifadə etmədən özünü təsəvvür etmək mümkün deyil. Hazırkı şəraitdə fərdi kompüterlərin istifadəsi, qlobal internetə qoşulma, kompüter proqramlarının istifadəsi, informasiya mübadiləsi və s. Kimi ən yeni informasiya və telekommunikasiya texnologiyaları sürətlə tətbiq olunur.

Bazar münasibətləri şəraitində ölkənin milli iqtisadiyyatının iqtisadi inkişafı, o cümlədən kənd təsərrüfatı, sürətlə dəyişən mühitə və yeni inkişaf səviyyəsinə keçidinə uyğunlaşmalıdır. İqtisadiyyatın inkişafında innovasiya nəzəriyyəsi innovasiya konsepsiyasına əsaslanaraq, bu fəaliyyətin effektivliyini artıran müxtəlif növ insan fəaliyyətinə yeni elementlər (növlər, metodlar) gətirmək kimi şərh edilə bilər.

Latın mənşəli innovation ("yeniləşmə, təkmilləşdirmə") sözü, ingilis dilindən tərcümə edərkən "yenilik" anlamına gələn ingilis sözü innovasiyasının ("innovasiya") əsasını təşkil edir. "İnnovasiya" termini bir neçə bənzər konsepsiyanı bir bütöv birləşdirir və əsasən elm və ən yaxşı təcrübələrin əldə etdiyi nailiyyətlərə, eləcə də insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində və sahələrində istifadə olunan texnologiya, texnologiya, iş təşkili və idarə olunması sahəsindəki yenilikləri nəzərdə tutur. Kənd təsərrüfatı sektoruna gəldikdə, innovasiya məhsul və heyvandarlıq sahələrində tədqiqat və inkişaf nəticələrinin, təşkilatın, maliyyələşmənin və istehsalın kreditləşməsinin, təlimlərin aparılmasına və kadr potensialının səviyyəsinin artırılmasına, iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarının təşkili və idarə edilməsinə, sosial xidmətlərin göstərilməsinə, istehsal səmərəliliyinin artırılmasına imkan yaradır.

Kənd təsərrüfatında innovasiyaların tətbiqi bu sənayenin və ölkənin iqtisadiyyatının inkişafı üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ancaq kənd təsərrüfatında və xüsusilə texniki aqrar xidmət sahəsində innovasiyaların inkişafına mane olan bir sıra səbəblər var. Ölkənin milli iqtisadiyyatının əsas sahələrindən biri olan Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatı milli iqtisadiyyat müəssisələrini xammal və əhaliyə ərzaq ilə təmin edir. 1995-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatında bazar münasibətlərinə keçidlə, kolxoz təsərrüfatlarının, dövlət təsərrüfatlarının və fermer təsərrüfatlarının müəssisələrinin azalması müşahidə olundu və 2011-ci ildə həmin qurumlar tamamilə aradan qaldırıldı və bunların əvəzinə təsərrüfatların yeni təşkilati və hüquqi formaları yarandı. Məsələn, 2014-cü ildə fermer təsərrüfatlarının ümumi sayı 101035 ədəd, digər müəssisələrin sayı isə 2013 ədəd olub.

İdarəetmənin yeni formalarını təşkil etməklə yanaşı texniki aqrar xidmət sisteminin tərkib hissəsi olan avadanlıqların istismar, texniki xidmət, təmir və digər xidmətlərini təmin edən müəssisələrin sisteminin yenidən qurulması da olmuşdur. Nəticədə, kənd təsərrüfatında işin mürəkkəbliyini nəzərə alaraq və öz faydalarını təmin etmək üçün bu müəssisələr öz fəaliyyət istiqamətlərini dəyişdirmişdir ki, bu da ölkənin kənd təsərrüfatı sektorunda əvvəlki texniki xidmət sisteminin dağılmasına səbəb olmuşdur. Tədqiqat nəticəsində kənd təsərrüfatı texnikasının əsas növlərlə hazırlığı nəzərə alınmaqla səviyyəsinin səviyyəsi çox aşağı səviyyədə olub. Tərtibatların tənzimləyici standartlara uyğun olaraq 28,8%, kombayn yığımı 14,1%, yem bitkiləri 81,4%, pambıq yığma maşınları isə 6,9% təşkil edir. Ümumiyyətlə, bu vəziyyət respublikanın kənd təsərrüfatının vəziyyətinə mənfi təsir göstərir. Avadanlıqların işlək vəziyyətdə və yaxşı vəziyyətdə saxlanılmasını təmin etmək üçün hər bir xüsusi avadanlığın saxlanılması və təmiri, köhnəlmiş hissələri əvəz etmək, avadanlığın saxlanılması, həmçinin avadanlıqların təmiri üzrə profilaktik təmir işlərinin aparılması vacibdir.

Ölkədə kənd təsərrüfatının maddi-texniki bazasının vəziyyəti göstərir ki, hazırda texniki aqrar xidmət göstərən müəssisələrin sayı standart dəyərlərlə

müqayisədə 9-61% -ə enmişdir. Texniki aqrar xidmət sisteminin tərkib hissəsi olan ixtisasa malik olan müəssisələr istehsalat qabiliyyətlərinin yüklənməsinə başlamışlar və qeyri-kənd təsərrüfatı olmayan istehlakçılara xidmət etmək üçün fəaliyyətlərini tədricən dayandırmalı və yenidən işləyiblər, bunun əsas səbəbi yeni formalaşmış idarəetmə formasının maliyyə çətinlikləri. Təmir və xidmət müəssisələrinin yükündəki azalma və avadanlıq, ehtiyat hissələri, yanacaq və sürtkü yağları qiymətlərinin artması xidmət qiymətlərinin artmasına gətirib çıxardı, nəticədə istehlakçılar üçün zərərsiz oldu. Kənd təsərrüfatı sektorunda biznesin idarəedilməsinin səmərəliliyi maddi-texniki bazanın vəziyyətinə, rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına imkan verən elm və texnologiyanın son nailiyyətlərinin tətbiqi ilə yaxından əlaqələndirilir. Bunun üçün maşın və traktor filosunun kəmiyyət və keyfiyyət tərkibi mexanizasiyalı işin bütün həcmnin optimal vaxtda ən az xərclər səviyyəsində aparılmasını təmin etməlidir və bu texniki aqrar xidmət sisteminin düzgün formalaşmasına əsaslanır.

İnkişaf etmiş iqtisadiyyatı olan ölkələrin xarici təcrübəsi hazırda mövcud şəraitdə kənd təsərrüfatı istehsalında məşğul olan kiçik və böyük təsərrüfatların kənd təsərrüfatı sektorunun texniki xidmət sisteminin bir hissəsi olan müxtəlif formalı müəssisələrlə qarşılaşa biləcəyini göstərir.

Buna görə, kənd təsərrüfatı istehsalçıları ilə texniki aqrar xidmət sisteminin müəssisələri arasında əlaqələrin qurulması üçün, ilk növbədə, onların vəziyyəti, göstərilən xidmətlər, təsərrüfatların maliyyə vəziyyəti, istehsal həcmi və s. Barədə etibarlı məlumatlar lazımdır. Bununla yanaşı, kənd təsərrüfatının inkişafı ilə bağlı zəruri məlumatların olmadığı üçün ölkənin fermer təsərrüfatlarının və digər kənd təsərrüfatı müəssisələrinin rəhbərləri daim ciddi problemlərlə üzləşirlər. Onlar əməliyyat məlumatları emal etmək üçün kompüter istifadə etmək, eləcə də biznes, kənd təsərrüfatı və maliyyə idarəçiliyi, planlaşdırma və marketinq, bazar münasibətlərinə keçid sahəsində biliklərdən istifadə edirlər. Nəticədə, kənd təsərrüfatı istehsalının effektiv artımına kömək edəcək rəhbər qərarların qəbul edilməsi çətinidir. Lakin iqtisadi böhran şəraitində kənd təsərrüfatında informasiya və

telekommunikasiya texnologiyaları aşağı səviyyədə tətbiq olunur və ya tamamilə yox. Nəticədə, belə bir vəziyyət bu formasiyaların, sənayenin dövlətinin və bütövlükdə iqtisadiyyatın qarşılıqlı əlaqələrinə ciddi təsir göstərir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının, emalının və satılmasının dinamikasına, yeni və istifadə edilən avadanlıqların alınmasına, ehtiyat hissələrinin alınmasına, icarəyə verilməsi və ya icarəyə verilməsi üçün avadanlıqların verilməsi, aqrar texnika istehsalının idarəetmə dispetçer xidmətinin geniş yayılması ilə təminat və təmir xidmətlərinin göstərilməsi və vəziyyəti təhlilinə dair informasiya bankının yaradılması Respublika kənd təsərrüfatının inkişafına kömək edəcəkdir.

Birləşdirilmiş məlumat bankı sistemi və dispetçer xidməti yaratmaq məqsədi bu verilənlər bazasında istehlakçılara və aparıcılara məlumat toplamaq və təmin etməkdir.

Ölkədəki mövcud kənd təsərrüfatı vəziyyəti ilə birləşdirilmiş məlumatlar bazası aşağıdakı səviyyələrdən ibarət olmalıdır:

Birinci səviyyə - texniki aqrar xidmət sisteminin respublika birləşdirilmiş informasiya bazası;

İkinci Səviyyə - texniki aqrar xidmət sisteminin regional informasiya bazası;

Üçüncü Səviyyə - texniki aqrar servis sisteminin rayon informasiya bazası.

Regional(rayon) innovasiya mərkəzlərinin əsas funksiyaları göstərilən cədvəldəki kimidir:

Əsas funksiyalar	Səviyyə	
	regional	rayon
Bölgənin (rayon) xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, məhsul istehsalçılarının məhsulların istehsalının, emalının və satılmasının planlaşdırılması və təşkil edilməsi, iqtisadiyyat, maliyyə, mühasibat uçotu, vergitutma, qanunvericilik və s. məsələlərində əmtəə istehsalçılarının məsləhətləşmələri.	-	+
Region mərkəzlərinin səlahiyyətinə daxil olmayan məsələlər üzrə əmtəə istehsalçılarının məsləhətləşmələri	+	-

Böyük kollektiv təsərrüfatların mütəxəssisləri arasında təcrübə mübadiləsinin təşkili	-	+
Sosial, iqtisadi, ekoloji və digər məsələlər üzrə regional (rayon) proqramların hazırlanması və həyata keçirilməsində iştirak	+	-
Promosyon materialları, bülletenlər, video filmlərin yayımı və digər tədris və metodik ədəbiyyatların hazırlanması və yayımı	+	-
İnformasiya nəşrləri	-	+
Sərgilər, seminarlar, pilot tədbirlərin həyata keçirilməsi	+	+
Əmtəə istehsalçılarının elmi inkişafı və qabaqcıl mənimləmələrə kömək göstərməsi	+	+
Regionda əmtəə istehsalçılarının innovasiya və investisiya fəaliyyətlərinin təşviqi	+	+
Müxtəlif məsələlər üzrə məlumatların toplanması və tərtibi, elmi tədqiqat aparmaq üçün sifarişlərin formalaşdırılması	+	+
Bölgənin təsərrüfat subyektlərinin istehsal və təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinin təhlil edilməsi və qiymətləndirilməsi, istehsalçılara analitik təhlil təqdim edilməsi	+	+
Məhsul satış bazarlarını müəyyənləşdirmək və meqapolislərə yaxınlığını nəzərə alaraq, istehsalçılara marketinq xidmətlərinin göstərilməsi	+	+
Regional innovasiya mərkəzlərinin fəaliyyətinin təşkilatı və metodik idarə olunması (regional mərkəzin filialları ilə və rayonun müstəqil yenilik mərkəzləri ilə qarşılıqlı əlaqələr, eləcə də innovasiya mərkəzinin işlənməsi üçün tənzimləyici çərçivənin yaradılması)	+	-

Texniki aqrar servis sisteminin respublika vahid informasiya bazası. Texniki aqrar servis sisteminin respublika vahid informasiya bazası 2 və 3-cü səviyyəli məlumatların toplanması və emalı ilə yanaşı, yerli və xarici ölkələrin kənd təsərrüfatı

avadanlıqları istehsalçıları, diler dairələri, lizinq şirkətləri, avadanlıqların alınması və kreditləşdirilməsi xidmətləri göstərən kommersiya bankları haqqında məlumatlar, MTS valyuta şöbələri, öz avadanlıqları ilə xidmət göstərən fiziki şəxslər və s. Bununla yanaşı, onun əməkdaşları texniki xidmət sahəsində xarici təcrübəni öyrənir və müştərilərinə təqdim edirlər. Hesabat dövründə Azərbaycan Respublikasının Statistika idarəsində avadanlıqların vəziyyəti və istifadəsi barədə məlumat verilir.

Texniki aqrar servis sisteminin regional məlumat bazası. Onun əsas fəaliyyəti 3-cü səviyyədə məlumat toplamaq, onun gələcək işlənməsini və 1-ci səviyyəyə köçürülməsini təmin etməkdir. Bununla yanaşı, onun fəaliyyəti 1-ci səviyyədə məlumatların aşağı səviyyədə qəbul edilməsi və yayılmasıdır. 1 və 3-cü səviyyələr arasında dövlətin vəziyyəti və avadanlıqların istifadəsi, regional səviyyədə texniki xidmət sistemində məlumat əldə edilməsi və yayılmasında vasitəçi ola bilər. Bununla yanaşı, xidmətlərin göstərilməsində yerli və xarici təcrübənin öyrənilməsində iştirak edir. Bütün səviyyələrdə xidmət göstərən müəssisələrdən alınan məlumatları araşdırır və öz müştəriləri arasında bölüşür. Üstün hakimiyyət təmin edir, yəni rayon statistika idarəsi hesabat dövrü üçün rayon statistik statistika idarələrindən və əməl olunmuş məlumatlardan daxil olmuşdur.

Texniki aqrar xidmət sisteminin rayon məlumat bazası. Onun əsas fəaliyyəti rayon səviyyəsində məlumat toplamaq, onun işlənilməsi və səviyyələrinə 1 və 2 səviyyələrinə çatdırmaqdır. Bu səviyyədə ən etibarlı məlumatları toplamaq lazımdır, çünki bu, yüksək səviyyədə və bu səviyyədə olan formasiyaların fəaliyyətinə təsir göstərir. 1-ci və 2-ci səviyyələrdən əldə edilən məlumat kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün məhsul və heyvandarlıq sənayesində vaxtında yerinə yetirilməsi üçün müəyyən vaxt çərçivəsində və ən aşağı qiymətə görə vacibdir. Bununla yanaşı, təsərrüfat subyektləri texniki aqrar xidmət sisteminin rayon məlumat bazasının köməyi ilə zəruri avadanlıq və mütəxəssisləri əldə edə, aqrar sənaye kompleksi texniki xidmət sisteminin bir hissəsi olan müəssisələrin xidmət göstərməsini, ən yaxın xidmət şirkətlərindən zəruri ehtiyat hissələri ala biləcəyini, kommersiya bankları, texniki

xidmət sahəsində xarici təcrübə və s. Hesabat dövründə avadanlıqların istifadəsi barədə məlumatları rayon statistik orqanına çatdırmaqdan ibarətdir.

Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatı sektorunda təklif olunan xidmətlər, yeni avadanlıqların satılması, lizinq və ya lizinq haqqında məlumat verməsində çətinliklərə baxmayaraq, bir sıra müəssisələr və özəl şirkətlər İnternetdə veb-saytlar yaradıblar və ya reklam agentlikləri vasitəsilə xidmətlərini təqdim edirlər.

Aqrar şirkətlərin qlobal internetdə öz veb saytlarına malik olmasına baxmayaraq, kənd təsərrüfatı istehsalçıları şirkətlərin özləri və onların göstərdiyi xidmətlər haqqında məlumatları tam şəkildə əks etdirmirlər.

Bunu etmək üçün ölkənin kənd təsərrüfatı sektorunda "Azərbaycan Respublikasının Texniki Servis Sisteminin vahid məlumat bazası" informasiya portalı yaradılmalı, fermalar qısa müddətdə xidmət göstərən şirkətlər və fiziki şəxslər (avadanlıqların saxlanması və təmiri, maşınqayırma işlərinin aparılması, kənd təsərrüfatı sahəsində işlərin, nəqliyyatın, saxlanmanın, yeni və ya istifadə edilən maşınların çatdırılmasının, lizinqə, kirayə və icarəyə verilməsi üçün avadanlıqların verilməsi və s.).

Beləliklə, ölkənin kənd təsərrüfatında, xüsusilə texniki aqrar xidmət sistemində inkişaf edən vəziyyət yeniliklərin sürətlə tətbiq edilməsini tələb edir. Bu, əsasən, ölkənin 80% -i aşan nəqliyyat vasitələri parkının dəyişdirilməsi ilə bağlıdır. Bu tədbir sənayenin məhsuldarlığını 3-5 dəfə artırır.

Kənd təsərrüfatının innovativ inkişafı üçün Azərbaycan Respublikası Hökuməti "Azərbaycan Respublikasının Aqrar Sənaye Kompleksinin İnnovativ İnkişafı Konsepsiyası" barədə qətnamə qəbul etmişdir. İnnovasiya siyasəti elmi və texnoloji potensialın səmərəli istifadəsinə, aqrar sənaye istehsalının iqtisadi inkişafında sənaye elminin rolunun artırılmasına, məhsulların rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsinə yönəldilməlidir. Amma praktikada bu anlayış kənd təsərrüfatı sektorunun innovasiya infrastrukturunun az inkişaf etməsi, maliyyə vəziyyətinin azaldılması, kənd təsərrüfatı biliklərinin azaldılması, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin tədqiqat və innovativ məhsulların inkişafı üçün özəl vəsaitinin olmaması, ixtisaslı

kadrların çatışmaması, pis marketinq işinin olmaması səbəbindən yavaş bir surətdə tətbiq olunur , kənd təsərrüfatında innovasiya prosesinin inkişafını stimullaşdıran inkişaf etmiş mexanizmlər və s.

Ölkənin kənd təsərrüfatında müvəffəqiyyətli yenilik yeniliklərin fəal araşdırılmasını, dövlət dəstəyinə ehtiyacı, büdcə resurslarının bir hissəsini kənd təsərrüfatı elminin inkişafına yönəldilməsini tələb edir. Yenilik idarəçiliyinin səmərəliliyinin artırılması, kənd təsərrüfatında innovasiyaların inkişafı üçün qurumların yaradılması, yeni texnologiyaların fəal şəkildə tətbiq edildiyi kənd təsərrüfatı müəssisələri üçün vergi və digər faydaların istifadəsi, onların avadanlıqlarının yeniləşdirilməsi və s. məsələləri həll etmək lazımdır.

III FƏSİL. İnnovasiyalı-intensiv inkişafın informasiya bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

3.1. Aqrar regionlarda aqrar sahənin dayanıqlı inkişafa adekvat informasiya bazasının yaradılması

Aqrar sənayedə innovasiya proseslərinə əsaslanan elmi və texnoloji inkişafı sürətləndirmək və səmərəli aqrar sənaye istehsalını təmin etmək, sənayenin qarşısında duran bir sıra sosial-iqtisadi vəzifələrdən irəli gəlir və istehsalatın artırılması və ölkənin qida təhlükəsizliyini təmin etmək üçün ən vacib olan texnoloji texnoloji avadanlıq yenidən qurulmalıdır. Bu tapşırıqların uğurla həlli bütün elmi-texniki sahənin işlənməsi və sənaye sahəsindəki yenilik prosesinin inkişafı üçün elmi əsaslı təşkilati və iqtisadi mexanizmin formalaşdırılması ilə təmin olunacaqdır. Bu mexanizmin inkişafı əkinçilik iqtisadiyyatının ən mühüm vəzifələrindən biridir, davamlı və yüksək inkişaf etmiş aqrar sənaye istehsalının probleminin həllinə yaxınlaşmaq üçün bir vasitə olacaqdır. Belə bir mexanizmin istifadəsi kənd təsərrüfatının elmi-texniki potensialının işləməsinə, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin yeniliklərə olan həssaslığına və elmi və texniki məhsullara olan tələbatının artmasına əsaslanan aqrar sənaye istehsalının səmərəliliyinin artırılması üçün cəmiyyətin xərclərinin bərpasını təmin etməyə imkan verəcəkdir. İnkişaf edilmiş təşkilati və iqtisadi mexanizmin əsas vəzifəsi aqrar sənaye istehsalının bütün sahələrində, əsasən, kənd təsərrüfatı istehsalçılarının innovativ fəaliyyətinin təmin olunmasıdır.

Aqrar sənaye sektorunda innovasiya prosesinin iqtisadi mahiyyət və mərhələlərinə əsasən, təşkilati və iqtisadi mexanizminin bir sxematik diaqramını - innovasiya, əlaqəli və davamlı fəaliyyət göstərən formaları (metodları) və sənaye sahəsindəki elmi və texnoloji inkişafı təmin edən əsas vəzifənin həllini təmin etmək mümkündür.

Təşkilati və iqtisadi mexanizm kompleks bir struktur ilə xarakterizə olunur və iki əsas blokdən ibarətdir - təşkilati və iqtisadi.

Təşkilati blok elmi-texniki sahədə sahibkarlığın inkişafı və innovasiyaların yayılması və onların istehsalına köçürülməsi üçün təbliğatların təşkili, tədqiqat fəaliyyətləri planlaşdırma və təşviq etmək (yeniliklərin yaradılması təşkili) daxildir.

İqtisadi blok bütün mərhələlərində innovasiya prosesində iştirak edən qurumların maliyyələşdirilməsini və kreditləşməsinə əhatə edir; - innovasiyaların yaradılması və yayılması, istehsalatda onların inkişafı; innovasiya yaradan və mənimsəyən təşkilatların vergitutma və sığortası; yenilik prosesinin inkişafını stimullaşdırmaq; qiymət (elmi və texniki məhsullar üçün - tədqiqat və inkişafın, yenilik və innovasiya layihələrinin tamamlanması üçün).

Həm təşkilati, həm də iqtisadi blokun təşkilati və iqtisadi mexanizminin bütün komponentləri innovasiya prosesinin bütün mərhələlərində innovasiya fəaliyyətinin effektiv həyata keçirilməsi üçün bir sıra formalar (əlaqələr) və metodlar kimi müəyyən edilməlidir ki, bu da aqrar sənaye kompleksin bütün strateji vəzifələrin həllində bütün elmi və texniki potensialının iştirakına kömək edəcəkdir və sənayedə elmi və texnoloji inkişafı sürətləndirərək aqrar sənaye istehsalının səmərəliliyini artıracaqdır. Qısa müddətdə aqrar sənaye istehsalının texnoloji lagini aradan qaldırmaq yalnız aqrar elmin mütərəqqi inkişafı və bu sahədə fəaliyyət göstərən planlaşdırma və proqnozlaşdırma sisteminin təkmilləşdirilməsinin zəruriliyini müəyyən edən sənayedə innovativ proseslərin intensivləşdirilməsi əsasında mümkündür.

Bütün sivil dünyadakı son 50 ildə iqtisadi təcrübəyə həm elmi fəaliyyətin, həm də elmi və texniki nailiyyətlərin tətbiqi elmi işlərin nəticələrinin uğurla həyata keçirilməsinin təşkilati və iqtisadi mexanizminin vacib və lazımi səmərəli mexanizmlərindən birinə çevrilmişdir. Rusiyanın tarixində, elmi yaradıcılığının uğurlu inkişafının və kənd təsərrüfatını da əhatə edən elmi və texnoloji tərəqqinin tətbiq olunmasının belə bir dövrü 1960-1980-ci illər idi. Planlaşdırma şəffaf və "maddi hala gətirilmişdir", iqtisadiyyat, elm və idarəetmə strukturlarının bütün sahələrindən Gosplan və adi əmək kollektivi ilə bitmə. Həmin dövrdə yüksək

effektivlik, maraq və həssaslıq, o cümlədən kənd təsərrüfatı istehsalı, effektiv elmi və praktiki inkişafın inkişafına gətirib çıxardı. Tətbiqi tədqiqatların planlaşdırılmasında və praktik fəaliyyət sahəsində nailiyyətlərin həyata keçirilməsində yığılmış təcrübə Aqrar sənaye kompleksi xüsusi diqqət və tədqiqata layiqdir.

Çox strukturlaşdırılmış və bazar münasibətləri şəraitində kənd təsərrüfatı istehsalının dəyişməsi, təsərrüfat subyektlərinin müstəqilliyi, onların elmi və texnoloji nailiyyətlərə olan fərdi tələbatı və tədqiqat fəaliyyətlərinin özünü təşkil edilməsi üçün əkinçilik sektorunun inkişafı üçün elmi dəstəkin təbiəti genişlənir. Bu, elmi-tədqiqat institutlarının özerkliyini genişləndirmək, inzibati-demokratik idarəetmə prosedurlarına keçmək, tədqiqat işlərinin təşkili və elmi nailiyyətlərin əldə edilməsinin iqtisadi mexanizminin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur. Eyni zamanda, planlaşdırılan inzibati sistemdən bir bazaryə keçid elm idarəçiliyinin ən mühüm elementlərini - elmi tədqiqatların planlaşdırılması və əlaqələndirilməsi metodlarından imtina etməyi nəzərdə tutmur.

Elmi təşkilatların fəaliyyətinin, innovasiyalar və alıcı müəssisələrin hazırlanması və köçürülməsi üzrə xidmətlərin effektiv əsasları optimal olaraq planlaşdırılan innovasiya fəaliyyətidir. Yeni iqtisadi şəraitdə bu qurumların və xidmətlərin planlaşdırılmasını və koordinasiyasını yaxşılaşdırmaq lazımdır. Planlaşdırma planının faktiki inkişafını, həyata keçirilməsini və monitorinqinin həyata keçirilməsini, kadr və resurs dəstəyini əhatə edir, həmçinin tədqiqat və inkişaf işlərinin həyata keçirilməsinin qaydasını, müddətini və ardıcılığını və elmi və texniki inkişafı müəyyənləşdirir.

Planları inkişaf etdirməkdə əsas diqqət, tədqiqatın və inkişafın, innovasiyaların inkişafının planlaşdırılmasına və koordinasiyasına nail olmaq üçün əldə edilə bilməyən ən vacib son nəticələrə nail olmaqdır. Buna görə də planlar yalnız elmi və texniki yeniliklərin inkişafı deyil, həm də onların istehsal və istifadəsi mərhələlərini əhatə edir. Məsələn, yeni texnologiyaların yaradılması planı kapitalın tikinti planı və tətbiqinin sosial və iqtisadi nəticələri ilə bağlıdır. Bu məqsədlə, istehsalçılara bir

məhsul üçün maksimum əməyin miqdarını təyin etmək üçün tətbiq edilir və istehsalat şirkətinə verildikdə, müəyyən bir müddət ərzində əldə edilməli olan məhsulun işgüzar intensivliyini düzəldirlər. Bir qayda olaraq, yeni avadanlıqların yaradılması və tətbiqi üçün aşağıdakı tərəflər iştirak edirlər: müştəri (əsas istehlakçı), aparıcı işləyən, birgə işləyənlər, sınaq təşkilatı, istehsalçı, distribyutor. Tədqiqat və inkişaf dövrü dövrünü əhatə edən çox sayda təsərrüfat subyekmindən ibarət olan belə bir zəncir bütün əlaqələrin əlaqələndirilməmiş işi olmadan mümkündür və planlaşdırma mərhələsində müəyyən səhvlər edilərsə, daha çətin olur və resursların böyük itkiləri ilə sonradan kompensasiya edilir hadisələr.

Dünya təcrübəsi və yerli təcrübə dövlət tərəfindən elmi tədqiqat və inkişaf işlərinin planlaşdırılmasının vacibliyini göstərir, lakin elmi idarə etməməli, lakin müstəqil imtahan keçmiş araşdırma qrupları tərəfindən prioritet və perspektivli inkişaflara dəstək verməlidir. Rusiya iqtisadiyyatının fəaliyyətinin yeni şərtlərində texnologiya və istehsal səviyyəsində dəyişiklik deyil, əsas vəsaitlərin qaytarılmasında artım lazımdır. Ölkədə yaradılan məhsuldar qüvvələrin keyfiyyətə dəyişdirilməsi milli və dünya elminin ən qabaqcıl nailiyyətlərinə yönəldilməlidir. Elmi və texniki inkişafların səmərəliliyinin artırılması və artırılması üçün planlaşdırma sisteminin məqsəd və vəzifələrinin düzgün seçilməsi və aqrar sənaye istehsalının inkişafı kompleks məsələləri həll etmək üsulları ən mühüm rol oynayır. Elmi dəstək Rusiya Federasiyasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə birlikdə Rusiya Kənd Təsərrüfatı Akademiyası elmi tədqiqatların planlaşdırılması və əlaqələndirilməsi daxil olmaqla aqrar sənaye kompleksini həyata keçirir.

Yeni sosial-iqtisadi şəraitdə tədqiqat planlaşdırma prinsipləri ilə yanaşı, dövlət, cəmiyyət, elmi qurumlar və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin maraqlarını birləşdirən hədəf proqramlar vasitəsilə ümumi araşdırılmış problemlərin ümumi zəncirində əsas linkləri vurğulayaraq, tədqiqatın mürəkkəbliyi - müasir tələblərə cavab verən yeniliklər mövcuddur. Hər şeydən əvvəl, üfüqi planlaşdırma, xüsusilə də tədqiqat

qurumları və qurumları səviyyəsində, xüsusilə də özünü dəstəkləyən mövzularda planlaşdırma xüsusiyyətli və ya məsləhətçi xarakter daşıyır.

Planlaşdırma bütün səviyyələrdə - federal, regional, sənaye və xüsusi bir təşkilatda həyata keçirilir.

Federal səviyyəyə gəldikdə, aqrar sənaye kompleksində innovativ proseslərin inkişafı üzrə planlaşdırılmış və əlaqəli fəaliyyətlər aşağıdakı mərhələlərə bölünə bilər:

- elmi və texnoloji inkişafı planlaşdırma və proqnozlaşdırma;
- tədqiqat və inkişaf işlərinin planlaşdırılması və proqnozlaşdırılması;
- tədqiqat və yenilik üçün prioritet sahələrin seçilməsi;
- elmi-texniki proqramların hazırlanması;
- tədqiqat və inkişafı və innovasiyanın inkişafı üçün koordinasiya planlarının hazırlanması.

Tədqiqat planlaşdırma sistemi federal səviyyədə (əsasən beşillik proqram), universitetin beş illik və illik tədqiqat planlarında, özünü inkişaf etdirmə inkişafı ilə bağlı iş planları, iş planları üzrə əsaslı və prioritet tətbiq olunan tədqiqatların gələcək perspektivli proqramlarının inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur. Gələcək proqram və planların perspektivi sənaye inkişafı, dünya iqtisadiyyatının təcrübəsi və ölkənin ümumi bazarda integrasiyası, aqrar sənaye kompleksinin elmi dəstəklənməsi nəzərə alınmaqla, sənayenin inkişafı üçün ən mühüm problemlər və proqnozların təhlili əsasında müəyyən edilir.

Dövlət cəmiyyət üçün elmi və texnoloji tərəqqinin prioritet sahələrinin həyata keçirilməsində maraqlı olduqları halda, eyni zamanda maddi və maliyyə resurslarından məhrum olan müəssisələrə və təşkilatlara mərkəzləşdirilmiş resursları aktiv şəkildə dəstəkləməyə məcburdur. Elmi və texniki prioritetlərin seçilməsi və əsaslandırılması tədqiqat və inkişafın effektivliyinin və nəticələrin icrasının mühüm tərkib hissəsini nəzərə alaraq, vaxt faktoru nəzərə alınmaqla, minimum meyarlara, maksimum nəticələrə əsaslanan proqram hədəfidir.

Planlaşdırılan prioritetlərin həyata keçirilməsi prosesi üç əsas mərhələdən ibarətdir: prioritetlərin müəyyən edilməsi və seçilməsi, onların ölkənin iqtisadi və sosial inkişafı üzrə dövlət planına daxil edilməsi və planlaşdırılan vəzifələri yerinə yetirərkən onların həyata keçirilməsinin təmin edilməsi.

Aqrar sənaye kompleksində tədqiqat və inkişafın planlaşdırılması və elmi-texniki inkişafın planlaşdırılması praktikasında yeni proseslərin inkişafının proqnozlaşdırılması, əhəmiyyəti və rolu artmaqdadır. Proqnoz aqrar elmin inkişaf istiqamətləri və nəticələrinin ehtimal olunan bir qiymətləndirilməsi və bunun üçün zəruri ehtiyatların hesablanmasıdır. Baza və tətbiqi tədqiqatların inkişafı proqnozu, plan tədqiqat və inkişaf işlərinin ehtiyaclarını təmin etməlidir. Beləliklə, proqnozlar və planlar qarşılıqlı olaraq bir-birini tamamlayır. Elmi-texniki proqnozlaşdırmanın metodologiyası, əsasən ekstrapolyasiya-mühafizəkar idi və keçmişdə gələcək tendensiyalara tətbiq edilən kimi, faktiki olaraq yeni nəsillərə və elm və texnologiyanın inkişaf istiqamətlərinə keçidini davam etdirdi. Milli iqtisadi və sektörel proqnozların inkişafı təşkilatı bir çox tədqiqatçı və menecer üçün bürokratik, vahid yanaşma, yaxınlıq və onların nəticələrinin çatışmazlığı ilə təsvir edilmişdir.

Proqnozlaşdırmanın əsası elm və texnologiyanın dövrüyyəli inkişafının qanun və tendensiyalarının təhlili olmalıdır. Birincisi, biz yeni texnoloji prinsipə əsaslanan davam edən texnoloji dəyişikliklər, elmi və texniki sahələrin formalaşması və yayılması deməkdir; zərbələr, texnologiyanın aparıcı sahələrində yeniliklərə keçid olması səbəbiylə. Elmi və texnoloji tərəqqinin planlaşdırılmış istiqamətləri və elmin inkişafı proqnozları əsasında federal və regional elmi-texniki proqramların inkişafı üçün əsas ola biləcək prioritetlərin seçilməsi həyata keçirilir. Onlar əsasən təbiətdəki sektordur və tədqiqat institutlarının elmi-texniki fəaliyyətinin aqrar sənaye kompleksinin idarəetmə qurumları və kənd təsərrüfatı istehsalçıları ilə daha sıx əlaqələndirilməsi üçün nəzərdə tutulub. Elmi-texniki proqramlar regional tədqiqat planlarının və yeniliklərin həyata keçirilməsinə mane olmur.

Elmin inkişafı üçün elmi-texniki proqramlar və proqnozlar elmi tədqiqatların regional koordinasiya planlarının əsasını təşkil edir və müəyyən elmi təşkilatlarda icraçıların, nəticələrin, müddətlərin və xarakteristikaların göstəricisi ilə tədqiqat və inkişaf işlərinin planlarını hazırlamaq üçün əsas olan meşə kompleksində yeniliklərin öyrənilməsinə xidmət edir istehsal edilmiş son məhsullar. Proqnozlar, planlar və elmi-texniki proqramlar sistemləri tam və bir-biri ilə əlaqəli olmalıdır. Bölgənin kənd təsərrüfatının zonal elmi-tədqiqat institutları rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərən bütün elmi və texniki potensialı və aqrar sənaye kompleksinin idarəetmə orqanlarından mütəxəssislərin iştirakı ilə fəaliyyət göstərən qurumlar onların hazırlanmasında iştirak edirlər.

Elmi və texnoloji tərəqqi sahəsində bir problemin həlli bir sənayenin səlahiyyətindən kənara çıxa bilər. Onlar bütün iştirakçıları tərəfindən sektorlararası əməkdaşlığın təşkili və işin ardıcıl yerinə yetirilməsini tələb edirlər. Eyni zamanda, insan resurslarının seçilmiş sahələrinə lazımi ixtisaslarla (mütəxəssislərin hazırlanması və yenidən hazırlanması ilə bağlı), müasir texnologiyalar və əsas vəsaitləri (mövcud və yeni obyektlərin yenidən qurulması, xarici avadanlıqlara idxal və ya portfeli sərmayələrin qoyulması imkanı), yüksək keyfiyyətli material, enerji və təbii ehtiyatlar.

Edilən araşdırmalar göstərir ki, son illərdə aqrar sənaye kompleksinin müxtəlif sahələrində böyük problemlərin öyrənilməsi üçün koordinasiya planları hazırlanmırdı. Araşdırma və inkişaf planlarını, xüsusən də uzunmüddətli olanları nəzərdən keçirmək və təsdiqləmək üçün rəqabətə əsas vermir. Federasiya əhəmiyyətli aparıcı sənaye müəssisələri əslində həyata keçirilən işlərin keyfiyyətini əhəmiyyətli dərəcədə azaldacaq və tədqiqat mövzularında əsassız təkrarlamağa gətirib çıxaran koordinasiya funksiyalarını gerçəkləşdirmir. Tədqiqat və inkişaf işlərinin perspektivli (uzunmüddətli) planlarının inkişaf etdirilməsi ilə baş müəssisənin - sənaye koordinatorunun vəziyyətini bərpa etmək məqsəduyğundur. Bu planları təsdiq etdikdən sonra ölkədə fərdi elmi təşkilatların iştirakı ilə onların əsasında koordinasiya

planları hazırlanır. Koordinasiya planlaşdırma vəzifələrindən birini həll edir - tədqiqat qrupları, tədqiqat qruplarının və kənd təsərrüfatı elminin əsas problemlərinin inkişafına yönəldilmiş söylərini diqqət mərkəzində saxlaya bilir. Koordinasiya planlaması həm əsas problemlərin seçilməsində, həm də maddi, texniki, maliyyə və insan resurslarının həyata keçirilməsində söylərin birləşdirilməsində genişlənmiş, konsentrasiya edilmiş bir planın tərtib edilməsidir. Nəticədə, koordinasiya əsasları federal və ya regional səviyyədə fundamental və prioritet tətbiq olunan tədqiqatlar, tədqiqat institutları və müəyyən bir problemin inkişafı üçün proqram və ya plandır.

Müasir elmi və texniki təcrübədə innovasiya prosesinin həyata keçirilməsi üçün vahid təşkilati və iqtisadi mexanizmin tərkib hissəsi kimi aqrar sənaye kompleksinin innovasiya planlaşdırma roluna xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Innovasiya sahəsində planlaşdırma elmi tədqiqat və hədəflərin prioritetlərini seçmək prosesidir - innovativ inkişafın təmin edilməsi imkanlarına əsaslanaraq aqrar sənaye kompleksinin sosial-iqtisadi və elmi-texniki inkişafı, maddi, maliyyə və kadr ehtiyaclarının müəyyənləşdirilməsini nəzərə alaraq, innovativ məhsulların inkişafıdır. Yeni layihələrin və proqramların həyata keçirilməsinə dair mexanizmin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi aqrar sənaye istehsalında innovasiyaların inkişafı və onların kütləvi inkişafının sürətləndirilməsinin tələblərindəndir. Hər hansı bir yenilik prosesinin planlaşdırılması inkişaf hədəfi seçilməsindən (iqtisadi əsaslandırmadan) sonra prioritet siyahılardan başlayır. Innovasiya planlaması və innovasiya inkişafı aşağıdakı əsas prinsiplər əsasında qurulur:

- planlaşdırılan inkişafda və innovasiyalarda yenilikə ciddi riayət olunma tələbi;
- yeni inkişafın həyata keçirilməsi yolu ilə elm və texnologiya və sosial-iqtisadi göstəricilərdə əhəmiyyətli irəliləyişə nail olmaq;
- sürətli geri çevrilmənin təmin edilməsi və istehsalatda yeniliklərin yüksək iqtisadi effektivliyi;

- tədqiqatların mütərəqqi elmi metodları, innovasiyaların inkişafı və inkişafı istiqamətində (yüksək ixtisaslı elmi heyət, qabaqcıl üsullar, texnika, informasiya texnologiyaları, müasir texnika, sıxılmış inkişaf planları, təşkilati və maddi təşviqlər) istiqamətləndirilmişdir.

Tədqiqat planı yeniliklərin inkişafı və inkişafı planlarından fərqli olaraq başlıca olaraq aşağıdakılardan ibarətdir: yenilikləri yaratmaq və mənimsəmə planı daha səmərəli olur, əsasən yeni bir məhsul, yeni texnologiya və ya əhəmiyyətli elmi və texnoloji tərəqqiyə imkan verən yeni təşkilati və iqtisadi tədbirlərin əldə edilməsini nəzərdə tutur. sənayedə və əhəmiyyətli bir iqtisadi təsiri. Elmi tədqiqat planları əsasən tövsiyələrin və təkliflərin inkişafı üçün elmi axtarışa yönəldilir. 2006-2010-cu illərdə Rusiya Federasiyasının aqrar sənaye kompleksinin inkişafı üçün elmi dəstək üzrə fundamental və prioritet tətbiq olunan tədqiqat proqramı belə bir tədqiqat təşkilatının qurulması metodologiyasının inkişaf etdirilməsini təmin edir, bu da mümkün olan ən qısa vaxtda rəqabətə davamlı elmi məhsulların istehsalına imkan verəcək və dəyişən bazar tələbatına uyğun və çevik olacaqdır. Tamamlanmış elmi-texniki məhsulun inkişafı üçün tədqiqatın təşkili son dərəcə planlaşdırma üsulu (üfüqi əməkdaşlıq) vasitəsilə həyata keçirilməlidir. Yeni tədqiqat institutlarının inkişafı haqqında. Bazar şəraitində yeniliklər yarandıqda, elmi məhsullar əmtəə halına çevrilir, əmək münasibətləri əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir, tətbiq olunan sürət və tədqiqat və inkişaf işlərinin səmərəliliyi artır. Onlar başa çatmış elmi və texniki inkişaf aqrar sənaye istehsalına daha da yaxınlaşdıracaq istehsal testləri keçirildikləri eksperimental istehsal strukturları ilə birlikdə laboratoriyaların, bölmələrin və digər tədqiqat institutlarının və eksperimental stansiyalarının davamlı ünsiyyətinə əsaslanır.

3.2. Aqrar-sənaye klasterlərinin formalaşması və inkişafının informasiya bazasının yaradılması imkanları

Kənd təsərrüfatı istehsalının texniki və texnoloji yenilənməsi və inkişafı problemlərini həll etmək üçün, eləcə də Rusiyanın dünya ticarət quruluşuna qoşulma perspektivi ilə əlaqədar olaraq, yeniliklərin inkişafı və qəbul edilməsi prosesinin sürətləndirilməsi məsələləri xüsusilə aktuallaşmışdır. Lakin, layihələr yerli şəraitə uyğundur, sınaqdan keçirildikdə və təsdiq edildikdə, onların kütləvi istehsalını təşkil etmək üçün sənədlərin toplanması, saxlanması, axtarışı və emalı üçün şərait olduqda, iqtisadi strukturlar onları qəbul etməyə hazır olduqları halda yeniliklər tez bir zamanda tətbiq olunur. Yeni layihələrin regionun yerli şəraitinə uyğunlaşdırılması və onların bazarlara daxil olması üçün şəraitin təmin edilməsi üçün əsaslı yeni forma yaratmaq məsləhətdir. Elmi müəssisələr üçün aqrar texnoparkın formalaşması yenilik proseslərinə və bazar sahəsinə aktiv girişin əsas üsuludur və buna əsasən yaradılmış bazar qiymətləri ilə daha qısa vaxt ərzində park vasitəsilə həyata keçirdiyi yeni yaradılmış elm sahələri və yeni inkişafılar üçün xərclərin tez bir şəkildə ödənilməsini təmin edir. Kənd təsərrüfatı istehsalında iqtisadi təcrübədə iqtisadi, texnoloji və təşkilati-iqtisadi yeniliklərin sürətli inkişafı üçün bir vasitədir.

Texnoparkın yaradılması prosesində ilk addımlar elmi və istehsal işçilərini qarşılıqlı şəkildə zənginləşdirmək, alimlərin və mütəxəssislərin səmərəli fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinə imkan verdiyini və onlar üçün elmi və rəsmi inkişaf üçün addımların yaradılmasına kömək göstərdiyini göstərdi. Eyni zamanda, elm adamları və qeyri-peşəkar mütəxəssislər, aşağı gəlirlə işləyən bütün işçiləri rədd edirlər. Sahibkarların sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olma tendensiyasının nəzərə alınması nəzərə alınaraq, elmi və texniki məhsulların müəyyən bir istehlakçıya satılmasından real gəlirlər və əxlaqi məmnuniyyət əldə olunduqdan sonra, elmi qruplar psixoloji xurişləri aradan qaldırırlar ki, onlar tamamilə elmi problemlərin həlli nəticələrini təqdim etmədən daha nüfuzlu olurlar. Kənd təsərrüfatında texnoparklar məhsul istehsal şərtlərinə hərtərəfli qiymətləndirmə və yeni texnoloji prosesləri uyğunlaşdırmaq və eyni növ torpaq-iqlim və istehsal şərtləri və iqtisadiyyatın ixtisaslaşması olan kənd təsərrüfatı müəssisələrində texnoloji layihələrin

təkrarlanması məqsədilə məhsul becərilməsi texnologiyalarının inkişafında ən uyğun üsuldur.

Əvvəllər qeyd olunduğu kimi, aqrar elm sahəsində bazar münasibətlərinin inkişafı aqrar sənaye istehsalında tədqiqat və inkişafın, eksperimental dizaynın və texnoloji işin nəticələrinin həyata keçirilməsinin qeyri-ənənəvi və effektiv yollarını axtarmaqı tələb edir. Marketing münasibətlərinə keçid şəraitində istehsal və xidmətlərin kiçik müəssisələrini təşkil etməklə müqavilə əsasında yaradılmış elmi-texniki məhsulların satışı elmi qurumların, istehsal müəssisələrinin və məhsulların (işlərin, xidmətlərin) istehlakçılarının səylərini birləşdirmək üçün perspektivli bir istiqamətdir. Fəaliyyətin bu forması daha da inkişaf etməyə davam edəcəkdir, çünki bu, istehlakçıların bazar tələbatlarına çevik şəkildə cavab vermək və elmin və ən yaxşı təcrübələrin tətbiq edilməsi üçün vaxtın kəskin şəkildə azaldılmasına imkan verir.

Texnopark quruluşları, onların nailiyyətlərini təşviq etmək və reklam etmək, yarmarkalar, auksionlar, satış sərgiləri, yaradıcı görüşlər və seminarlar təşkil etmək üçün daha geniş imkanlara malikdir. Öz aralarında əməkdaşlıq edən mütəxəssislər, maşın operatorları, heyvandarlıq yetişdiriciləri, digər işçilər - müəyyən bir məhsulun istehsalına xüsusi texnoloqlar, texnoloji proseslərin inkişaf etdirilməsi üçün onların peşəkarlarında sonradan təlim keçərək, onların kurslarında və texnoloqların və təşkilatçıların hazırlığında daha çox təşkil olunurlar. Sistemlər bu cür əməkdaşlığın intellektual ehtiyatlarından tam istifadə edirlər, istehsalda əldə olunan bilikləri tez bir zamanda həyata keçirirlər və bununla da elmi və texnoloji inkişafa kömək edirlər.

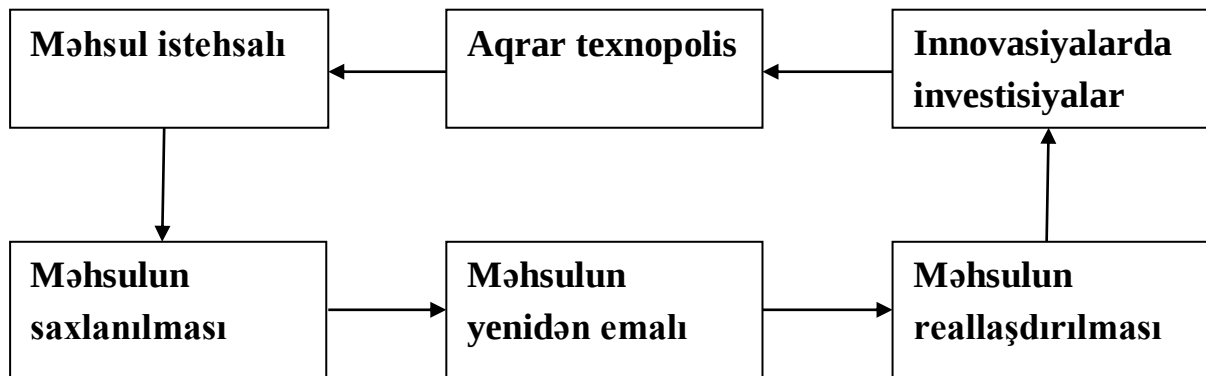
Aqrar texnoparkların formalaşması işi qayda olaraq yönəldilmişdir, lakin innovasiya proseslərinin tətbiq strukturları aqrar sənaye istehsalının xüsusiyyətləri ilə bağlı müxtəlif vəzifələrə malikdir. Praktiki olaraq bazarda formalaşmış hər bir formalaşma, müqavilə şərtləri, elmi qurumları və ya universitetləri birləşdirir, tətbiqçilərin hədəf hazırlığı üçün vahidlər, istehlakçıya intellektual və ya maddi mallar şəklində tətbiq olunan tətbiq olunan inkişafın istehsalında zəriflik, təkan və tətbiq. Xarici və yerli təcrübənin ümumiləşdirilməsinə əsaslanaraq, biz tədqiqat

institutunun heyvandarlıq mərkəzinin əsas müəssisəsi olan taxıl bitkilərinin yeni növlərinin yaradılması və tətbiqi üçün texnologiya parkının formalaşmasının təşkilati modelini hazırladıq.

Mövcud struktur bölmələri yenilik prosesinin bütün dövrlərini əhatə edir: yeni bir növün yetişdirilməsindən istehsalın kütləvi inkişafına qədər. Heyvandarlıq mərkəzinin laboratoriyalarında və peyvəndlərinə olan heyvandarlar müxtəlifliyini təyin edirlər, yetişdirirlər, super elit və elitanın toxumlarını yığırlar, dövlət nəzarəti və test stansiyası və dövlət komissiyası müxtəlifliyin testini və təsdiqini təmin edir.

Yeni sektorun bazar münasibətlərinə keçidində tədqiqat və təcrübə göstərir ki, aqrar texnoloji parklar, tədqiqat və istehsalat birlikləri və sistemləri kimi innovativ quruluşlar, həmçinin innovativ kooperativlər, tədqiqat qruplarının həddən artıq kommersiya ticarəti təhlükəsi kəskin şəkildə azaldıqca, aralıq istifadəçilər və maraqlı investorlar ilə müqaviləli əməkdaşlıq imkanları artır tətbiqi tədqiqatların nəticələrini müəyyən bir inkişaf mərhələsinə gətirmək istehsal. Elmi, təşkilati, informasiya, maliyyə, proqram və təhsil işlərinin aparılması üsulları əsasında hazırlana bilən elmi innovasiya mərkəzi aşağıdakı əsas blokları əhatə edə bilər: regionda aqrar sənaye kompleksinin inkişafını izləmək və proqnozlaşdırmaq; innovativ layihələrin bazarda təşviq edilməsi üçün strategiya və taktikalar hazırlamaq; innovativ layihələrin uyğunlaşdırılması üçün elmi vahid; yeni layihələri yekunlaşdırmaq üçün dizayn və mühəndislik birliyi; yeni layihələrin inkişafı üçün vahid təlim; aqrar sənaye kompleksi sektorunda istehsalın ekoloji bərpası və kənd əhalisinin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması; yeniliklərin daimi sərgi kompleksi. Müxtəlif təşkilatların elmi və texniki potensialının vahid elmi və innovasiya kompleksinə struktur inteqrasiyası kənd təsərrüfatı istehsalçılarının bacarıqlarının artırılması üçün elmi qurumların və institutların yenidən qurulması tələblərinə cavab verir. Əkinçilik universitetləri, qabaqcıl təhsil müəssisələri, tədqiqat institutları, regional aqrar texnopolis təşkil edən əsaslı fəaliyyətlər kənd təsərrüfatının islahatının müasir şərtlərinə ən uyğun şəkildə cavab verən regional birləşməni formalaşdırmaq məqsədi ilə regionda bu assosiasiyanın yaradılması məqsəduyğundur.

Aqrar texnopolislərdə aşağıdakı sxemdəki prinsip reallaşdırılır:

Dünya və yerli təcrübənin öyrənilməsinə əsasən, kənd təsərrüfatı sektorunda bir sıra regional innovasiya mərkəzləri yaratmaq məsləhətdir. Eyni zamanda yenilik mərkəzinin formalaşdırılması prosesində əsas prinsiplərə riayət etmək lazımdır:

- Bölgənin xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq innovasiya obyektı kimi, hədəf qrupların - əsas istehsalçıların müəyyən edilməsi; bölgənin və sahələrin ixtisaslaşması; kadr potensialının qiymətləndirilməsi və innovasiya xidmətində aqrar sənaye kompleksinin mütəxəssislərinin ehtiyacları; informasiya konsaltinq xidmətlərinin bütün mövcud "əsas" strukturlarının (ayrı-ayrı təşkilati və hüquqi formalarda fəaliyyət göstərən, eləcə də innovasiya mərkəzlərinin yaradılması üçün əsas ola biləcək təşkilatlar) qarşılıqlı əlaqələrini müəyyənləşdirmək və təşkil etmək.
- Rusiya Federasiyasının digər bölgələrində, eləcə də xarici təcrübədə qazanılmış təcrübənin uyğunlaşdırılması və istifadəsi. Bu, digər bölgələrlə qarşılaşdıqları çətinliklərdən və səhvlərdən qaçınacaq və məsləhət və tövsiyələrini nəzərə alacaqdır.
- İnnovasiya mərkəzinin əsas struktur bölmələrinin innovasiya fəaliyyətinin prioritet istiqamətləri müəyyənləşdirilir.
- Bölgənin, onun ayrı-ayrı bölgələrinin və zonalarının aqrar sənaye kompleksinin inkişafının prioritet istiqamətləri nəzərə alınmaqla innovasiya mərkəzinin funksiyalarının dəqiqləşdirilməsi.

- Yenilik mərkəzinin təşkili və idarə olunması üçün strukturların seçilməsi, funksiyalarının effektiv yerinə yetirilməsini təmin etmək.
- İnnovasiya mərkəzinin əsas struktur bölmələrinin təbiətinin və qarşılıqlı prinsiplərinin müəyyən edilməsi.
- Müəyyən şəraitdə gözlənilən faydalar və xərclər arasında ən yaxşı balansı təmin edən fəaliyyətlərin seçimi (xüsusən formativ mərhələdə).

Hər hansı bir formanın effektiv fəaliyyətini təşkil etmək üçün onun əsas funksiyalarını müəyyən etmək vacibdir. Müəyyən bir regional innovasiya mərkəzinin funksiyalarını formalaşdırarkən, əsas funksiyaları onun səviyyələri arasında rasionallaşdırmaq lazımdır: regional səviyyədə olan təşkilatlar federal səviyyədə təşkilatların regional mərkəzlərin fəaliyyətinin təmin edilməsində öz rolunu oynayır. Bölgənin xüsusiyyətlərini müəyyən edən amillər nəzərə alınmalıdır. Bu baxımdan, funksiyaların hər biri hansı vəzifələrin yerinə yetirilməsindən asılı olmayaraq səviyyələr arasında əvvəlcədən yayılması məsləhət görülür. Funksiyaların bölgənin aqrar sənaye kompleksinin inkişafı məqsədlərinə çatdırılması üçün maksimum uyğunluğu təmin etmək vacibdir.

İnnovasiya mərkəzlərinin funksiyalarının bir hissəsi yalnız regional və ya rayon səviyyəsidir, lakin əksəriyyəti üst-üstə düşür. Eyni zamanda, sadə bir təkrarlama yoxdur, çünki hər bir səviyyədə qeyd olunan funksiyalar mərkəzin xüsusi fəaliyyəti və fəaliyyəti ilə bağlıdır və əlaqələndirilir. Məsələn, sərgilər, seminarlar, regional səviyyədə pilot və nümayiş tədbirlərinin həyata keçirilməsi kimi bir funksiya əsasən "böyük bloklar" və ya ixtisaslaşmış təlim seminarlar keçirməklə həyata keçiriləcəkdir. Həmçinin illik illik kənd təsərrüfatı sərgilərinin və yarmarkalarının hazırlanması və keçirilməsi də daxildir.

Bu funksiya uyğun olaraq regional mərkəzlərin fəaliyyəti tətbiq olunan məzmununda seminarlar keçirmək, təcrübə mübadiləsi üçün görüşlər təşkil etmək, habelə müəyyən regionun və ya qonşu ərazilərin istehsalçıları üçün pilot nümayiş tədbirlərinin keçirilməsi olacaqdır. Bundan əlavə, regional mərkəzin bəzi funksiyaları dəqiq fəaliyyət göstərdiyi ətraf mühitin xüsusiyyətləri, yəni bölgənin xüsusiyyətləri

ilə müəyyən edilir. Məsələn, müəyyən rayonda rayon innovasiya mərkəzlərinin fəaliyyətinin təşkilati və metodik idarəetmə funksiyası regional mərkəzin filialları ilə, eləcə də regionların müstəqil innovasiya mərkəzləri ilə qarşılıqlı əlaqə yaratmaq şəklində spesifikliyə malikdir.

Bölgənin innovasiya mərkəzinin quruluşu və təşkilati formasını seçərkən aşağıdakı şərtlər nəzərə alınmalıdır:

- innovasiya fəaliyyətinə aid olan təşkilatlarda regionda mövcud olan kəndli istehsalçılara və ya bunun üçün potensial uyğunluğa;
- mövcud rayon və rayonlararası innovasiya mərkəzlərinin ərazi yeri;
- bölgənin inzibati ərazi bölgüsü xüsusiyyətləri.

Innovasiyaların inkişafında xarici təcrübənin öyrənilməsi göstərir ki, elmi və texnoloji tərəqqiyə daha çox güzəştli investisiyalar onların effektivliyinin artırılmasını təmin edir və ölkə iqtisadiyyatının inkişaf səviyyəsi nə qədər yüksək olsa, yenilik prosesində daha aktiv fərdi biznes iştirak edir. Xarakterik olaraq, elm sahələrindəki investisiyalar baxımından ölkələr arasındakı fərqlər həm maliyyələşmə mənbəyi, həm də iqtisadiyyat üçün yeni məlumatların əldə edilməsi və əldə edilməsi ilə fərqlənir: investisiya artımı, büdcədən kənar maliyyə mənbələrinin rolu artmaqdadır və elmi tədqiqat strukturunun istiqamətinin artması istiqamətində dəyişikliklər şirkətlər. Belə ki, elm investisiyaları ÜDM-in təxminən 3% -ni təşkil edən ölkələrdə, onun maliyyələşdirilməsinin əsas mənbəyi işdir - ümumi həcmnin 2/3 hissəsi. ABŞ, Yaponiya, Cənubi Koreya, İsveçrə və İsveç kimi ölkələrdəki elm əsasən biznes şirkətləri daxilində inkişaf edir və iqtisadiyyatın bu sektorunda elmi nəticələrin 70% -dən çoxu əldə edilir. Tədqiqat xərclərinin ümumi daxili məhsulun 1% -dən az olduğu ölkələr qrupunda fərqli bir vəziyyət müşahidə olunur: elm məzmunu əsasən dövlət qaynaqlarından təmin edilir və biznes sahəsinin elmi sahədəki payı azdır. Bir qayda olaraq, tədqiqat və inkişaf işlərinə daha çox investisiyalar bazar potensialının artırılmasında maraqlı olan şirkətlər tərəfindən həyata keçirilir. Qlobal şirkətlərin qlobal tədqiqat strategiyasının nümunələri

yeniliklərin birbaşa işin iqtisadi nəticələrinə müsbət təsirini, eləcə də şirkətlərin tədqiqat və inkişafı həyata keçirmək üçün böyük stimullaşdığını təsdiqləyir.

İqtisadi inkişafın innovativ modelini seçmiş ölkələrdə ən son inkişafların tətbiqi stimullaşdırılması iqtisadiyyatın bütün sahələrində elmi-texniki inkişaf və biznesin uğurlu inkişafını təmin edən müxtəlif hüquqi və iqtisadi mexanizmlərdən istifadə edən dövlət proqramları çərçivəsində həyata keçirilir. İqtisadiyyatın kənd təsərrüfatı sektorunda innovasiya prosesinin intensivləşdirilməsi üçün dövlətin aşağıdakı istiqamətlərdə iştirakı nəzərdə tutulur:

- aqrar elm və kiçik elmi-texniki sahibkarlığın tənzimlənməsi maliyyələşdirilməsi;
- kənd təsərrüfatı elmi və texniki sahədə fəaliyyət göstərən kiçik yüksək texnologiyalı firmalara investisiya edən özəl investorların sığortası;
- əsas kapitalın aktiv hissəsindəki ümumi investisiyalar üzrə vergi imtiyazları, tədqiqat və inkişaf ayırmalarından vergiyə cəlb olunan gəlirlərin azaldılması, ali təhsil sisteminə avadanlıq və maliyyə resursları təqdim edən şirkətlər üçün vergi imtiyazı;
- xüsusi firmalar və universitetlər tərəfindən yaradılmış birgə tədqiqat mərkəzlərinə dəstək;
- aqrar elmin maddi-texniki bazasının istifadəsinin yaxşılaşdırılması, elmi-texniki məlumatların, beynəlxalq elmi-texniki əməkdaşlığın xidmətlərinin təkmilləşdirilməsinə dair tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Qiymətləndirməni tənzimləmə ehtiyacı da aydındır və ilk növbədə kommersiya məhsul istehsalçılarının maraqlarını nəzərə almalıdır. Beləliklə, bazar faktorları aqrar sənaye kompleksinin və onun sənaye sahələrinin rəqabət qabiliyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir, dövlət tənzimləmə sistemi ilə tamamlanmalıdır. Bunlar aqrar sənaye kompleksinin subyektlərinin rəqabət qabiliyyətini xarici təsirləri olan obyektiv şəraitdir. Eyni zamanda, daim dəyişən bazar mühitinə uyğunlaşmaqla, subyektlər müxtəlif təşkilati formalar çərçivəsində qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər. Bunlardan biri də bizim fikrimizcə strateji ittifaqdır.

Strateji ittifaq, ittifaq üzvlərinin müstəqilliyini qorumağa yönəlmiş iqtisadi əlaqələrin yeni bir sistemini nəzərdə tutur, çünki aqrar sənaye sektorunun rəqabət qabiliyyətini artıracaq perspektivli bir modeldir. Strateji bir ittifaqda integrasiya əlaqələri yalnız iqtisadi iştiraklarını qoruyarkən iştirakçıların fəaliyyət növünü müəyyənləşdirmək üçün genişləndirilə bilər. Beləliklə, rəqabət üstünlükləri əldə edilir və bir bütün olaraq məhsul subcomplexinin rəqabət qabiliyyəti təmin edilir. Dinamik inkişaf edən bazar mühiti aqrar sənaye sahəsinin rəqabət qabiliyyətini formalaşdıran amillərə daimi qiymətləndirməni tələb edir. İqtisadiyyatın meso səviyyəsində integrasiya, məsələn, ittifaq şəklində əlavə dəyərin makro səviyyədə artmasını təmin edir. Bu aqrar sənaye kompleksinin rəqabət qabiliyyətini proqnozlaşdırarkən nəzərə alınmalıdır. Federasiya subyektləri daxilində rəqabət sahəsində bütün dövlət təsiri sistemi birləşmə və birlik içində fəaliyyət göstərən hüquqi və iqtisadi iki formada təmsil edilə bilər. Elmi işlərin stimullaşdırma sisteminin inkişafında ən vacib məsələ planlaşdırılan əmək prosesinin effektivliyini müəyyən etməkdir. Performansın əsas modellərində onlar bir sıra amillər, o cümlədən qabiliyyət, işə və səylərə münasibətə görə müəyyənləşdirilir. Onların nəticələrinə təsirləri əsasən məqsədlər, rəhbərlik, təşkilatlanma, nəzarət və uyğunlaşma planlaşmanın ümumi idarəetmə prosesinə əsasən vasitəçilik edir.

3.3. Aqrar sahənin innovasiyalı inkişafının tənzimlənməsinin informasiya bazasının formalaşdırılması istiqamətləri

Dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrində son onilliklərdə iqtisadi idarəetmə praktikasını elm və elmi və texnoloji inkişafın bütövlükdə və hər bir sənayedə iqtisadiyyatın həlledici təsirindən xəbər verir. Bununla yanaşı, yeniliklərin inkişafını sürətləndirmək və onların geniş inkişafı yalnız dövlətin şərtsiz fəal dəstəyi ilə mümkündür. Müəyyən bir innovasiya sahəsinin formalaşması sayəsində aqrar sənayenin texnoloji səviyyəsi əhəmiyyətli dərəcədə artır.

Daxili aqrar sənaye kompleksində mövcud olan yeniliklərin inkişaf templəri, bu fəaliyyətin bərpasına baxmayaraq qənaətbəxş hesab edilə bilməz. Rusiyanın inkişaf etmiş ölkələrdən aqrar texnika istehsalının texniki və texnoloji səviyyəsi baxımından əhəmiyyətli gecikməsi çox böyükdür ki, dövlət əhəmiyyətli miqyaslı tədbirlər görülmədən aradan qaldırmaq mümkün olmayacaqdır.

Hazırda aqrar sənaye kompleksdə dövlət innovasiya siyasətinin inkişaf etdirilməsi, onun qanunvericilik xarakteri daşması və onun sistemli həyata keçirilməsi üçün bütün şəraitin yaradılması zəruridir. Bu, sənayedə yenilikləri artırmaq üçün müəyyən bir təkan verəcək, elmi və texnoloji inkişafı sürətləndirəcək və aqrar sənaye istehsalının səmərəliliyini artırır.

Əqrəb elminin inkişafının proqnozu gələcək haqqında elmi əsaslı məlumatlar kimi nəzərdən keçirilə bilər. Ölən məlumatların məzmunu və reallığının dərəcəsi aqrar elmin inkişafının müasir səviyyəsində olan tarixi təcrübə, yığılmış insanlıq, bilik və fikirlər, həmçinin həyata keçirilməsi gələcək nəsillərə bağlı olan imkanlar ilə müəyyən edilir. Müasir şəraitdə elmi və texniki proqnoz daha da inkişaf etdirilir. Elmi və texniki proqnoz elm və texnologiyanın inkişafının mümkün yolları və nəticələrinin elmi əsaslı qiymətləndirilməsi sistemini, eləcə də onların əldə edilməsi üçün lazım olan resursları və təşkilati tədbirləri təmsil edir. Öz növbəsində, sosial və iqtisadi proqnozlaşdırma daxil olmaqla daha geniş bir proqnoz sistemi olan bir alt sistemdir. Sektorda yalnız müxtəlif elmi və texnoloji nailiyyətlərin, eləcə də ümumi elmi və texnoloji inkişaf səviyyəsinin əhəmiyyətini təsir edən mühüm bir hal, onun inkişaf etdiyi sosial-iqtisadi mühitdir. Elmi-texniki proqnozun mövcud təcrübəsi vəziyyətin təhlili və qərarlar qəbul edilməsi üçün normativ və metodoloji əsasların formalaşdırılması üçün xüsusilə təcili ehtiyac yaratmışdır. Bu halda, standartlar vacibdir, baxmayaraq ki, standartlar yalnız müəyyən iqtisadi meyarlara çatdırılmalıdır.

Praktikada bir sıra xülasə göstəriciləri vurğulanır:

- elmi və texniki yeniliklərin sayı (yeniliklər) və onların artması və ya azalması;

- sənaye vahidinə və istehsal sahəsinə olan tələbata və vaxt vahidinə görə yeni elmi və texniki həllərin sayı;
- elm və texnologiyanın inkişafı və birliyə qoyulan potensial potensialın vahid bir dövrünə qaytarılması;
- yeniliklərin funksional parametrlərinin (elmi və texnoloji tərəqqinin sürətlənmə dərəcəsi) artımı.

Kənd təsərrüfatında və aqrar sənaye sektorunda yenilik prosesinin gerçək inkişafı üçün cari uçotun şərtləri, xüsusilə də onun göstəriciləri, yuxarıda göstərilən göstəricilərin hamısı gələcək üçün bir proqnoz hazırlamağa imkan vermir. Bizim fikrimizcə, mövcud vəziyyətdəki ən vacib olan, inkişafın perspektivli konseptual təsirini birbaşa istehsalata çevirməklə innovasiya prosesinin əsas istiqamətlərinin proqnozudur. Bu müddəanı nəzərə alaraq, innovasiya proseslərinin inkişafına dair proqnozlaşdırma təklifləri orta müddətli əsas sahələr və aqrar kimyəvi istehsal sahələrinin əsas sahələri və sahələri tərəfindən fərqləndirilməklə ən uyğun olan əsas istiqamətləri şəklində hazırlanmışdır:

- kənd təsərrüfatı və bitki istehsalı;
- heyvandarlıq və baytarlıq dərmanı;
- istehsalın mexanizasiyası və elektrikləşdirilməsi;
- məhsulların saxlanması və emalı;
- iqtisadiyyat və torpaq münasibətləri.

Orta müddət aqrar sənaye kompleksi üçün onun sektor və sektorlarında innovasiya proseslərinin inkişafının əsas istiqamətləri Rusiya Federasiyasının müxtəlif bölgələrində sınaqdan keçirilmiş və istehsalda istifadəyə verilmiş aqrar sənaye kompleksinin elmi qurumları tərəfindən hazırlanmış perspektivli innovasiyaların effektivliyini təhlil etmək üçün elmi cəhətdən müəyyən edilmiş və elmi olaraq əsaslandırılmışdır.

Müasir biotexnologiyanın inkişafı aqrar sənaye sektorunda əhəmiyyətli texnoloji dəyişikliklərin həyata keçirilməsində və aqrar sənaye istehsalında innovativ proseslərin dinamikasında əsas rol oynamağa davam edir.

Biyoteknoloji sahəsində innovativ proseslərin inkişafında ümumi tendensiylar iki əsas istiqamətdə öz əksini tapır:

- kənd təsərrüfatı istehsalının bioloji istehsal vasitələrinin məhsuldarlığının yüksəldilməsinə, habelə ətraf mühitin mənfi amillərinə qarşı müqavimət göstərməsinə, keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına, resursların qənaətinə, istehsal və istehsal texnologiyalarının ətraf mühitə təsirinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş kənd təsərrüfatı istehsalına dair mövcud olan biotexnologiya metodlarını təkmilləşdirmək;
- rəqabət qabiliyyətli məhsulların istehsalını təmin edən aqrar sənaye kompleksində istifadəsi üçün istənilən xüsusiyyətləri və texnologiyaları ilə əsaslı yeni məhsulların yaradılmasına biyoteknoloji keyfiyyətə yeni yanaşmalar və metodların inkişaf etdirilməsi.

Aqrar sənaye kompleksinin əsas sahələrinə gəldikdə, biyoteknoloji sahəsində vacib diqqət aşağıdakılara veriləcəkdir:

Kənd təsərrüfatında rəqabət qabiliyyətli məhsulların təmin edilməsi üçün əkinozların mikrobial potensialını öyrənmək üçün yeni biotexnologiyaların təkmilləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi (bitkilərin məhsuldarlığını artıran çoxfunksiyalı xüsusiyyətləri olan mikroorqanizmlərin yeni yüksək effektiv formaları), yüksək adaptiv stresə qarşı davamlı mikrob sistemləri yaratmaq; bitki məhsuldarlığını və stresə qarşı müqavimətini artırmaq üçün kompleks tədbirlərin bioloji istifadəsi və istifadəsi texnologiyaları, yüksək effektiv gübrələrin istehsal üsulları və qida sənayesi atıqlarından yem maddələrinin istehsalı üçün texnologiya;

Torpaq hasilatında, kənd təsərrüfatı mənzərələrinin məhsuldarlığını və ətraf mühitin davamlılığını artırmaq üçün (20-30% artım) drenaj torpaqlarının torpaq xüsusiyyətlərinə dair geniş təsirlər üçün bio ameliorantların istehsalı və istifadəsi üçün texnologiyaların inkişafı;

Bitkiçilikdə - yüksək və sabit məhsuldarlıq və abiotik və biotik ekoloji amillərə qarşı müqavimət göstərən kənd təsərrüfatı bitkilərinin seçilməsi üçün yeni mənbələrin və donorların yaradılması üçün DNT texnologiyalarının inkişafı.

Bitkiçilikdə innovativ proseslərin inkişafı aşağıdakı sahələri əhatə edir:

- adaptiv əhəmiyyətli genotipik dəyişkənliyi və istənilən genotiplərin müəyyənləşdirilməsi üsullarına əsasən seçim prosesinin perspektivli texnologiyalarını istifadə edərək, əlverişsiz abiotik və biotik ətraf mühit faktorlarına tolerantlıq və davamlılıqla davamlı yüksək məhsuldarlığı və təkmilləşdirilmiş məhsul keyfiyyətini birləşdirən kənd təsərrüfatı bitkilərinin yeni növlərinin və hibridlərinin yaradılması;
- ilkin və sənaye toxumu istehsalının səmərəli, zonal texnologiyalarının inkişafı, yüksək keyfiyyətli toxumların məhsuldarlığını təmin etmək, istehsalatda yeni növ və hibridlərin sürətlə inkişaf etdirilməsi, ətraf mühit və insan üçün ekoloji təhlükəsizliyi;
- bitki istehsalının yüksək dəqiqlikli (həssas) texnologiyalarının inkişafı, bitkilərin artan və davamlı məhsuldarlığı, xammal və hazır məhsulların yüksək istehlak keyfiyyətləri ilə təbii, texnoloji və digər resursların optimal və ekoloji cəhətdən təhlükəsiz istifadəsini təmin etmək;
- kənd təsərrüfatı torpaqlarının fitosanitar monitorinqinin təşkili.

Heyvandarlıq sənayesində yeni proseslərin inkişafının əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:

- heyvandarlıq sənayesində yeni cins və cins qruplarının yetişdirilməsinə əsaslanan heyvanların genetik potensialının artırılması, müxtəlif səviyyələrdə heyvandarlıq işlərinin müasir metodlarını təkmilləşdirmək və istifadə etməklə quşların keçməsi, yüksək məhsuldar heyvandarlığın artırılmasına yönəldilmiş kənd təsərrüfatı təşkilatlarında heyvandarlıq işlərinin təşkili üzrə yeni üsulların tətbiqi ölkənin regionlarının zonal təbii-iqtisadi şərtləri və istehsalın ixtisaslaşması tələblərinə cavab verən;
- tam yem təmin etmək üçün heyvandarlığın ehtiyaclarını tam şəkildə yerinə yetirmək, habelə müxtəlif sənaye və istehsalçı qrupları üçün yüksək səviyyəli heyvan yemi istehsalını təşkil etmək, yem zavodlarında heyvan

yemi və yem əlavələri istehsalı üçün dövlət maliyyə dəstəyi ilə təsərrüfat qruplarına intensiv yem istehsalı;

- ixtisaslaşdırılmış müəssisələrdə müasir sənaye, resurs qənaət texnologiyaları və yeni proseslərin inkişafı əsasında heyvandarlıq məhsullarının istehsalında məşğul olan heyvandarlıq kompleksləri və quşçuluq təsərrüfatlarının bərpa və inkişafı üçün kompleks proqramın hazırlanması;
- satılan məhsullara, vergilərə, subsidiyalara məqbul qiymətlər daxil olmaqla təşkilati-iqtisadi mexanizmin inkişafı;
- əmtəə məhsullarının istehsalına, emalına və marketinqinə, istehsalçıların maddi maraqlarına, kadrların inkişafına, istehsalın məhsuldarlığına olan marağına dövlət dəstəyi;
- yeni heyvan yemi sistemlərinə əsaslanan yüksək məhsuldar heyvanların formalaşması proseslərinin tənzimlənməsi metodlarının və istehlakçıların yüksək tələb olunan yüksək qiymətli süd və ət məhsullarına bioloji dönüşümün idarə olunması üsulları;
- bölgələrdə baytarlıq nəzarəti orqanlarının profilaktik və istirahət tədbirlərinin həyata keçirilməsinə və müvafiq nəzarətinə əsaslanan bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsində heyvandarlıq təsərrüfatlarının baytarlıq və sanitariya bərpa proqramının hazırlanması;
- yerli kənd təsərrüfatı istehsalçıları ilə əlaqədar olaraq çevik bir proteksionist siyasətin formalaşması, məhsullara rəqabət şəraitinin təmin edilməsi, daxili qiymətlərin dünya qiymətləri ilə müqayisə edilməsi, məhsullar üçün isə daxili qiymətlər dünya qiymətlərindən yüksəkdir. Proteksionist siyasət, maliyyə gömrük rüsumları və dəyişkən təzminat haqqı və mal-qara məhsullarının idxalında vergilər çərçivəsində tətbiq edilməlidir. İxracdakı sabit vəzifələr və vergilər idxal olunan ət məhsullarının qiymətini artırmaqla kifayət qədər çevik deyil və işə yaramır, belə ki, kompensasiya haqlarını qoruyucu və dünya qiymətləri arasındakı

fərqə bərabər tutmaq üstünlük təşkil edir. Et məhsullarının kütləvi idxalı təhlükəsi ilə, yerli istehsalın məhvinə gətirib çıxaran idxal kvotaları tətbiq edilməlidir.

Kənd təsərrüfatı istehsalının texniki və texnoloji dəstək strategiyasının həyata keçirilməsi mexanizmi aşağıdakılardan ibarətdir:

- yeni nəslin yüksək etibarlı etibarlı avadanlıqlarının yaradılması və əkinçilik maşınqayırma və emal müəssisələrinin, maşın-texnoloji stansiyaların, kəndli (fermer) və fərdi köməkçi təsərrüfatların filosunun formalaşması üçün effektiv investisiya siyasətinin hazırlanması və həyata keçirilməsi;
- milli maşınqayırma kompleksinin beynəlxalq aqrar texniki sistemə inteqrasiyası;
- kənd təsərrüfatı istehsalçılarının müxtəlif texniki xidmətlərinin yaradılması, avadanlıqların yüksək səviyyədə istifadəsi sistemini stimullaşdıran geniş profilli mühəndis və texniki mütəxəssislər və maşın operatorları tərəfindən kənd təsərrüfatı məhsullarının yığılması.

İnnovasiya proseslərini artırmaq üçün aşağıdakılar təmin edilir:

- ölkənin zonalarında yüksək dəyərli kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının, məhsuldan sonrakı emalın, ilkin emalın və saxlanılması üçün bilik yoğun yüksək performanslı maşın texnologiyalarının inkişafı;
- yüksək keyfiyyətli, rəqabətli heyvandarlıq və quşçuluq məhsullarının istehsalı, hazırlanması və saxlanması üçün müxtəlif növ kənd təsərrüfatı müəssisələrində zonal şərait nəzərə alınmaqla heyvanların və quşların saxlanılması və qidalanması üçün yüksək texnologiyalı enerji və işgüzar maşın əsaslı texnologiyaların inkişaf etdirilməsi;
- yüksək keyfiyyətli heyvan və quşçuluq yemlərinin müxtəlif növlərinin istehsalı və saxlanması, yüksək səviyyəli üzvi gübrələrin hazırlanması üçün gübrə yığım və emalı üçün yüksək texnologiyalı, enerjili və işgüzar texnologiyaların inkişafı;

- ölkənin zonalarında yüksək keyfiyyətli kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, məhsuldan sonrakı emalı, ilkin emalı və saxlanması üçün yeni nəsil yüksək keyfiyyətli maşın və avadanlıqların inkişafı;
- yüksək qiymətli, rəqabətqabiliyyətli heyvan məhsullarının istehsalının, hazırlanmasının və saxlanması zonal şəraitini nəzərə alaraq ölkənin müxtəlif növ kənd təsərrüfatı müəssisələrində heyvanların və quşların saxlanması və qidalanması üçün yeni nəslin yüksək performanslı avadanlıqlarının inkişaf etdirilməsi;
- yüksək keyfiyyətli heyvandarlıq və quşçuluq yemlərinin (o cümlədən qarışıq yemlərin) hazırlanması, saxlanması və emalı üçün avadanlıqlar, təsərrüfat şəraitində üzvi gübrələrin hazırlanması üçün yüksək performanslı maşın və avadanlıq komplekslərinin hazırlanması;
- ölkə iqtisadiyyatının müxtəlif bölgələrində kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı üçün perspektivli texnologiyalara uyğundur, enerji qənaət edən avtomatlaşdırılmış elektrik texnologiyalarının, istehsalın və avadanlıqların elektrik texnoloji proseslərinin inkişafı;
- günəş, külək və hidravlik enerjinin elektrik və istilik, emalı zavodunun və odun tullantılarının yenidən işlənməsinə, turşu tullantılarına çevrilməsinə əsaslanaraq kənd üçün "kiçik enerji" sisteminin və avtonom sistemlərin yaradılması və yeni nəsil səmərəli resursların qənaət texnologiyaları və elektrik stansiyalarının inkişafı, bərpa olunan enerji mənbələrinin geniş yayılması, torf və digər materialları maye və qaz yanacaqlarına daxil edir;
- əkinçilik istehsalının aqrar texnoloji proseslərinin idarə edilməsi üçün avtomatlaşdırılmış informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının hazırlanması və inkişaf etdirilməsi; proqram təminatı və monitoring texnologiyaları və kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətinə instrumental dəstək;

- onların modernləşdirilməsi, yeni komponentlərin və qurğuların inkişafı əsasında kənd təsərrüfatında maşın və avadanlıqların texnoloji səviyyəsini artırmaq üçün texnologiyaların inkişafı;
- Rusiyanın regionlarında kənd təsərrüfatı texnikasının və texniki infrastruktur müəssisələrinin optimal qurulması və istismarı üçün model layihələrin hazırlanması;
- Rusiya Federasiyasının kənd təsərrüfatında maşınqayırma və avadanlıqların səmərəli istifadəsi və istehsal və texnoloji xidmətlər sahəsində model layihələrin hazırlanması;
- kənd təsərrüfatı müəssisələrinin texnoloji-texnoloji yenidən qurulması üçün investisiya layihələrinin hazırlanması.

Əhalinin son texniki vasitələr və texnologiyalara əsaslanan aqrar sənaye kompleksinin inkişafı yolunun intensiv yola keçməsi yalnız aqrar texnika kompleksinin bütün sahələrində çalışanların yüksək səviyyədə məlumatlandırılmasını təmin edən çoxtərəfli, şəffaf, funksional kifayət qədər və etibarlı fəaliyyət göstərən informasiya sisteminin mövcudluğu ilə mümkündür. Aqrar sənaye istehsalının islahatının və ona əsas ehtiyatların məhdudlaşdırılması kontekstində informatizasiya məhsulunun səmərəliliyinin artırılması üçün real vasitələrdən biri halına gəlir.

"Kənd Təsərrüfatı İnkişafı haqqında" Federal Qanunda vurğulandığı kimi, kənd təsərrüfatı istehsalçılarına məlumat dəstəyi dövlət aqrar siyasətinin həyata keçirilməsi üçün mühüm tədbirdir. Kənd təsərrüfatında dövlət informasiya dəstəyinin əsasını dövlət siyasəti və kənd təsərrüfatı sahəsində hüquqi tənzimləmə funksiyalarını yerinə yetirən federal icra orqanının informasiya sistemlərində, digər federal icra hakimiyyəti orqanlarına yerləşdirilən dövlət və onun inkişaf istiqamətləri haqqında məlumatlandırmaq, Rusiya Federasiyasının təsis qurumlarının səlahiyyətli dövlət orqanları, yerli hakimiyyət orqanları.

Kənd əmtəə istehsalçılarının, dövlət orqanlarının və iqtisadi idarəetmənin informasiya dəstəyində mühüm yer çoxtərəfli kənd təsərrüfatı sektorunun bütün hissələrində iqtisadi, texnoloji və digər məlumatların paylanmasıdır. Bu, Rusiya

Federasiyasının təsis qurumlarının kənd təsərrüfatının şöbələri və bölmələrindən ibarət olan informasiya və konsaltinq mərkəzlərinin, eləcə də rayon mərkəzlərinin kənd təsərrüfatı şöbələrinin mərkəzlərindən ibarətdir. Kənd təsərrüfatı məsləhət xidmətlərinin mahiyyəti kənd təsərrüfatı müəssisələri və fermer təsərrüfatlarında əkinçilik bitkilərinin və heyvandarlıq məhsullarının məhsuldarlığının artırılması, məhsuldarlıq və istehsalın rentabelliyyəsinin artırılmasına yönəlmiş əkinçilik bitkilərinin və heyvanların rifahının inkişafında texnologiyaların tətbiqi və tətbiqi üçün bilik və bacarıqların təmin edilməsidir. İnformasiya və konsaltinq xidmətlərinin effektiv istifadəsi məlumatları birbaşa kənd təsərrüfatı istehsalçılarına uyğunlaşdırmaq və köçürə bilən yüksək ixtisaslı kadrların mövcudluğunu nəzərdə tutur.

Innovative proses üzvi çox mərhələləri var - ilkin ideyası, kompleks tədqiqat və inkişaf işləri, onların materialization, eksperimental yoxlama (istehsal şəraitində test) həyata keçirilməsi yeniliklər və proqramları kopya. Yeni biliklərin (yeniliklərin) materializasiyası - maşın və avadanlıqlar, texnoloji texnologiyalar, yeni növ və bitkilərin, cinslərin, cins qruplarının və heyvandarlıq növləri, quş xətləri və hibridləri. – aqrar sənaye məhsullarının istehsalının artırılması, onun səmərəliliyi və rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün yalnız bir şərtədir. Biznes təcrübəsində yalnız yeniliklərin kütləvi istifadəsi sosial cəhətdən əhəmiyyətli bir nəticənin alınmasını təmin edir, aqrar sənaye istehsalının texniki və texnoloji əsasında fundamental dəyişikliklərə nail olmağa imkan verir. İnnovanın inkişaf etmiş və uyğunlaşdırılmış informasiya və konsaltinq infrastrukturu kənd təsərrüfatının istehsalının texniki və texnoloji yenilənməsinin üfqlərini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir, çünki bazarda innovasiyanın sürəti adətən mütəxəssislərin, kəndli (şəxsi) təsərrüfatların sahiblərinin, fərdi yaşayış məntəqələrinin sahiblərinin biliklərini yeniləşdirmə dərəcəsindən uzaqdır və yenilikləri master və səmərəli tətbiq etməyə imkan verir. Beləliklə, informasiya strukturları kənd təsərrüfatı istehsalçılarının artan istehsal ehtiyaclarını formalaşdıran mühüm bir generator kimi çıxış edir və bu, öz növbəsində, agro-sənaye kompleksində elmi və texnoloji inkişafın sürətlənməsinə təsir göstərir.

NƏTİCƏ

Aqrar sənaye kompleksinin müasir dövrün inkişafının ən vacib xüsusiyyəti elmi-texniki tərəqqinin sürətlənməsini tədricən texniki, texnoloji və sosial-iqtisadi yeniləşdirmə və məhsuldarlığını əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmaq üçün aqrar sənaye istehsalının təkmilləşdirilməsi prosesinin sürətləndirilməsinin artırılmasıdır.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, elmi və texnoloji tərəqqinin sürətləndirilməsi üçün həlledici şərait aqrar sənaye sektorunda innovasiya fəaliyyətinin inkişafıdır, tədqiqatların təşkili və innovasiya yaratmaq və yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsullar, yeni və ya təkmilləşdirilmiş texnologiya yaratmaq məqsədilə istehsalatda birbaşa inkişaf etmək üçün ardıcıl həyata keçirilən tədbirlər qrupudur onun istehsalı. Yenilik prosesi, bir qayda olaraq, təkcə dövlət aqrar siyasətinin tərkib hissəsi olan innovasiya siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi yolu ilə dövlət tərəfindən tənzimlənir, həm də dövlət tərəfindən tənzimlənir.

iqtisadi, investisiya, institusional əhəmiyyəti yenilik prioritetlərinə verilir. Buna görə də, müasir şəraitdə bu cür siyasətin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi və aktuallığı böyük dərəcədə inkişaf edir, xüsusilə də innovasiya siyasəti aqrar texnika kompleksinin idarə olunmasında yerli təcrübədə xüsusi hazırlanmış deyildir.

Aqrar sənaye sektorunda dövlət innovasiya siyasətinin əsas prioriteti son məhsula təsirinin həyata keçirilməsinə diqqət yetirməklə aqrar sənaye istehsalının bütün sahələri və sahələri üçün innovasiyalar yaratmaqdan ibarət olan fundamental və tətbiqi elmin inkişafıdır.

Aqrar sənaye kompleksində vahid, qarşılıqlı razılaşdırılmış elm, texnologiya və innovasiya siyasəti üçün şərait yaratmaq üçün aqrar sənaye kompleksinin müxtəlif bölmələri və elmi-innovasiya kompleksinin idarəedici səviyyələrinin aydın şəkildə ayrılması və onların daha sıx qarşılıqlı əlaqəsi və kənd təsərrüfatı sektorunun elmi dəstəyində birgə səylər göstərilməlidir. Aşağıdakıları təmin etmək məsləhətdir:

- Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin ölkənin aqrar sənaye kompleksinin inkişafı üçün elmi dəstək üçün sağlam bir strategiyanın inkişafına kömək edən idarəetmə qərarlarının səviyyəsini və

keyfiyyətini artırmaq üçün rolunu gücləndirmək Rusiya Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında əlaqələndirici qurum yerli kənd təsərrüfatı sektorunun inkişafına elmi dəstəyi ilə maraqlanan bütün nazirliklərin nümayəndələrini bir araya gətirə bilər;

- dövlət innovasiya siyasətinin inkişafı və innovasiya və investisiya fəaliyyəti ilə məşğul olan bir sıra qanunların qəbul edilməsi, o cümlədən agro-sənaye kompleksində innovasiya və investisiya fəaliyyəti haqqında qanun;
- innovasiya üçün müxtəlif növ stimullardan istifadə etmək (gömrük rüsumu, xüsusi sığorta, modernizasiya üçün ayrılan mənfəət vergisindən azad olunma və s.);
- kiçik innovativ biznesin peşə menecerləri ilə təmin edilməsi məqsədilə istehsal, texnoloji və elmi-texniki sahələrdə, o cümlədən kiçik innovativ sahibkarlıq sahəsində innovativ fəaliyyət üçün mütəxəssislərin hazırlığı, yenidən hazırlanması və ixtisaslarının artırılması üzrə çox səviyyəli sistemin yaradılması;
- iqtisadiyyatın real sektorunda elmin geniş miqyasda istifadəsini təmin etmək üçün dövlət əhəmiyyətli ən vacib innovativ layihələrin həyata keçirilməsi;

Azərbaycan Respublikasının aqrar sənaye kompleksində innovasiya prosesinin sürətləndirilməsi, kənd təsərrüfatı, ərzaq və emal sənayesi sahələrində innovasiyaların daha geniş istifadəsi innovasiya fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılmasını təmin edə bilər. İntellektual mülkiyyətlə əlaqəli patentlərin və lisenziyaların verilməsi, vasitəçi istisna olmaqla, əlavə dəyər vergisi (ƏDV) xidmətindən azad edilmək məsləhətdir. ƏDV-dən azad edilmiş yeni məhsulların yaradılması və ya istehsal olunan məhsulların təkmilləşdirilməsi (kənd təsərrüfatı texnikası, yüksək texnologiyalar, kənd təsərrüfatı bitkilərinin yeni növləri, əkinçilik, heyvanların növləri və s.) üzrə elmi, texniki və eksperimental layihə işlərinin siyahısını müəyyən etmək vacibdir.

Kənd təsərrüfatının istehsalçıların birləşdirdiyi xüsusi elmi fondlar qanunla nəzərdə tutulmuşdur ki, onların innovasiya prosesinin hədəflənmiş maliyyələşdirilməsi vasitələri mənfəət vergisi tətbiq edilmir. Kənd təsərrüfatı və qida istehsalı, bir çox sahənin inkişafı və bütövlükdə yenilik prosesinin inkişafı üçün güclü bir təşviqdir, çünki onlar həyat fəaliyyətinin "təbiət - insan - iqtisadiyyat" birləşdirən həyat sistemini tam əhatə edir. Elmi potensialına malik olan bu sistem, bütün digər elm sahələrinin yeni nailiyyətlərindən istifadə edir və eyni zamanda onların fəaliyyət və inkişafı üçün resurslar verir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 3 aprel 1998
2. “Elm haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 14 iyun, 2016
3. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2004-cü il 21 oktyabr tarixli sərəncamı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikasında alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə Dövlət Proqramı". Bakı, 2004
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası. Bakı, 2012, 39 s.
5. Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Bakı, 2016.
6. Abdullayev K.X. Müəssisələrdə idarəetmə innovasiyalarının tətbiqi istiqamətləri. Az.ETKTİ və Tİ, Elmi Əsərləri. №3, Bakı, 2011, s. 230-234
7. Abdullayeva Ş.H. İnnovasiya yönümlü iqtisadi inkişafın nəzəri və metodoloji məsələləri. Az.ETKTİ və Tİ, Elmi Əsərləri. № 2, 2012. səh.184-189
8. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. DSK, 2016
9. Balayev R.Ə. İqtisadi oykumenlərdə aqrar innovasiyalara dair. İnnovasiyalı kənd təsərrüfatı istehsalının formalaşdırılması problemlərinə həsr edilmiş beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. Bakı, AzETKTİ və Tİ, 2010, s.23-24
10. Əhmədov G.Ə. Kənd təsərrüfatında innovasiyaların tətbiqi istiqamətləri. Bakı, “Elm”, 2010, 484s.

11. Əliyev Ə.Q., Şahverdiyeva R.O. İnnovasiya strukturlarının fəaliyyət səmərəliliyinin kompleks qiymətləndirilməsinin elmi-metodoloji əsasları. Elm və innovasiya jurnalı. №1 (5), 2011, s.23-32
12. Hüseynova A.D. Azərbaycanda innovasiya potensialinin idarə edilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi. 5306.01. i.e.d.....diss.Bakı, 2015, 335 s.
13. İbrahimov İ.H. Aqrar sahənin iqtisadiyyatı. Bakı, NBS “Printing Company” MMC, 2016, 655 s.
14. Qasimov F.H., Nəcəfov Z. M. İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı, “Elm”, 2009, 416 s.
15. Quliyev E.A. Aqrar iqtisadiyyat. Bakı, “Kooperasiya”, 2015, 320 s.
16. Salahov S.V. Aqrar sahənin innovasiya yönümlü inkişafının konseptual əsasları. “İnnovasiyalı kənd təsərrüfatı istehsalının formalaşdırılması problemləri” nə həsr edilmiş beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. Bakı, Az ETKTİ və Tİ, 2010, s. 8-18

Rus dilində

17. Гармашова Е. П. Развитие теории инновационных процессов // Молодой ученый. 2011. №2. Т.1. с. 90-94
18. Герчикова И.Н. Государственное регулирование экономической деятельности. Москва, Юрист, 2000, 168 с.
19. Гурков И.Б. Инновационное развитие и конкурентоспособность: очерки развития российских предприятий. Москва, Теис, 2003, 236 с.
20. Дежина И.Г. Государственное регулирование науки в России. Москва, «Магистр», 2008. 430с.
21. Инновационная деятельность в аграрном секторе экономики России. Под ред. И.Г. Ушачева и др. Москва, «Колос», 2007, 636с.
22. . Инновации. Барышева А. В., Балдин К. В., Галдицкая С. Н. и др. Москва, «Издательский дом Дашков и К», 2007, 381 с.

İnternet resursları

23. www.agrocredit.gov.az
24. [www.actualresearch.ru/nn /2010_2/Article/ economics](http://www.actualresearch.ru/nn/2010_2/Article/economics)
25. www.ach.gov.az
26. www.aem.az
27. www.agro.gov.az
28. www.audit.gov.az
29. www.anfes.gov.az

РЕЗЮМЕ

Одним из основных направлений экономической политики правительства Азербайджана является ускорение перехода от современной экономики к современной экономике, внедрение самых современных технологий в нашей стране в соответствии с линией модернизации и, в конечном итоге, достижение региональных программ.

В результате аграрных реформ Азербайджан имеет большой потенциал для дальнейшего увеличения сельскохозяйственного производства и дальнейшего повышения производительности. Применение новых технологий в аграрном секторе, научных и инновационных исследований для использования этих потенциальных возможностей сегодня рассматривается как актуальная проблема. Влияние использования научно-технических идей и исследований в рамках исследований на рост совокупного дохода в аграрных областях представляет собой количественную оценку с помощью современных математических моделей, характеризующих наиболее современное, инновационное экономическое развитие.

Цель исследования - изучить научные, теоретические и методологические основы механизма ценообразования, играющего решающую роль в эффективном развитии аграрного рынка, а также понять законность формирования рыночных цен, выявить и оценить социально-экономические результаты и тенденции в структуре текущих цен и, на этой основе, принципы и способы сделать научно обоснованные выводы и рекомендации. Для целей исследования были определены и реализованы следующие задачи:

- научно-теоретические основы формирования рыночного механизма в аграрной сфере
- основы исследования были изучены;
- формирование рыночных цен и их законность;
- текущая ситуация с механизмом цен и продаж товаров и тенденции изменения;

- состояние государственного механизма регулирования цен
- изучены тенденции развития;
- обоснованы приоритетные направления механизма государственного регулирования цен и совершенствования механизма ценообразования.

SUMMARY

One of the main directions of the economic policy of the government of Azerbaijan is the acceleration of the transition from the modern economy to the modern economy, the introduction of the most modern technologies in our country in accordance with the line of modernization and, ultimately, the achievement of regional programs.

As a result of agrarian reforms, Azerbaijan has a great potential for further increasing agricultural production and further increasing productivity. The use of new technologies in the agricultural sector, scientific and innovative research to use these potential opportunities is today viewed as a pressing issue. The impact of the use of scientific and technical ideas and research in the framework of research on the growth of total income in the agrarian areas is a quantitative assessment using modern mathematical models that characterize the most modern, innovative economic development.

The purpose of the study is to study the scientific, theoretical and methodological foundations of the pricing mechanism, which plays a crucial role in the effective development of the agrarian market, as well as understand the legality of market price formation, identify and evaluate socio-economic results and trends in the current price structure and, on this basis, the principles and ways to make scientifically based conclusions and recommendations. For the purposes of the study, the following tasks were defined and implemented:

- scientific and theoretical foundations of the formation of the market mechanism in the agricultural sector
- the basics of the study were studied;
- formation of market prices and their legality;
- the current situation with the mechanism of prices and sales of goods and trends;
- state of the state price regulation mechanism

- studied development trends;
- justified the priorities of the mechanism of state regulation of prices and improvement of the pricing mechanism.